

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM**  
**PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR**

**\***

**PSZICHOLÓGIAI DOKTORI ISKOLA<sup>1</sup>**  
**MODULÁRIS KÉPZÉSI PROGRAMJA**  
**2012**

---

<sup>1</sup> Jóváhagyta az ELTE Szenátusa a CCLV/2013.(VII.01.) számú határozatával

# Tartalom

|                                                                                                |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. Tudat – tudatállapotok és affektív folyamatok a magatartásszabályozásban .....              | 6  |
| 1. Magatartásgenetika.....                                                                     | 7  |
| 2/a. Perinatális tudomány .....                                                                | 9  |
| 2/b. A magatartás szabályozásának biológiai alapjai .....                                      | 11 |
| 3/a. Tudat, tudattalan, tudatalatti .....                                                      | 13 |
| 3/b. Módosult tudatállapotok.....                                                              | 15 |
| 3/c. Hipnózis.....                                                                             | 17 |
| 4/a. Affektív tudományok.....                                                                  | 19 |
| 4/b. Szuggesztív hatások .....                                                                 | 21 |
| 5/a. A magatartásszabályozás rendszerszemléletű empirikus vizsgálata: elvek és módszerek ..... | 23 |
| 5/b. A tudat és a nemtudatos folyamatok kutatása .....                                         | 25 |
| 5/c. Kutatásmódszertan: interakcióelemzés.....                                                 | 27 |
| 5/d. Terepkutatások az interakciók témájában .....                                             | 29 |
| II. A MEGISMERÉS-TUDOMÁNY ALAPMÓDSZERTANA .....                                                | 30 |
| 1. Kutatásmódszertan a kognitív pszichológiában .....                                          | 31 |
| 2. Kutatásetika.....                                                                           | 36 |
| 3. Kognitív idegtudomány .....                                                                 | 37 |
| 4. Tudományos közlés – készsége tárgya .....                                                   | 39 |
| III. MEGISMERÉSI FOLYAMATOK: PSZICHOLÓGIA.....                                                 | 40 |
| ÉS IDEGTUDOMÁNY .....                                                                          | 40 |
| 1. Perceptuális és figyelemi működések .....                                                   | 41 |
| 2. Az emlékezeti reprezentációk szerepe az észlelésre.....                                     | 41 |
| 3. Percepcióelmélet: A hallási percepció.....                                                  | 42 |
| 4. Vizuális percepció .....                                                                    | 43 |
| 5. Az emlékezeti rendszer .....                                                                | 44 |
| 6. Verbális folyamatok .....                                                                   | 45 |
| 7. Specifikus gondolkodási folyamatok .....                                                    | 45 |
| 8. Kontroll folyamatok .....                                                                   | 45 |
| 9. Reprezentáció és cselekvés .....                                                            | 45 |
| IV. KOGNITÍV FEJLŐDÉS MODUL .....                                                              | 47 |
| 1. Megismerési funkciók fejlődése.....                                                         | 48 |
| 2. Szociális megismerés és a kapcsolata.....                                                   | 50 |
| más megismerési funkciókkal .....                                                              | 50 |
| 3. Specifikus gondolkodási folyamatok és fejlődési zavarai.....                                | 52 |
| 4. Fejlődési folyamatok biológiai beágyazottsága.....                                          | 54 |

|                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| V. ALAP- ÉS ALKALMAZOTT SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA MODUL.....                                        | 55  |
| 1. A szociálpszichológia múltja és irányai .....                                              | 56  |
| 2. A társas és társadalmi kapcsolatok dinamikája: .....                                       | 58  |
| versengés és együttműködés .....                                                              | 58  |
| 3. A motivált társadalom: a társadalmi viszonyok pszichológiája .....                         | 60  |
| 4. Az eszmei-politikai pszichológia .....                                                     | 62  |
| 5. Alkalmazott szociálpszichológia: szakpolitikák és programok értékelése a) változat .....   | 64  |
| 5. Alkalmazott szociálpszichológia: szakpolitikák és programok értékelése b) változat .....   | 66  |
| VI. SZOCIALIZÁCIÓ ÉS NEVELÉS .....                                                            | 68  |
| 1. Társas kapcsolatok és szociálpszichológiai .....                                           | 69  |
| jelenségek az iskolában .....                                                                 | 69  |
| 2. A szocializáció elméletei és kutatási irányai .....                                        | 70  |
| 3. Pszichológiaoktatás a felsőoktatásban (módszertani ismeretek) .....                        | 72  |
| 4. Kisgyermekkorai fejlődés kutatása .....                                                    | 73  |
| 5. Az iskolai tanulás pszichológiai kérdései .....                                            | 74  |
| 6. A családi és intézményes nevelés kulturális vonatkozásai .....                             | 75  |
| VII. DÖNTÉS ÉS SZERVEZETPSZICHOLÓGIAI MODUL .....                                             | 76  |
| 1. Ítéletalkotás és döntéshozatal .....                                                       | 77  |
| 2. Pszichológiai tényezők szerepe a gazdaságban .....                                         | 79  |
| 3. Szervezet- és vezetéselméletek .....                                                       | 80  |
| 4. Munkahelyi pszichés jóllét, szervezeti és munkahelyi mentálhigiénia .....                  | 82  |
| 4. Munkahelyi társas kapcsolatok, szociális rendszerek fejlesztése .....                      | 84  |
| VIII. KULTÚRKÖZI ÉS CSOPORTKÖZI FOLYAMATOK MODULJA .....                                      | 88  |
| 1. Társadalmi hierarchia és előítéletek .....                                                 | 89  |
| 2. Kultúrák közötti találkozás: interkulturális kommunikáció és akkulturáció .....            | 90  |
| 3. Társadalmi nem. Nemi ideológiák, nemi diszkrimináció, nem és karrier, nem és politika..... | 92  |
| 4/a. Kultúra, társas viselkedés és szocializáció .....                                        | 94  |
| 4/B. Társas és társadalmi identitás és stigma .....                                           | 96  |
| 5. Kultúrközi kutatás módszertana .....                                                       | 97  |
| IX. KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA MODUL .....                                                         | 99  |
| 1. Épített, természeti és virtuális terek környezetpszichológiai elemzése .....               | 100 |
| 2. Téri eligazodás .....                                                                      | 101 |
| 3. Személy-környezet összeállítás life span megközelítésben .....                             | 103 |
| 4. A viselkedés makrokörnyezeti kontextusa .....                                              | 105 |
| 5. Sokféleség a környezethasználatban .....                                                   | 107 |
| X. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIA MODUL .....                                      | 109 |
| 1. A fejlődés elméleti modelljei .....                                                        | 110 |

|                                                                                                                     |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 2/a. A társas megismerés tipikus és atipikus fejlődése .....                                                        | 112        |
| 2/b. Csecsemő- és gyermekkori kötődés, kötődési zavarok .....                                                       | 114        |
| 3. Szelf-fejlődés: a perceptuális szelftől a reprezentációs szelfig .....                                           | 117        |
| 4. Pszichés zavarok klasszifikációs modelljei, különös tekintettel a gyermekkorra .....                             | 119        |
| 5. Fejlődés- és klinikai gyermekpszichológiai kutatómódszertan.....                                                 | 121        |
| a) A fejlődés kutatásának módszertani problémái.....                                                                | 121        |
| 5. Fejlődés- és klinikai gyermekpszichológiai kutatómódszertan:.....                                                | 123        |
| b) A kötődés mérési módszerei. ....                                                                                 | 123        |
| 5. Fejlődés- és klinikai gyermekpszichológiai kutatómódszertan:.....                                                | 125        |
| c) Fejlődépszichológiai kísérletezés .....                                                                          | 125        |
| 5. Fejlődés- és klinikai gyermekpszichológiai kutatómódszertan:.....                                                | 127        |
| d) Gyermekpszichiátria klinikai kutatások módszertani kérdései .....                                                | 127        |
| <b>XI. POZITÍV PSZICHOLÓGIA .....</b>                                                                               | <b>131</b> |
| 1. A pozitív pszichológia mint a pszichológiai jóllét és az emberi erősségek tudománya .....                        | 132        |
| 2. A pozitív állapotok létrehozásának és fenntartásának biopszichoszociális feltételei. ....                        | 133        |
| 3. A pozitív pszichológia a klinikai egészségpszichológiában. ....                                                  | 134        |
| 4. Az érzelmi intelligencia, a kreativitás, a bölcsesség és a mindfulness elméletei és mérési<br>alternatívái ..... | 135        |
| 5. A pszichológiai védettség személyiségbeli meghatározói. A megküzdés pozitív pszichológiai<br>modellje. ....      | 137        |
| <b>XII. KVANTITATÍV MÓDSZERTAN.....</b>                                                                             | <b>138</b> |
| 1. Személyorientált többváltozós statisztikai eljárások .....                                                       | 139        |
| 2. Bevezetés a Strukturális Egyenlet Modellezés gyakorlatába (Structural Equation Modeling) ...                     | 140        |
| 3. Szociálpszichológiai módszerek: a kísérlet és a kultúraközi összehasonlítás .....                                | 141        |
| 4. Az empirikus kutatás lépései és kérdései .....                                                                   | 142        |
| 5. Tudományos közlemények készítése és kritikai elemzése .....                                                      | 143        |
| <b>XIII.KVALITATÍV PSZICHOLÓGIAI KUTATÁSI .....</b>                                                                 | <b>145</b> |
| <b>MÓDSZERTANI MODUL.....</b>                                                                                       | <b>145</b> |
| 1. A kvalitatív megközelítés fő elméletei (episztemológia és metodológia) .....                                     | 146        |
| 2. A kvalitatív pszichológiai kutatási dizájn és .....                                                              | 148        |
| az adatok közlése.....                                                                                              | 148        |
| 3. A pszichológiai tartalomelemzés módszertana .....                                                                | 151        |
| 4. Narratív pszichológiai módszerek .....                                                                           | 153        |
| 5. Kvalitatív módszerek alkalmazása a szociálpszichológiában és a fejlődés-szociálpszichológiában<br>.....          | 154        |
| <b>XIV. ADDIKTOLÓGIA .....</b>                                                                                      | <b>156</b> |
| 1/a. Az addiktológiai pszichológia modelljei .....                                                                  | 157        |
| 1/b. Addikciók a narratív pszichológia szemszögéből .....                                                           | 157        |

|                                                                                                |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 1/c. Érzelemszabályozás a kémiai és a viselkedési addikciókban .....                           | 158        |
| 1/d. A társas-kognitív és az önszabályozási modellek alkalmazása az addikciókban .....         | 159        |
| 2/a. Addikciós problémák kezelését célzó beavatkozások és beavatkozás rendszerek értékelése .. | 161        |
| 2/b. Viselkedési addikciók .....                                                               | 162        |
| 2/c. Trauma és az addikciók kapcsolata .....                                                   | 163        |
| 3. Kurrens kutatások az addiktológiában.....                                                   | 164        |
| 4/a. Kvalitatív droggutatások .....                                                            | 164        |
| 4/b. Individual behavior in social and environmental context.....                              | 166        |
| 4/c. Populációs vizsgálatok az addiktológiában és az egészségkutatásokban .....                | 168        |
| 4/d. Szisztematikus irodalomelemzés és meta-analízis .....                                     | 170        |
| 5. Az addiktológia kutatás gyakorlata .....                                                    | 170        |
| <b>XV. SPORT- ÉS EGÉSZSÉGPSZICHOFIZIOLÓGIA MODUL.....</b>                                      | <b>171</b> |
| 1. Sport, egészség, viselkedés .....                                                           | 172        |
| a). A testedzés és sport pszichológiája .....                                                  | 172        |
| b). Edzésfüggőség és más viselkedési zavarok a sportban .....                                  | 173        |
| c). Viselkedésélettan.....                                                                     | 174        |
| 2. Életmód és kultúra.....                                                                     | 175        |
| a). Életmód és rekreáció .....                                                                 | 175        |
| b). Egészség és kultúra .....                                                                  | 176        |
| c). Nem-specifikus egészségproblémák és egészségfeltés .....                                   | 177        |
| 3. Egészség- és sportpszichofiziológia .....                                                   | 178        |
| a). Sportpszichofiziológia.....                                                                | 178        |
| b). Sportpszichofiziológia gyakorlat .....                                                     | 179        |
| c). Egészségpszichofiziológia gyakorlat .....                                                  | 179        |
| 4. Placebo és testi tudatosság .....                                                           | 180        |
| a). Testi tudatosság.....                                                                      | 180        |
| b). Placebo/nocebo .....                                                                       | 181        |
| c). Sport és placebo .....                                                                     | 181        |

# **I. TUDAT – TUDATÁLLAPOTOK ÉS AFFEKTÍV FOLYAMATOK A MAGATARTÁSSZABÁLYOZÁSBAN**

**Modulvezető: Bányai Éva CSC**

**A modul oktatói:** Aczél Balázs, Bányai Éva, Bíró Eszter, Mérő László, Molnár Márk, Varga Katalin, Veres-Székely Anna, Zack Boukydis

## **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

### **1. Magatartásgenetika**

### **2. Perinatális és biológiai tényezők a magatartásszabályozásban**

- a) Perinatális tudomány
- b) A magatartás szabályozásának biológiai alapjai

### **3. Tudat, módosult tudatállapotok és magatartásszabályozás**

- a) Tudat, tudattalan, tudatalatti
- b) Módosult tudatállapotok
- c) Hipnózis

### **4. Affektív hatások a magatartásszabályozásban**

- a) Affektív tudományok
- b) Szuggesztív hatások

### **5. A magatartáskutatás módszertana**

- a) A magatartásszabályozás rendszerszemléletű empirikus vizsgálata: elvek és módszerek
- b) A tudat és a nemtudatos folyamatok kutatása
- c) Kutatásmódszertan: interakcióelemzés
- d) Terepkutatások az interakciók témájában

Választandó: valamennyi témakörből legalább egy, összesen 5 tanegység (35 kreditpont).

## **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató a Magatartáspszichológiai alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. MAGATARTÁSGENETIKA**

**Veres-Székely Anna**

A kurzus célja az emberi viselkedés öröklött tényezőinek áttekintése, illetve egy hozzáértő, ugyanakkor kritikus szemléletmód kialakítása a magatartásgenetika kutatási eredményeinek és pszichológiai alkalmazásának értékelésében. A kurzus során tárgyaljuk a mendeli autoszomális betegségek és jellemzők öröklődés-menetét, megbeszéljük az ikerkutatások tanulságait, majd részletesen elemezzük néhány mai modern pszichogenetika kutatás eredményeit. Ezen az interdiszciplináris területen fontos a genetikai-biológiai alapelvek megértése, valamint a terület módszertani aspektusainak elsajátítása is (pl. a populáció stratifikáció problémaköre, vagy korrekció a többszörös tesztelésre a multigénes elemzéseknél). A kurzus keretében a magatartás örökletes faktorainak tárgyalása mellett kitérünk a környezeti tényezők hatásaira, illetve az öröklődés és környezet interakciójának elemzésére is.

A jegyszerzés feltétele egy-egy szabadon választott endofenotípus (humán jellemző) genetikai hátterének feltérképezése szakcikkek alapján, ennek prezentálása és megvitatása az órákon. További feladat egy, a választott témához kapcsolódó hipotetikus kutatási terv kidolgozása, melyet a hallgatók szintén bemutatnak és megvitatnak. Ezekben a vitákban fontos hangsúlyt kap az adott témával kapcsolatos kutatási eredmények kritikus áttekintése, valamint a javasolt kutatási terv előnyei, hátrányai, esetleges buktatói, és olyan további ötletek, melyek gazdagíthatják ezt a még gyermekcipőben járó diszciplínát.

#### **Főbb témakörök:**

A „Nature-Nurture” vita, a mendeli hagyományokon innen és túl: az öröklődés alapegységei és folyamata, autoszomális rendellenességek, nemhez kötött jellegek, kromoszómális rendellenességek, komplex jellegek öröklődése

Humán genom, humán fenom, az endofenotípus fogalma

A pszichogenetika módszerei – az ikervizsgálatoktól a modern genomikáig

Komplex öröklődésű jellegek rizikófaktorai

Endofenotípusokhoz kapcsolódó szakkikkek és hipotetikus kutatási tervek bemutatása és megvitatása

### **Irodalom:**

Caspi et al., Influence of Life Stress on Depression: Moderation by a Polymorphism in the 5-HTT Gene. *Science*, Vol 301, Issue 5631, 386-389 , 18 July 2003

D Hamer & L Sirota Beware the chopsticks gene. Population stratification is a potential source of error in psychiatric genetics. *Molecular Psychiatry* (2000) 5, 11–13.

Plomin, R, Defries, JC, McClearn, GE, & McGuffin, P (2001) Behavioral Genetics, 4th Edition. Worth Publishers, NY.

Sasvari-Szekely M, Szekely A, Nemoda Z, Ronai Z. A genetikai polimorfizmusok pszichológiai és pszichiátriai vonatkozásai. *Kognitív idegtudomány*. Pléh C, Gulyás B, Kovács G. (Eds). Osiris Kiadó Budapest 2003: 669-685.

Szekely, A., Balota, D. A., Duchek, J. M., Nemoda, Z., Vereczkei, A., És Sasvari-Szekely, M. (2011). Genetic factors of reaction time performance: DRD4 7-repeat allele associated with slower responses. *Genes, Brain and Behavior*, 10(2), 129–136.

Szekely, A., Kovacs-Nagy, R., Bányai, É. I., Gősi-Greguss, A. C., Varga, K., Halmai, Z., Ronai, Z., & Sasvari-Szekely, M. (2010). Association between hypnotizability and the catechol-O-methyltransferase (COMT) polymorphism. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 58(3), 301-315.

Zuckermann, Marvin (1992) "What is a Basic Factor and Which Factors Are Basic? Turtles All the Way Down," *Personality and Individual Differences* 13 (1992), pp. 675-681.

További, az adott témákhoz kapcsolódó szakkikkek...

## **2/a. PERINATÁLIS TUDOMÁNY**

**Varga Katalin, Zack Boukydis**

A kurzus célja, hogy betekintést nyújtson a perinatális tudomány világába, amely holisztikus, rendszerszemléletű megközelítése egyetlen egységes – ún. transzgenerációs – folyamatként kezeli a szülés-születés időszakát a fogantatástól a következő nemzedék megszületéséig, melyben a vonatkozó szakmák interdiszciplináris együttműködése kívánatos.

A kurzus egységes szemléleti keretben foglalkozik az egészséges (normális) élettani folyamatokkal, illetve ezek kóros formáival, elakadásaival, kudarcaival. Ezzel is hangsúlyozza, hogy mindezek mögött egyetlen, egységes, természetes alapokon nyugvó folyamat rejlik.

A kurzus résztvevőinek alkalmuk lesz betekintést nyerni az e témakörben aktuálisan folyó kutatásokba is.

A kurzus teljesítésének követelményei: a kurzus résztvevői saját kutatási témájukhoz, szakterületükhöz kapcsolódóan egy perinatális tudomány körébe tartozó probléma elemzéséről készítenek dolgozatot / prezentációt.

### **Irodalom:**

#### **Idegen nyelven:**

- Blum, T. (1993) *Prenatal Perception Learning and Bonding*. Berlin etc.: LeonardoPublishers
- Boukydis, C.F.Z. (Eds.), (1987) *Research on support for parents and infants in the postnatal period*, New York: Ablex
- Fedor-Freyberg, P., Vogel, M.L.V. (1988) *Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine*. Carnforth: Partheon
- Lester, B. & Boukydis, C.F.Z. (Eds.), (1985) *Infant crying: Research and theoretical perspectives*. New York: Plenum

#### **Magyar nyelven:**

- Armstrong, P, Feldman, S. (1995): *A születés művészete*. Alternatal, Budapest
- Klaus, M.H., Klaus, P.H. (2005): *A csodálatos újszülött*. Budapest, Jaffa Kiadó

- Singer, M. (2006): *Asszonyok álmában síró babák – Születés és gyász*. Jaffa, Budapest
- Stern, D. (2006): *Anya születik*. Animula, Budapest
- Stern, D.N. (dátum nélkül): *A csecsemő személyközi világa a pszichoanalízis és a fejlődéslélektan tükrében*. Budapest: Animula
- Varga K. (2009) Szexualitás, szülés, kötődés: az oxitocin pszichoemotív hatásai. In Bagdy E., Demetrovics Zs., Pilling J. (szerk.) Polihistória. Köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából. Budapest, Akadémiai Kiadó, 447-474.
- Varga K. (2011) A transzgenerációs hatások az epigenetikai kutatások tükrében *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66(3): 507-532.
- Varga K., Suhai G. (2011): *Szülés és születés lélektanon innen és túl* Pólya Kiadó, Budapest

## **2/b. A MAGATARTÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK BIOLÓGIAI ALAPJAI**

**Molnár Márk**

A kurzus folyamán az idegtudományok vonatkozó keretében tekintjük át a pszichés működések élettani és esetenként kórélettani hátterét, különös tekintettel a szabályozási mechanizmusokra.

### **Főbb témakörök:**

- A vérkeringés jellegzetességeinek kapcsolata kognitív és emocionális folyamatokkal  
Funkcionális anatómiai háttér  
A vérkeringés változásának mérése (NIRS, fMRI, Doppler)  
Az agy metabolikus állapotváltozásainak összefüggése pszichés funkciókkal
- Az agy spontán és kiváltott elektromos tevékenységének mérése, értékelése, távlati lehetőségei és pszichofiziológiai jelentősége. Hálózatelméleti megközelítés.
- Kéregalatti struktúrák szerepe kognitív működésekben és az emóciók szabályozásában (basalis ganglionok, frontostriatalis rendszer, cerebellum, limbikus rendszer)
- Az öregedési folyamatok neurobiológiai, pszichofiziológiai, pathofiziológiai vonatkozásai
- Vizuomotoros folyamatok és vizuális ingerbemenet szabályozása:  
A pupilla állapotának szabályozása: anatómiai-funkcionális alapok, információfeldolgozási jellegzetességek  
A szemmozgások jelentősége az információfeldolgozásban
- A mozgás-vezérlés idegrendszeri mechanizmusai, lehetséges kapcsolatai az információfeldolgozási folyamatokkal
- A szív működés és a kognitív-emocionális folyamatok interakciója: a szabályozás anatómiai-élettani háttere, mérési alapelvei, pszichofiziológiai vonatkozások, stressz-jelenségek
- Információfeldolgozási és emocionális folyamatok hatása az elektrodermális aktivitásra és a légzési funkciókra: méréstechnikai megfontolások, a szabályozási alapelvek, strukturális-funkcionális háttér, pszichofiziológiai szempontból értékesíthető adatok

**Irodalom:**

Baars, B. J., Cage, N. M. (2007) *Cognition, Brain, and Consciousness*. Academic Press

Cacioppo, J. T., Tassinary, L. G., Bentson, G. G. (2007) *Handbook of Psychophysiology*.  
Cambridge Univ. Press

Hof, P. R., Mobbs, C. V. (2001) *Functional Neurobiology of Aging*. Academic Press

Koziol, L. F., Budding, D. E. (2009) *Subcortical Structures and Cognition*. Springer

Toates, F. (2001) *Biological Psychology*. Prentice Hall

Wickens, A. (2000) *Foundations of Biopsychology*. Prentice Hall

### **3/a. TUDAT, TUDATTALAN, TUDATALATTI**

**Bányai Éva, Varga Katalin, Aczél Balázs**

A kurzus célja, hogy bemutassa és történeti perspektívából tárgyalja a tudattal és tudattalannal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, az ezekre vonatkozó modern kutatásokat és vitákat, és gondolkodásra késztesen a tudat és tudattalan magatartásszabályozásban betöltött szerepével kapcsolatban. A legfontosabb problémák előadásokon kerülnek bemutatásra, majd az előadások és egyéni szakirodalmi bűvárkodás alapján intenzív szemináriumokon vitatjuk meg a tudat és tudattalan funkciójára vonatkozó nézeteket.

A kurzus teljesítésének követelményei: részvétel az egyes témák szemináriumi megvitatásán, valamint szóbeli referátum a szemináriumon a tudattal kapcsolatos legvitatottabb kérdések valamely területének modern kutatási anyagából.

#### **Főbb témakörök:**

- A tudat-probléma helye a filozófiában és a pszichológiában.
- A tudat és a test kapcsolata – filozófiai és pszichológiai nézőpontból.
- Agy és tudat: egy „nehéz probléma”.
- Saját tudatunk és mások tudatának megismerése: a kvália problémái.
- Tudattalan, illetve tudatalatti mentális folyamatok.
- Figyelem és automatizmusok.
- Implicit kogníció, emóció és motiváció.
- A tudat evolúciója és funkciója.
- A tudat és a szelf.
- A tudatos és tudattalan folyamatok szerepe a magatartás szabályozásában.

#### **Irodalom:**

- Block, N., Flanagan, O., Güzelde, G. (eds.) (1997) *The nature of consciousness. Philosophical debates*. Cambridge, MA: MIT Press
- Bowers, K. S., Meichenbaum, D. (eds.) (1984) *The unconscious reconsidered*. A Wiley-Interscience Publication. New York, etc.: John Wiley & Sons
- Churchland, P. S. (2002) *Brain-wise. Studies in neurophilosophy*. Cambridge, London: MIT Press

- Damasio, A. R. (1999) *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness*. New York: Harcourt Brace
- Donald, M. (2001) *A mind so rare. The evolution of human consciousness*. New York, London: W. W. Norton & Company
- Ellenberger, H. F. (1970) *The discovery of the unconscious*. New York: Basic Books
- Ellis, R. D. Newton, N. (eds.) (2005) *Consciousness & emotion: Agency, conscious choice, and selective perception*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Gray, J. (2004) *Consciousness: creeping up on the hard problem*. Oxford University Press
- Halász P. (szerk.) (2007) *Tudat és tudatváltozások*. Budapest: Látványos Stúdió (Novartis)
- Libet, B. (2004) *Mind time. The temporal factor of consciousness*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Metzinger, T. (ed.) (2000) *Neural correlates of consciousness: Empirical and conceptual questions*. Cambridge, London: MIT Press
- Roessler, J., Eilan, N. (eds.) (2003) *Agency and self-awareness. Issues in philosophy and psychology*. Oxford University Press
- Velmans, M. (2002) How could conscious experiences affect brains? *Journal of Consciousness Studies*, 9 (11): 3-29, Peer commentary: 30-68, Velmans' response to commentators: 69-95.
- Velmans, M (1996) *The science of consciousness*. Routledge, London, NY.
- Vizi E. Sz., Altrichter F., Nyíri K. Pléh Cs. (szerk.) (2002) *Agy és tudat. Kognitív szeminárium*. Budapest: BIP.
- Aktuálisan változó további források a vitatott kérdésekkel kapcsolatos legfrissebb irodalomból.

### **3/b. MÓDOSULT TUDATÁLLAPOTOK**

**Varga Katalin, Bányai Éva**

A kurzus célja, hogy bemutassa, hogyan járul hozzá a módosult – ma már sokszor alternatívnak nevezett – tudatállapotok kutatása a tudattal és tudattalannal kapcsolatos mai vitákhoz és az erre vonatkozó kérdések eldöntéséhez. A legfontosabb problémák előadásokon kerülnek bemutatásra, majd a doktoranduszok kutatási témájához kapcsolódva szemináriumokon vitatjuk meg a módosult tudatállapotok magatartásszabályozásban betöltött néha adaptív, máskor káros/kóros szerepét.

A kurzus teljesítésének követelményei: részvétel az egyes témák szemináriumi megvitatásán, valamint a doktorandusz témájához kapcsolódó szóbeli vagy írott összefoglaló az egyik módosult tudatállapot vitatott kérdéseivel kapcsolatban.

#### **Főbb témakörök:**

- A módosult tudatállapotok hagyományos és modern felfogása.
- A módosult tudatállapotok azonosítása a konvergáló műveletek logikájával.
- Természetes körülmények között kialakuló módosult tudati állapotok: nappali álmodozás, alvás, álom, tudatos álom (lucid dream).
- Speciális technikákkal kiváltott módosult tudatállapotok: samanisztikus eksztázis, meditáció (jóga-, Zen-, transzcendentális meditáció), hipnózis (relaxációs, illetve aktív-éber), autogén tréning.
- Drogok által kiváltott módosult tudatállapotok.
- A szubjektív élményekben tükröződő kognitív változások módosult tudatállapotokban.
- A magatartás szabályozásának változásai módosult tudati állapotokban: az akaratlagosság csökkenése, az akaratlagosság kiterjesztése a vegetatív folyamatokra, a szuggesztiók iránti érzékenység fokozódása.
- Disszociációk módosult tudati állapotokban.
- Élettani változások módosult tudati állapotokban: egy aroused és figyelmet szabályozó Korlátozott Kapacitású Kontroll Rendszer (KKKR) inter- és intraregionális idegi információcseréjében bekövetkező változások

**Irodalom:**

- Bódizs R. (2003) Az alvás és jelenséggöre. In Pléh Cs., Kovács Gy. & Gulyás B. (szerk.) *Kognitív idegtudomány*. Budapest: Osiris Kiadó, 601-618.
- Domhoff, G.W. (2003) *The scientific study of dreams: Neural networks, cognitive development, and content analysis*. Washington, DC: APA Press
- Farthing, G. W. (1992) *The psychology of consciousness*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Halász P. (szerk.) (2007) *Tudat és tudatváltozások*. Budapest: Látványos Stúdió (Novartis)
- Hilgard, E. R. (1977, 1986) *Divided consciousness: Multiple controls in human thought and action*. New York, etc.: John Wiley and Sons, Inc.
- Kihlstrom, J. F. (1984/2008) Tudatos, tudatalatti, tudattalan – kognitív megközelítésben. In Bányai É., Benczúr L. (szerk.) *A hipnózis és hipnoterápia alapjai. Szöveggyűjtemény*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 85-148.
- Krippner, S. (1993) A természeti népek gyógyítói által alkalmazott hipnózis-jellegű eljárások kultúrközi összehasonlítása. In Bányai É., Benczúr L. (szerk.) *A hipnózis és hipnoterápia alapjai*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 39-63.
- Michelson, L. K., Ray, W. J. (eds) (1996) *Handbook of dissociation – Theoretical, empirical and clinical perspectives*. New York: Plenum Press.
- Vaitl, D., Birbaumer, N., Gruzelier, J., Jamieson, G. A., Kotchoubey, B., Kübler, A., Lehmann, D., Miltner, W. H. R., Ott, U., Pütz, P., Sammer, G., Strauch, I., Strehl, U., Wackermann, J., WEISS, T. (2005) Psychobiology of altered states of consciousness. *Psychological Bulletin*, 131 (1): 98-127.

Aktuálisan változó további források a vitatott kérdésekkel kapcsolatos legfrissebb irodalomból.

### **3/c. HIPNÓZIS**

**Bányai Éva, Varga Katalin**

A kurzus célja, hogy bemutassa, hogyan járult hozzá a modern hipnóziskutatás a pszichológia tudat iránti érdeklődésének megújulásához, és eredményei milyen lényeges adatokkal és elgondolásokkal gazdagították a tudattal kapcsolatos ismereteinket. Az előadások részletesen tárgyalják a rekeszes tudatelméleteket támogató disszociatív kórképeket, a hipnózis kiváltását és jelenségeit – a magatartásváltozásokat, élmény- és kapcsolati jellemzőket, a hipnózisban kiváltható disszociatív jelenségeket –, valamint ezek idegtudományos hátterét. A hipnózissal kapcsolatos kurrens problémák és kutatási irányok áttekintése és kritikus megvitatása az előadásokat követő szemináriumokon történik.

A kurzus teljesítésének követelményei: részvétel az egyes témák szemináriumi megvitatásán, valamint szóbeli vagy írott referátum a hipnózissal kapcsolatos legvitatottabb kérdések valamely területének modern kutatási anyagából.

#### **Főbb témakörök:**

- Disszociáció a mindennapi életben és a disszociatív tudatzavarokban.
- A hipnózis mint társas hatásra kialakuló módosult tudatállapot. Kiváltása: hipnózisindukciós eljárások.
- A hipnózis mint társas hatásra kialakuló módosult tudatállapot: magatartásváltozások és élményjellemzők.
- Disszociatív jelenségek hipnózisban: az akaratlagos kontroll megváltozása, emlékezeti változások, álmok, képzelet, perceptuális változások (pozitív és negatív hallucinációk, anesztéziák, hyperesztéziák).
- A hipnózis-kutatás jelentősége a kontrollfolyamatok vizsgálatában. Az önkéntelenség élménye. Automatikus írás és megosztott figyelem.
- Hipnotikus analgézia. A „rejtett megfigyelő” hipnózisban.
- A megosztott tudat neodisszociációs értelmezése.
- A neodisszociáció tágabb összefüggésben.
- Hipnózis és tudat a kognitív és affektív idegtudomány fényében.

## Irodalom:

- Bányai É. (2006) A hipnózis a kognitív és affektív idegtudomány fényében. In Vértés G. (szerk.) *Hipnózis, hipnoterápia*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, 31-62.
- Bányai É. (2007) Hipnózis és tudat. In Halász P. (szerk.) *Tudat és tudatváltozások*. Budapest: Látványos Stúdió (Novartis), 51-79.
- Bányai É., Benczúr L. (szerk.) (2008) *A hipnózis és hipnoterápia alapjai. Szöveggyűjtemény*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 15-445.
- Farwolden, P. Woody, E. Z. (2004) Hypnosis, memory and frontal executive functioning. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 52: 3-26.
- Jamieson, G. A. (ed.) (2007) *Hypnosis and conscious states. The cognitive neuroscience perspective*. Oxford, New York: Oxford University Press
- Nash, M. R., Barnier, A. (eds.) (2008) *Oxford handbook of hypnosis*. Oxford University Press
- Ozsváth K. (2003) Disszociatív (konverziós) és szomatiform tünetcsoportok. In Füredi J., Németh A., Tariska P. (szerk.) Belső N., Treuer T. (társszerk.) *A pszichiátria magyar kézikönyve. Harmadik kiadás*. Budapest: Medicina, 411- 430.
- Rainville, P., Hofbauer, R. K., Bushnell, M. C., Duncan, G. H., Price, D. D. (2002) Hypnosis modulates activity in brain structures involved in the regulation of consciousness. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 14 (6), 887-901.
- A hipnózis-kutatás legújabb eredményei kurzusonként felújított jegyzék alapján.

#### **4/a. AFFEKTÍV TUDOMÁNYOK**

**Bányai Éva, Molnár Márk, Biró Eszter, Varga Katalin**

A kurzus célja, hogy a pszichológiában nemrég lezajlott affektív forradalom szemléleti keretében áttekintse az emberi interakciók szempontjából alapvető jelentőségű affektív jelenségek széles spektrumát és idegtudományos hátterét. A szemléletformáló előadások a jelenségekkel kapcsolatos vizsgálatok és tények ismertetése mellett a vitára készítő problémákra fókuszálnak. A vitatott kérdéseket a doktoranduszok témáihoz kapcsolódva szemináriumokon részletesen tárgyaljuk.

Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a résztvevők felismerjék és átgondolják saját kutatásaik affektív vonatkozásait.

A kurzus teljesítésének követelményei: a doktoranduszok saját kutatásához kapcsolódó affektív problémák legújabb irodalmának összefoglaló prezentálása szóbeli vagy írott referátum formájában, és ennek megvitatása a kurzus keretei között. A megbeszélés tapasztalatait a hallgatók PhD kutatásuk gyakorlatában hasznosítják.

##### **Főbb témakörök:**

- Affektív forradalom a pszichológiában
- Az affektív folyamatok evolúciós és kulturális nézőpontból
- Az affektív jelenségek spektruma
- Affektív idegtudomány
- Az affektív folyamatok genetikai háttere és fejlődése
- Kogníció és érzelem
- Érzelemkifejezés
- Érzelmek és társas folyamatok
- Szociális idegtudomány
- Érzelem és egészség
- Affektív önszabályozás: egészséges és patológus formák

##### **Irodalom:**

Beauregard, M. (2007) [Mind does really matter: Evidence from neuroimaging studies of emotional self-regulation, psychotherapy, and placebo effect.](#) *Progress in Neurobiology* 81/4. 218-236 .

- Cacioppo, J. T., Berntson, G. G. (eds.) (2005) *Social neuroscience. Key readings*. New York & Hove: Psychology Press
- Cacioppo, J. T., Berntson, G. G., Adolphs, R., Carter, C. S., Davidson, R. J., McClintock, M. K., et al. (eds.) (2002) *Foundations in social neuroscience*. A Bradford Book. Cambridge, MA, London: MIT Press
- Davidson, R. J.; Scherer, K. R.; Goldsmith, H. H. (eds.) (2003) *Handbook of affective sciences*. Oxford: Oxford University Press
- Eisenberger, N.I., Taylor, S.E., Gable, S.L., Hilmert, C.J., Lieberman, M.D. (2007) [Neural pathways link social support to attenuated neuroendocrine stress responses](#). *NeuroImage* 35/4.1601-1612.
- Hilgard, E. R. (1980) The trilogy of mind: Cognition, affection, and conation. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 16, 107-117.
- Lane, R. D., Nadel, L. (Eds.) (2000) *Cognitive neuroscience of emotion*. Oxford University Press
- Le Doux, J. E. (1996) *The emotional brain. The mysterious underpinnings of emotional life*. New York: Simon and Schuster
- Lieberman, M. D. (2007) Social cognitive neuroscience: A review of core processes. *Annual Review of Psychology*, 58: 259-289.
- Panksepp, J. (1998) *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press
- Pataki F. (2004) *Érzelem és identitás*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Pléh Cs., Kovács Gy., Gulyás B. (szerk.) (2003) *Kognitív idegtudomány*. Budapest: Osiris
- Schore, A. N. (1994) *Affect regulation and the origin of the self. The neurobiology of emotional development*. Hillsdale: Erlbaum
- Taylor, G. J., Bagby, R. M., Parker, J. D. A. (1997) *Disorders of affect regulation. Alexithymia in medical and psychiatric illness*. Cambridge University Press

További, a résztvevők kutatási témájához illeszkedő, kurzusonként aktuálisan változó szakirodalom.

## 4/b. SZUGGESZTÍV HATÁSOK

Varga Katalin, Bányai Éva, Biró Eszter

A kurzus célja, hogy érzékenyítsen a különféle élethelyzetekben működő szuggesztív hatásokra, megismertesse a résztvevőkkel a szuggesztiók tudatos alkalmazásának szabályait, elveit.

A kurzus teljesítésének követelményei: a kurzus résztvevői saját kutatási témájukhoz, szakterületükhöz kapcsolódó szuggesztív hatások elemzéséről készítenek dolgozatot/prezentációt.

### Főbb témakörök:

- A szuggesztió fogalma és formái
- A szuggesztiókra való érzékenység alakulása
- A tudati / kognitív működésmódok
- A szuggesztióképzés szabályai
- A szuggesztiók alkalmazása

I

### Irodalom:

Kötelező:

Varga K. (ed.) (2011) *A szavakon túl*. Medicina, Budapest

Ajánlott:

Bejenke, C. J. (1996) Painful medical procedures. In: Barber, J. (eds. 1996) *Hypnosis and suggestion in the treatment of pain*. 209-265. W.W. Norton and Company, NY. London

Cheek, D. B. (1969) Communication with the critically ill. *American Journal of Clinical Hypnosis* 12:75-85.

Ewin, D. M. (1986) Emergency room hypnosis for the burned patient. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 29(1):7-11.

Hammond, D. C. (1990) *Hypnotic suggestions and metaphors*. Norton & Company, New York, London, 1<sup>st</sup> chapter

Ludwig, A. M. (1969) Altered States of Consciousness. In Tart, C. *Altered States of Consciousness*. pp. 9-22 New York,. [LA]

- Poncelet, N. M. (1985) An Ericksonian approach to childbirth. In. Zeig, J. (ed.) *Ericksonian Psychotherapy II.: Clinical Applications*. (18):267-285.
- Tannenbaum, B. L. M. (1985) Ericksonian techniques in emergency situations: pain control  
In: Zeig, J.K. (eds.) *Ericksonian Psychotherapy*. Brunner/ Mazel, New York, Vol. 2. pp. 439-448.
- Varga K. (2004) The possible explanation of metaphors in re-interpreting negative life events: our experiences with the critically ill. In: *Hypnos*, Vol. XXXI, No. 4. pp. 201-207.
- Varga K., Diószeghy Cs. (2003) The use of hypnotic communication and hypnotic suggestions in the Intensive Care Unit In: *Hypnos* Vol. XXX, No. 1. pp. 16-26.

## **5/a. A MAGATARTÁSSZABÁLYOZÁS RENDSZERSZEMLÉLETŰ EMPIRIKUS VIZSGÁLATA: ELVEK ÉS MÓDSZEREK**

**Veres-Székely Anna, Bányai Éva, Varga Katalin**

A kurzus általános célja annak a szemléletnek a kialakítása, hogy a magatartás vizsgálatakor és a szakirodalom értelmezésekor mindig figyelembe kell vennünk a magatartást meghatározó biológiai, pszichológiai és társas tényezőket, valamint ezek interakcióját. A szemléletformáló bevezető előadásokat szemináriumi megbeszélések követik, amelyek célja, hogy megfelelő kritikai szemléletet adjon a doktoranduszoknak, amelynek segítségével felismerik az eredményeket torzító kontextuális hatásokat és ezek kontrollálásának lehetőségeit.

### **Főbb témakörök:**

- A rendszerszemlélet jellemzői.
- Adatgyűjtés és mérés a magatartáspszichológiában: a leíró, a kapcsolatkereső és a kísérleti kutatás jellemzői. Szisztematikus pluralizmus és statisztikai adatelemzés.
- Kontextuális vs. nem-kontextuális elemzés.
- A pszichológiai jelenségek téri, idői és szociokulturális milliőben.
- Moláris vs. molekuláris magatartáselemzés.
- Törvényszerű kapcsolatok környezet és viselkedés között.
- Kutatástervezési és szervezési módszerek a kontextuális tényezők kézbe tartására.
- A kutatás tervezésének etikai és szociokognitív problémái.
- Műtermékek és kontrollálásuk

### **Irodalom:**

Bányai É. (2006) Magatartástudomány, magatartáspszichológia. Kézirat belső használatra, a Magatartáspszichológiai program hallgatói számára.

Buda B., Kopp M. (szerk.), Nagy E. (társszerk.) (2001) *Magatartástudományok*. Budapest: Medicina I., II., VIII. rész, 11-124, 699-753.

- Magnusson, D., Stattin, H. (1996): Person-context interaction theories, *Reports from the Department of Psychology*, Stockholm University, Stockholm.
- Michelson, W.H. (1994): Everyday life in contextual perspective, In: Altman, I., and Churchman, A. (Eds.): *Women and the environment*, Plenum Press, New York. 17-43.
- Rosenthal, R., Rosnow, R. L. (1991) *Essentials of behavioral research: Methods and data analysis*. London: McGraw-Hill, Publishing Co.
- Szokolszky Á. (2004) *Kutatómunka a pszichológiában*. Bp. Osiris Kiadó.
- Varga K. (1993) Elvárás- és kontextuális tényezők hatása a hipnózis mérőeszközeinek összefüggéseire. In: A mérés problémája a társadalomtudományokban, Társadalomkutatási Módszertani Tanulmányok, OMIKK és TÁRKI, Budapest., 27-56.

## **5/b. A TUDAT ÉS A NEMTUDATOS FOLYAMATOK KUTATÁSA**

**Aczél Balázs**

A tárgy elsajátításának célja betekintés a tudat és a nemtudatos megismerés (intuíció, implicit tanulás, implicit emlékezet, intuitív döntéshozás) kutatásába. A kurzus során különböző szempontból tárjuk fel és vitatjuk meg a tudat-kutatás kihívásait. Kiemelt hangsúllyal tárgyaljuk azt, hogy az emberi megismerő-funkciók nemtudatos oldaláról mit és hogyan ismerhetünk meg. Az affektív és kognitív folyamatok tudatos és nemtudatos irányítottságának számos izgalmas kérdését a hallgatók érdeklődésének figyelembevételével tárgyaljuk át. A félév anyagát a téma meghatározó munkáiból és a kurrens nemzetközi szakirodalmakból merítjük.

A hallgatók az előadások és a kapott szakirodalom alapján betekintést nyerhetnek a téma fogalmi leírásaiba és módszertanába. Elsajátítandó készség a tárgyi tudás és a kritikai szemlélet ötvözése.

### **Főbb témakörök:**

- A tudat fogalma, kutatási módszerei
- A tudatkutatás kérdésköre egyes szakterületeken (pl. nyelvtanulás, zene, klinikum)
- A tudat kutatásának problematikája, kritikája
- Az intuíció fogalma, kutatási módszerei
- Az intuitív döntéshozás fogalma, kutatási módszerei
- Az intuíció szerepe a hétköznapi döntéshozásban
- Az irracionális viselkedés és a téves intuíciók eredete
- Az intuíció fejlesztése
- Az implicit tanulás kutatásának problematikája, kritikája
- Az implicit tanulás mérése klinikai populációban

### **Irodalom:**

Aczel, B., Lukacs, B., Komlos, J., & Aitken, M. R. F. (2011). Unconscious intuition or conscious analysis? Critical questions for the Deliberation-Without-Attention paradigm. *Journal of Judgment and Decision Making*. 6(4), 351-358.

- Baddeley, A. (2003). *Az emberi emlékezet*. Osiris, Budapest. 19-20. Fejezet.
- Cleeremans, A., & Jimenez, L. (2002). Implicit learning and consciousness: A graded, dynamic perspective. *Implicit learning and consciousness: An empirical, computational and philosophical consensus in the making* (pp. 1–40). Hove, England: Psychology Press.
- Destrebecqz, A., & Peigneux, P. (2006). Methods for studying unconscious learning. *Progress in Brain Research*, 150, 69-81.
- Dijksterhuis, A., & Nordgren, L. F. (2006). A theory of unconscious thought. *Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 95-109.
- Hogarth, R. M. (2010). Intuition: A Challenge for Psychological Research on Decision Making. *Psychological Inquiry*, 21(4), 338-353.
- Hogarth, R. M., & Fargas, R. T. (n.d.). Deciding analytically or trusting your intuition? The advantages and disadvantages of analytic and intuitive thought.
- Lovibond, P. F., & Shanks, D. R. (2002). The role of awareness in Pavlovian conditioning: Empirical evidence and theoretical implications. *Journal of Experimental Psychology Animal Behavior Processes*, 28(1), 3-26.
- Rosenthal, D. M. (2005). *Consciousness and mind*. New York: Oxford University Press, USA.
- Segalowitz, S. J. (2007). Knowing before we know: Conscious versus preconscious top-down processing and a neuroscience of intuition. *Brain and Cognition*, 65(2), 143-144.

## **5/c. KUTATÁSMÓDSZERTAN: INTERAKCIÓELEMZÉS**

**Bíró Eszter, Bányai Éva, Varga Katalin**

A kurzus célja, hogy a gyakorlatban is hasznosítható ismereteket nyújtson a humán interakciók kutatásában alkalmazható komplex módszerekről. A tárgyalt módszerek az interakciók mennyiségi és minőségi jellemzőinek vizsgálatán túl a személyközi összehangolódás jelenségeinek megragadását teszik lehetővé. A kurzus hangsúlyozottan gyakorlatorientált, nem mellőzi azonban az elmélet és a gyakorlat összefüggéseinek hangsúlyozását abból az alapgondolatból kiindulva, hogy a kutatási módszerek sohasem lehetnek elmélet-semlegesek.

Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a résztvevők saját kutatásaik módszertani kérdéseinek elemzésével felismerjék az alkalmazható módszerek relatív előnyeit és hátrányait.

A kurzus teljesítésének feltétele egy – a hallgató aktuálisan folyó saját kutatásával kapcsolatos – módszertani probléma prezentálása, és ennek megvitatása a kurzus keretei között. A megbeszélés tapasztalatait a hallgatók PhD munkájuk gyakorlatában hasznosítják.

### **Főbb témakörök:**

- mikro- és makroelemzéses eljárások a humán interakciók viselkedés-elemzésében
- az interakciók élményvilágának elemzésére alkalmazható módszerek
- az interakciós szinkronitás és vizsgálatának lehetőségei
- papír-ceruza módszerek az interakciókutatásban

### **Irodalom:**

Bakeman, R.; Gottman, J. M. (1997) *Observing interaction. An introduction to sequential analysis*, Cambridge University Press

Bernieri, F. J.; Reznick, J. S.; Rosenthal, R. (1988) Synchrony, pseudosynchrony, and dissynchrony: Measuring the entrainment process in mother-infant interactions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 243-253.

Bíró E. (2004) A viselkedésben megnyilvánuló interakciós szinkronitás vizsgálatának módszertani problémái, *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIX. 4. 471-492.

- Duck, S.; Montgomery, B. M. (1991) The interdependence among interaction substance, theory and methods, In: Montgomery, B.M.; Duck, S. (eds) *Studying interpersonal interaction*, Guilford Press, New York, London, 3-15. old.
- Hatfield, E.; Cacioppo, J. T.; Rapson, R. L. (1994) *Emotional contagion*, Cambridge University Press, Cambridge
- Poole, M. S.; Mcphee, R. D. (1994) Methodology in interpersonal communication research, In: Knapp, M. L.; Miller, G. R. (eds) *Handbook of interpersonal communication*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, 42-100.old.
- Varga, K., Józsa, E., Bányai, É.I., Gosi-Greguss,A.C. (2009) Patterns of interactional harmony:The phenomenology of hypnosis interaction. In: Koester G. D., Delisle P.R.(Eds.) *Hypnosis Theories, Research and Applications*. Nova Science Publishers, Inc., New York, 53- 98.

További szakirodalom a résztvevők kutatási témájához alkalmazkodva.

## 5/d. TEREPKUTATÁSOK AZ INTERAKCIÓK TÉMÁJÁBAN

Varga Katalin, Mérő László

A kurzus célja, hogy a hallgatókat bevezesse a terepkutatások világába. Ezért hangsúlyozottan nem elméleti, hanem valós, közvetlen tapasztalatokat, ismereteket, készségeket nyújt e területen: a „terep”-intézménnyel való kapcsolatfelvételtől, az ott folyó munka megszervezésén át a publikálás sajátos kérdéseiig.

A kurzus hallgatói egy éppen futó terepkutatásban vesznek részt. Az itt szerzett tapasztalataikat a félév végén összegzik, és rövid prezentációban megosztják a többiekkel.

A hallgatók a kurzus során egymás prezentációit és azok megvitatását is meghallgatják és hozzászólhatnak, reflektáltathatják a hallottakat a saját kutatási témájukra is.

A kurzus teljesítésének feltétele:

- aktív részvétel egy terepkutatásban, a prezentációk megvitatásában
- saját prezentáció elkészítése, bemutatása

### **Irodalom:**

A kurzus minden résztvevőjének külön, testreszabott olvasmányok lesznek kijelölve.

Általános háttériorodalom:

Szokolszky Á. (2004) *Kutatómunka a pszichológiában. Metodológia, módszerek, gyakorlat.*

Osiris, Budapest

Babbie, E. (1999) *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Balassi Kiadó, Budapest

Valentine, E. R. (1988) *Fogalmak és nézőpontok a pszichológiában.* Gondolat, Budapest

## **II. A MEGISMERÉS-TUDOMÁNY ALAPMÓDSZERTANA**

**Modulvezető: Csépe Valéria, DSc, CM**

**A modul oktatói:** Csépe Valéria, Egyed Kata, Gervai Judit, Honbolygó Ferenc, Jármí Éva, Király Ildikó, Kónya Anikó, Lakatos Kriszta, Topál József

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Kutatásmódszertan a kognitív pszichológiában**
- 2. Kutatásetika**
- 3. Kognitív idegtudomány**
- 4. Tudományos közlés – készségtárgy**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

### Belépés a Kognitív Pszichológia Program moduljaiba

A program előírja, hogy a képzésbe belépők előfeltételeknek feleljenek meg, az alábbiak szerint:

- Pszichológia MA, vagy
- Orvosi diploma, ez esetben további bemeneti feltételeknek kell eleget tenni, úgymint statisztikai és kognitív pszichológiai alapismeretek elsajátításáról tanúsítvány
- Műszaki tudományokról szóló diploma, ez esetben további bemeneti feltételeknek kell eleget tenni, úgymint kognitív pszichológiai alapismeretek elsajátításáról tanúsítvány
- Természettudományi MSc, ez esetben további bemeneti feltételeknek kell eleget tenni, úgymint kognitív pszichológiai alapismeretek elsajátításáról tanúsítvány
- Gyógypedagógusi diploma, Pedagógia MA, ez esetben további bemeneti feltételeknek kell eleget tenni, úgymint élettani és anatómiai alapismeretek, statisztikai és kognitív pszichológiai alapismeretek elsajátításáról tanúsítvány.

A program belső modulrendszere úgy épül fel, hogy **A megismerés-tudomány alpmódszertana elnevezésű modul** alapja, előfeltétele az összes többi modulnak.

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. KUTATÁSMÓDSZERTAN A KOGNITÍV PSZICHOLÓGIÁBAN**

**Horváth János György**

A kurzus a megismerő funkciók tanulmányozásában alkalmazott módszerek széles körére, a kognitív pszichológia és társtudományai területén használt statisztikai eljárásokra és kutatásetikai kérdéseire kiterjedő alapvető ismereteket nyújt a felnőtt populáció vizsgálatára vonatkozóan.

Mintakurzus

Az eseményhez kötött potenciálok technikai alapjai a kísérleti pszichológiában

A kurzus előadásokból és „hands-on” gyakorlati foglalkozásokból áll. Az előadásokon az eseményhez kötött potenciálok (EKP) keletkezésével, elemzésével és kísérleti tervekben történő alkalmazásukkal kapcsolatos témákat mutatunk be. Különös gondot fordítunk arra, hogy a hallgatók megismerjék az ismertetett módszerek lehetőségeit és korlátait, illetve előnyeit és hátrányait más módszerekkel szemben. Arra is figyelmet fordítunk, hogy a téma angol szaknyelvi kifejezéseivel megismerkedjen a hallgatóság.

A kurzus során nem csak az EKP-módszer élettani, technikai alapjait és a legelterjedtebb adatfeldolgozási eljárásokat, hanem az ezeket implementáló hardware és software eszközöket is bemutatjuk. Az előadásokkal párhuzamosan futó gyakorlati alkalmakon a hallgatók megismerkednek az EEG felvételével kapcsolatos konkrét, kézzelfogható problémákkal, biztonsági, és egészségügyi szabályokkal, valamint az eszközökkel és az adatelemzés menetével.

Tematika:

1-2. alkalom (előadás): A félév tematikai áttekintése. Követelmények ismertetése. Az elektroenkefalogram (EEG), az eseményhez kötött potenciálok (EKP) keletkezésének élettani alapjai, nevezéktan, összehasonlítás más vizsgáló módszerekkel. A kutatásban felmerülő sajátos etikai problémák (pl. „incidental findings”) és kezelésük. Az ismertebb EKP-

komponensek és a kiváltásukra szolgáló kísérleti elrendezések vázlatos ismertetése. Egy EKP-alapú kísérlet és az abból levonható következtetések részletes bemutatása.

Példa házi feladat (a két alkalom között):

Egy EKP-módszert használó cikk módszertani részének átolvasása, az ismeretlen fogalmak, eljárások azonosítása. Minden hallgató más cikket kap. A második alkalom elején megbeszéljük a tapasztalatokat és beillesztjük az egyes módszereket a félévi tematikába.

Javasolt irodalom (a tankönyv bevezető fejezetén kívül):

Illes, J., Kirschen, M.P., Edwards, E., Stanford, L.R, Bandettini, P., Cho, M.K et al. (2006)

Incidental Findings in Brain Imaging Research: What should happen when a researcher sees a potential health problem in a brain scan from a research subject? Science, 311 (5762): 783–784.

3.-4. alkalom (gyakorlat): Látogatás egy EKP-laboratóriumban, az EKP-felvétel folyamatának megismerése, elektróda-elrendezések. A kísérleti instrukciók sajátosságai EEG-felvételek esetén, műtermékek keletkezési mechanizmusai, ezek demonstrációja. A hallgatók maguk teszik fel az elektródákat, EEG-felvételt készítenek oktatói segédlettel egy egyszerű hallási ingerléses, és egy egyszerű vizuális kísérleti elrendezésben, esetleg agytörzsi kiváltott válaszok rögzítésére alkalmas elrendezésben.

5.-6. alkalom (előadás és gyakorlat): A digitális EEG-felvétellel kapcsolatos alapvető technikai kérdések bemutatása, az alapfogalmak körbejárása (mintavételi frekvencia, felbontás, erősítési elrendezések). Az adattárolás kérdései, pár gyakran használt adatformátum (pl. Biosemi, Neuroscan, BrainVision formátumok) bemutatása, illetve standardizációs próbálkozások (European Data Format). Más élettani jelek egyidejű regisztrálásának kérdései. Az EKP-k előállítása a folyamatos EEG-felvételből, azok vizsgálata, komponensek elkülönítése, főbb vizualizációs módszerek (EKP-görbék, topográfiai ábrák előállítása). Az EEG/EKP egyéni variabilitásának bemutatása.

Példa házi feladat: Készítsünk adott adathalmaz alapján demonstrációt az EKP jel/zaj viszony alakulásáról az átlagolt EEG-szakaszok számának függvényében. Minden hallgató más adathalmazt kap (tipikusan hallási vagy látási EKP).

Javasolt irodalom:

Kemp, B. & Olivan, J. (2003). European data format 'plus' (EDF+), an EDF alike standard format for the exchange of physiological data. *Clinical neurophysiology*, 114, 1755-61

7.-8. alkalom (előadás és gyakorlat): EEG műtermék-típusok, az adatok szűrése, a szűrés lehetséges torzító hatásai. Teljes csatornák kiesésének kezelése (detektálás és extrapoláció) nagysűrűségű felvételek esetén. Szemmozgás-korrektúrák eljárások, korlátaik és „veszélyeik”. Példa házi feladat 1: A „kézi” műtermék-mentesítés (azaz egy felvétel szemrevételezése és a műtermékes időintervallumok manuális kizárása) és a különböző automatikus műtermék-kizárási eljárások összevetése. A kézi műtermék-szűrések esetén több bíráló összehasonlítása (utóbbit hármával közösen).

Példa házi feladat 2: Az egyes komponensek frekvencia-tartalma: különböző szűrőkkel dolgozzuk fel ugyanazt az EEG-felvételt. Dokumentáljuk, mi történik a különböző műtermékekkel, és mi történik az egyes EKP-komponensekkel. (Utóbbi különösen tanulságos olyan EKP-k esetében, ahol nagy P3b komponens jelenik meg: ahogy a szűrő felüláteresztési frekvenciáját felfelé toljuk, a P3b részleges szűrése eltolhatja a korábbi, gyors komponensek amplitúdóját.)

Javasolt irodalom:

Croft, R. J., Chandler, J. S., Barry, R. J., Cooper, N. R. & Clarke, A.R. (2005). EOG correction: a comparison of four methods. *Psychophysiology*, 42, 16-24.

Junghöfer, M., Elbert, T., Tucker, D. M. & Rockstroh, B. (2000). Statistical control of artifacts in dense array EEG/MEG studies. *Psychophysiology*, 37, 523-32.

Schlögl, A., Keinrath, C., Zimmermann, D., Scherer, R., Leeb, R. & Pfurtscheller, G. (2007). A fully automated correction method of EOG artifacts in EEG recordings. *Clinical neurophysiology*, 118, 98-104

9.-10. alkalom (előadás ill. gyakorlat): EKP-adatok statisztikai elemzése, az amplitúdó és latencia-elemzés elterjedt módszerei. A módszerek „veszélyei”, az egyes módszerek téves használatából adódó torzítások ismertetése. Többszörös összehasonlítások és korrekciók EKP adatok esetén. Permutációs és resampling módszerek. A vizsga-adathalmazok és -feladatok kiosztása és megbeszélése.

Példa házi feladat: Végezzünk statisztikai elemzést egy adott EKP csoportátlag-görbén látható komponens szignifikanciájára. Az egyes hallgatók más-más módszert használnak, de csoportonként azonos adathalmazokon. Így a hallgatók az egyes módszerek esetleges torzító hatásaiból ízelítőt kaphatnak.

Javasolt irodalom:

Guthrie, D., Buchwald, J.S. (1991). Significance testing of difference potentials. *Psychophysiology*, 28, 240-4

Maris, E. (2004). Randomization tests for ERP topographies and whole spatiotemporal data matrices. *Psychophysiology*, 41, 142-51.

Kayser, J., Tenke, C. E., Gates, N. A. & Bruder, G.E. (2007). Reference-independent ERP old/new effects of auditory and visual word recognition memory: Joint extraction of stimulus- and response-locked neuronal generator patterns. *Psychophysiology*, 44, 949-67

11.-12. alkalom (előadás ill. gyakorlat): Az EKP-adatok bemutatásának és elemzésének haladó módszerei: topográfiai eloszlások összehasonlítása, fejfelületi áramsűrűség (SCD) elemzés, egyszerűbb forrás-lokalizációs technikák. A módszertani továbbhaladás útjának felvázolása: haladó feldolgozási módszerek (fő- és független komponens elemzés: PCA, ICA, forráslokalizációs technikák: pl. LORETA, stb.)

Példa házi feladat: Egy adathalmazból készített SCD ábrák előállítása és összevetése az EKP-görbék, vagy a topográfiai eloszlások által láthatóvá tett képpel (részint olyan adathalmazokat használunk, ahol az SCD elemzés szembeszökővé tesz bizonyos hatásokat, részint pedig olyanokat ahol nem.)

Javasolt irodalom:

McCarthy, G., Wood, C.C. (1985). Scalp distributions of event-related potentials: An ambiguity associated with analysis of variance when new rules may supersede some previously detected models. *Electroencephalography and Clinical Neurophysiology*, 62, 203–208.

Perrin F, Pernier J, Bertrand O, Echallier JF. (1989) Spherical splines for scalp potential and current density mapping [Corrigenda EEG 02274, *Clin Neurophysiol* 1990;76:565]. *Electroencephalogr Clin Neurophysiol*, 72(2): 184–187.

13. alkalom: Vizsga-prezentációk.

Tankönyv:

Luck, S.J (2005) *An introduction to the event-related potential technique*. MIT Press

Nunez, P. L., Srinivasan, R. (2006) *Electric fields of the brain: The Neurophysics of EEG*, 2nd Edition, Oxford University Press

Zani, A., Proverbio A.M., Posner, M.I (2003) *The cognitive electrophysiology of mind and brain*, Elsevier

Összefoglaló, irányadó módszertani cikkek:

Picton, T. W., Bentin, S., Berg, P., Donchin, E., Hillyard, S. A., Johnson, R. J., Miller, G. A., Ritter, W., Ruchkin, D. S., Rugg, M. D. & Taylor, M.J. (2000). Guidelines for using human event-related potentials to study cognition: recording standards and publication criteria. *Psychophysiology*, 37, 127-52.

van Boxtel, G.J.M (1998) Computational and statistical methods for analyzing event-related potential data. *Behavior research methods instruments and computers* 30, 87-102

Nuwer, M. R., Comi, G., Emerson, R., Fuglsang-Frederiksen, A., Guérit, J. M., Hinrichs, H., Ikeda, A., Luccas, F. J. & Rappelsburger, P. (1998). IFCN standards for digital recording of clinical EEG. *International Federation of Clinical Neurophysiology. Electroencephalography and clinical neurophysiology*, 106, 259-61.

## 2.KUTATÁSETIKA

Honbolygó Ferenc

A kutatóképzés során elengedhetetlen, hogy a hallgatók tisztában legyenek a kutatás megtervezése, kivitelezése és publikálása során felmerülő etikai problémákkal. A kurzus során részletesen áttekintésre kerül a kutatásetikai története, meghatározó dokumentumai, kódexei, valamint az etikai döntéseket elősegítő etikai elvek. Ezen kívül speciálisan a hallgatók saját kutatásaihoz illeszkedő etikai problémák is tárgyalásra kerülnek. Fontos része a kurzusnak az esettanulmány, mint oktatási eszköz felhasználásának megtárgyalása is.

### Tematika

1. A kutatásetikai definíciója és történeti háttére
2. A kutatásetikai alapvető dokumentumai: Nürnbergi kódex, Helsinki Nyilatkozat
3. Etikai elvek: a Belmont-jelentés
4. Etikai kódexek, etikai szabályozások
5. A hallgatói részvétel etikai problémái
6. Kutatás speciális populációkkal
7. Neuroetika
8. Az etikai esettanulmány
9. Esettanulmányok

### Irodalom:

Timothy F. Murphy (2004) Case Studies in Biomedical Research Ethics. MIT Press.

Bowman, L.L., and Waite, B.M. (2003). Volunteering in research: Student satisfaction and educational benefits. *Teaching of Psychology*, 30, 102-106.

Ferguson, L. M., Yonge O., and Myrick, F. (2004). Students' involvement in faculty research: Ethical and methodological issues. *International Journal of Qualitative Methods*, 3, 1-14.

Miller, A.V., Nelson, M.R. (2006). A developmental approach to child assent for nontherapeutic research. *The Journal of Pediatrics*, 149, 25-30.

Alderson, P. (2007). Competent children? Minor's consent to health care treatment and research. *Social Science and Medicine*, 65, 2272-2283

Illes, J. (2010). Empowering brain science with neuroethics. *The Lancet*, 376 (9749), 1294 – 1295.

### **3. KOGNITÍV IDEGTUDOMÁNY**

**Honbolygó Ferenc**

A kurzus a tanszékvezető, az idegtudomány területén kutatást végző, oktatóinak közreműködésével a megismerő folyamatoknak a különböző agykutatási módszerekkel feltárható korrelátumairól és komplex kutatási módszereiről nyújt alapvető, korszerű, naprakész ismereteket.

Mintakurzus

A kognitív idegtudomány alapjai

A kurzus a kognitív idegtudomány alapvetéseibe nyújt bevezetés, elsősorban az idegtudományi ismeretekre koncentrálva. A kurzus során áttekintjük a kognitív idegtudomány módszereit, az idegrendszer anatómiai és fiziológiai működését, fejlődését, és genetikai meghatározottságát, valamint a szenzoros, motoros és szabályozó rendszerek alapvető folyamatait.

Tematika

1. A kognitív idegtudomány története
2. A kognitív idegtudomány módszerei – elektrofiziológiai módszerek
3. A kognitív idegtudomány módszerei – képalkotó eljárások
4. Az idegrendszer anatómiája
5. Az idegrendszer sejtszintű működése
6. Az idegrendszer fejlődése
7. Az idegrendszeri működések genetikai háttere
8. Szenzoros rendszerek
9. Motoros rendszerek
10. Szabályozó rendszerek
11. Hot topics
12. Hot topics

Irodalom:

Bernard J. Baars and Nicole M. Gage (2010): Cognition, Brain, and Consciousness: Introduction to Cognitive Neuroscience.

Larry R. Squire et al (2008) Fundamental Neuroscience, Third Edition. Academic Press, San Diego.

Terry E. Goldberg and Daniel R. Weinberger (2009) The Genetics of Cognitive Neuroscience.

#### **4. TUDOMÁNYOS KÖZLÉS – KÉSZSÉGTÁRGY**

**Czigler István, Csépe Valéria, Egyed Kata, Honbolygó Ferenc, Horváth János, Király Ildikó, Kónya Anikó, Krajcsi Attila, Nádasdy Zoltán**

A tárgy célja a tudományos eredmények közléséhez (előadás, prezentáció elkészítése és tartása, absztraktírás, empirikus közlemények megírása) szükséges készségek elsajátítása.

##### *1. Vezetett kutatómunka*

A program témáiban végzett doktoranduszi kutatómunka intenzív vezetés mellett történik, amelynek része a módszertani és elméleti felkészítés, rendszeres konzultáció, ideális esetben a hallgatónak a vezető oktató kutatási témáiba történő bevonása.

Témavezetők: Czigler István, Csépe Valéria, Egyed Kata, Honbolygó Ferenc, Horváth János, Király Ildikó, Kónya Anikó, Krajcsi Attila, Nádasdy Zoltán

### **III. MEGISMERÉSI FOLYAMATOK: PSZICHOLÓGIA ÉS IDEGTUDOMÁNY**

**Modulfelelős: Czigler István, DSc**

**A modul oktatói:** Czigler István, Csépe Valéria, Honbolygó Ferenc, Horváth János, Király Ildikó, Kónya Anikó, Krajcsi Attila, Nádasdy Zoltán

#### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Perceptuális és figyelmi működések**
- 2. Az emlékezeti reprezentációk szerepe az észlelésre**
- 3. Percepcióelmélet: A hallási percepció**
- 4. Vizuális percepció**
- 5. Az emlékezeti rendszer**
- 6. Verbális folyamatok**
- 7. Specifikus gondolkodási folyamatok**
- 8. Kontroll folyamatok**
- 9. Reprezentáció és cselekvés**

#### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

A modul célja, hogy magas szintű ismereteket nyújtson a kognitív pszichológia és a kognitív idegtudomány több területén, kiemelve azokat a témaköröket, amelyekben a doktori program kutatási témákat kínál. A kurzusok az előadó személyétől, és a tudományterület éppen aktuálisnak tekinthető kérdéseitől függően változnak, így az a kurzuskínálatot a szélesebb témakörrel határozzuk meg, és a kurzusok jellegét példákkal illusztráljuk.

A 9 kurzusból összeállított modulon belül 4 felvétele kötelező

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. PERCEPTUÁLIS ÉS FIGYELMI MŰKÖDÉSEK**

**Czigler István**

A figyelem változatos elméleti megközelítéseit tárgyalja, kiemelve az észlelés és a figyelem kapcsolátát. Az elméleteket alátámasztó empirikus anyagban az eseményhez kötött potenciál és a képalkotási módszerekre koncentrálnak. A percepció területén a látással foglalkozik, ezen belül a perceptuális kategóriák kialakulásával és e kérdéskör idegtudományos vizsgálatával, valamint hálózatos modell megközelítésekkel.

Irodalom:

Czigler, I. (2005). A figyelem kognitív pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.

A hallgatóknak az adott félév specifikus témájának megfelelően 5-10 közleményt kell elolvasni.

### **2. AZ EMLÉKEZETI REPREZENTÁCIÓK SZEREPE AZ ÉSZLELÉSRE**

**Czigler István**

A munkaemlékezet tudatos és nem-tudatos vonatkozásai

A tudatosság elektrofiziológiai markerei, különös tekintettel a „figyelmi pislogás” jelenségére

Az akusztikus tárgy reprezentáció

Szabályosságok automatikus regisztrációja a látásban

Nyelvi feldolgozás a figyelmi fókuszon kívül

Automatikus és kontrollált folyamatok és kísérletes esztétika

Irodalom:

Czigler, I., Winkler, I. (Eds). Unconscious memory representations in perception. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2010

Czigler, I. (2005). A figyelem kognitív pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.

A hallgatóknak az adott félév specifikus témájának megfelelően 5-10 közleményt kell elolvasni.

### **3. PERCEPCIÓELMÉLET: A HALLÁSI PERCEPCIÓ**

**Honbolygó Ferenc**

A kurzus célja a hallási percepció anatómiai, fiziológiai és neurológiai hátterének emelt szintű áttekintése, és a kurrens szakirodalmi adatok megismerése az aktuális cikkek referálása révén. A kurzus lehetőséget ad különböző módszertani (pszichofizika, elektrofiziológia, képalkotó módszerek) problémák áttekintésére is. Foglalkozunk e folyamatok életkori változásaival is.

A hang jellemzői és fizikája.

Hangfeldolgozás anatómia háttere

Hangfeldolgozás fiziológiai háttere – periféria.

Hangfeldolgozás fiziológiai háttere - központi idegrendszer.

Érzékenység és maszkolás.

Hangosság észlelése.

Hangmagasság észlelése

Hallási EKP-ok.

A hallás funkcionális neuroanatómiai háttere.

Irodalom:

David Howard, Jamie Angus (2009) Acoustics and Psychoacoustics, Fourth Edition. Elsevier, Oxford.

Stanley Gelfand (2010) Hearing: An Introduction to Psychological and Physiological Acoustics.

Fourth Edition. Informa Healthcare, Colchester.

## **4.VIZUÁLIS PERCEPCIÓ**

**Nádasdy Zoltán, Czigler István**

A vizuális rendszer alapvető anatómiája a retinától a temporális kéregig

az egyes területek feldolgozási relevanciája

retina, látópályák, kéreg alatti területek

kérgi látórendszer

kölcsönös kapcsolatok

lokális kérgi hálózatok és nagyvonalú kérgi anatómia

a szenzoros modalitások neurális szintű integrációja

Az idegrendszeri kódolás kérdései – alapvető idegélettan a látás szemszögéből

Idegsejtek és ideghálózatok

Temporális kód, spaciális kód

Frekvencia-kódok (tüzelési frekvencia)

Oscillációk

A látott világ felépítésének pszichológiai törvényszerűségei (gestalt illetve vizuális kulcsok

(mélység, mozgás, háttér-tárgy etc)

Marr – komputációs elmélet

JJ Gibson – ökológiai látáskonceptió

Gestalt – holizmus

Percepció és fiziológia – magyarázat és leírás?

A szubjektív élmény viszonya az élettani tényekhez

(Dennett, Fodor, Phylyshyn, Marr, Gestalt-iskola, Julesz)

konstruktivizmus

Szigorú empirizmus vs konstruktivizmus.

A látás kapcsolata a többi pszichológiai-neurális rendszerhez

Percepció, kategorizáció, sebesség – a látáskutatás forró pontjai

Perceptuális kategorizáció

A felismerés sebessége – a felismerés elektrofiziológiai nyomai

Arcpercepció

Moduláris elméletek

Process-elméletek

A magasrendű látás patológiája

Agnóziák és egyéb patológiás állapotok, s a belőlük levonható következtetések.

Irodalom:

Palmer, S.E. Vision Science. MIT Press, Cambridge, Mass. 1999

Marr, D (1982). *Vision: A Computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information.* MIT Press.

Frisby, J.P., Stone, J.W. Seeing: The computational approach. MIT. Press

## **5.AZ EMLÉKEZETI RENDSZER**

**Németh Dezső**

Az emlékezeti rendszer, ezen belül elsősorban az epizodikus-autobiografikus memóriakérdései, a terület magasabb szintű elméleti megközelítései és specifikus módszerei.

Irodalom:

Baddeley, A., Eysenck, M. W., & Anderson, M. C. (2010) Emlékezet. Budapest, Magyarország: Akadémiai kiadó

Kállai János (szerk.): Bevezetés a neuropszichológiába. Medicina Kiadó, 2008.

Racsmány (szerk.): A fejlődés zavarai és vizsgálómódszerei, Akadémiai Kiadó, 2007.

Kovács, G., Gulyás, B., Pléh, C., (2003). *Kognitív idegtudomány.* Osiris Kiadó.

## **6. VERBÁLIS FOLYAMATOK**

**Csépe Valéria**

A nyelvi folyamatok széles rendszerén belül a vezető témák a beszédértés- és észlelés, valamint az olvasás kognitív pszichológiai vonatkozásai. A megközelítéseken belül hangsúlyt kapnak az idegtudományi megközelítések.

Irodalom:

Csépe Valéria (2006). Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest

(A témához tartozóan a további részletes szakirodalmat a kurzus idején határozzuk meg.)

## **7. SPECIFIKUS GONDOLKODÁSI FOLYAMATOK**

**Krajcsi Attila**

A numerikus reprezentáció, numerikus gondolkodás

Az irodalom:

Dehaene, S. (2003). A számérzék. Osiris könyvtár. Budapest: Osiris.

Gazzaniga, M. S. (Ed.). (2004). The Cognitive Neurosciences III (third ed.). A Bradford Book.

Gazzaniga, M. S. (Ed.). (2009). The Cognitive Neurosciences (fourth ed.). The MIT Press.

## **8. KONTROLL FOLYAMATOK**

### **9. REPREZENTÁCIÓ ÉS CSELEKVÉS**

**Horváth János**

A post-error slowing jelenség értelmezése

A teljesítménymonitorozás pszichofiziológiai korrelátumai (hibázási negativitás, feedback-related negativity, stb.)

Az anterior cingulate cortex (ACC) szerepe

A visszajelzések viselkedésalakító hatása, reinforcement learning

A hibázást előrevetítő pszichofiziológiai jelenségek, a default network

A percepció és cselekvés reprezentációs egysége: esemény-reprezentációk

Saját cselekvésünk és mások cselekvésének reprezentációja, közös

cselekvés-reprezentációk

Irodalom:

Simons, R. F. (2010) The way of our errors: Theme and variations, *Psychophysiology*, 47, 1-14.

Botvinick, M.M., Cohen, J.D., Carter, C.S. (2004) Conflict monitoring and anterior cingulate cortex: an update. *Trends in Cognitive Sciences*, 8, 539-546

Raichle M.E., MacLeod A.M., Snyder, A.Z., Powers W.J., Gusnard D.A., Shulman, G.L.(2001) A default mode of brain function. *PNAS*, 98 (2), 676-682

Hommel, B. (2004). Event files: Feature binding in and across perception and action. *Trends in Cognitive Sciences*, 8, 494-500

Sebanz, N., Bekkering, H., & Knoblich, G. (2006). Joint action: bodies and minds moving together. *Trends in Cognitive Sciences*, 10(2), 70–7

## **IV. KOGNITÍV FEJLŐDÉS MODUL**

**Modulfelelős: Király Ildikó, PhD**

A modul oktatói: Csépe Valéria, Egyed Kata, Gervai Judit, Honbolygó Ferenc, Jármí Éva,  
Király Ildikó, Kónya Anikó, Lakatos Krisztina, Topál József

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Megismerési funkciók fejlődése**
- 2. Szociális megismerés és a kapcsolata más megismerési funkciókkal**
- 3. Specifikus gondolkodási folyamatok és fejlődési zavarai**
- 4. Fejlődési folyamatok biológiai beágyazottsága**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. MEGISMERÉSI FUNKCIÓK FEJLŐDÉSE**

**Király Ildikó**

A kurzus a megismerés-fejlődés alapterületeinek, azaz az észlelési folyamatoknak, a figyelmi és kontrollfolyamatoknak, illetve az emlékezet és a nyelv kibontakozásának aktuális, a kognitív tudomány egészét gazdagító kutatási eredményeivel foglalkozik.

Mintakurzus:

Az emlékezet folyamatainak kibontakozása

Az egyik legalapvetőbb és egyben legsokrétűbb emberi képesség az emlékezet. Összetettségének és különböző funkcióinak megértéséhez az vezet a legközelebb, ha a különböző szisztémák egyidejű (együtt)működésén túl, kibontakozásukat és fejlődésüket is megismerjük. A kurzusnak éppen az a célja, hogy követi a humán emlékezeti rendszer kialakulását, és bemutatja, hogy a különböző emlékezeti funkciók milyen más magasrendű kognitív funkciók támogatását élvezik. Ezen túl bemutatja, hogy a különböző emlékezeti funkciók milyen sorrendben és konstellációban jelennek meg a fejlődő gyerekek teljesítményeiben. Azok az elképzelések kerülnek előtérbe a kollégium során, melyek az emberi emlékezet természetéről kialakított elméleteket pontosan a gyermekkori emlékezet fejlődésének alapján igazolják. Az irodalom fókusza az hallgatók munkaterületének megfelelően alakul.

Baddeley, A. (2002): The concept of episodic memory , In. Baddeley,A. Conway, M., Aggleton, J. (eds.): *Episodic memory. New directions in research*. New York: Oxford University Press, 1-10.

Bauer, P. (2002): Early memory development, In: Goswami, U. (Ed.) *Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development*, Blackwell, 127-146.

- Bauer, P., Wenner, J.A., Dropik, P.L., Wewerka, S.S. (2000): Parameters of remembering and forgetting in the transition from infancy to early childhood, *Monographs of the Society for Research in Child Development Serial No. 263.*, Vol. 65. No. 4.
- Hayne, H., Boniface, J., Barr, R. (2000): The development of declarative memory human infants: Age-related changes in deferred imitation, *Behavioral Neuroscience*, 114. (1), 77-83.
- Johnson, M. et al. (2001): Recording and analyzing high-density event-related potentials with infants using the Geodesic Sensor Net, *Developmental Neuropsychology*, 19(3), 295-323.
- Király, I. (2007): A deklaratív emlékezet – epizodikus és önéletrajzi emlékezet. In: Csépe V. Győri M.- Ragó A. (szerk.): *Általános pszichológia 2.* 236-270. Budapest: Osiris
- Moore, C., Lemmon, K. (2000): *The Self in Time: Developmental Perspectives*, Lawrence Erlbaum Associates
- Nelson, K., Fivush, R. (2004): The emergence of autobiographical memory: A social cultural developmental theory, *Psychological Review Vol. 111* No. 2 486-511.
- Nielsen, M. (2006). Copying actions and copying outcomes: Social learning through the second year. *Developmental Psychology*, 42 (3): 555-565.
- Perner, J. (2000): Memory and theory of mind, IN: Tulving, E., Craik, F.I.M. (eds.): *The Oxford Handbook of Memory*, New York: Oxford University Press
- Povinelli, D.J., Laundry, A.M., Theall, L.A., Clark, B.R., Castille, C.M. (1999): Development of young children's understanding that recent past is causally bound to the present, *Developmental Psychology*, 35. (6), 1426-1439.
- Rovee-Collier, C., Hayne, H., Colombo, M. (2001): *The Development of Implicit and Explicit Memory*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 97-126.
- Tulving, E. (2002): Episodic memory and common sense: how far apart, In. Baddeley, A. Conway, M., Aggleton, J. (eds.): *Episodic memory. New directions in research.* New York: Oxford University Press, 269-287.

## **2. SZOCIÁLIS MEGISMERÉS ÉS A KAPCSOLATA MÁS MEGISMERÉSI FUNKCIÓKKAL**

**Egyed Katalin**

A kurzus a kora gyerekkori kognitív változások természetét a társas környezet és szociális hatások függvényében tekinti át. Kiemelt hangsúlyt kap a társas környezet megértésére irányuló gondolkodási folyamatok tanulmányozása.

Mintakurzus:

A társas megismerés tipikus és atipikus fejlődése

A kurzus a társas megismerés fejlődésének területén zajló kutatások legkurrensebb kérdéseivel foglalkozik. A cél a terület uralkodó elméleteinek és empirikus - elsősorban kísérleti fejlődépszichológiai - eredményeinek áttekintése és megvitatása. A közös elemzésnek és diszkusszióknak köszönhetően - az általános módszertani tanulságok mellett - körvonalazódnak a kortárs fejlődépszichológia által ma adható elméleti válaszok, illetve azok a kritikák, hiányok és megválaszolatlan elméleti kérdések, amelyek a következő évek kutatásait motiválhatják. Az autizmussal és a Williams szindrómával kapcsolatos alap- és alkalmazott kutatások adnak ízelítőt a területen érvényesülő fejlődépszichopatológiai megközelítésből. A kurzus szakirodalmi háttéréül mindig a terület nemzetközi szinten elismert kutatócsoportjainak legfrissebb publikációiból készül aktuális válogatás, figyelembe véve a kurzus hallgatóinak érdeklődését is. Ennek révén lehetségessé válik, hogy a résztvevők olyan szakirodalomban mélyüljenek el, amely a saját kutatásaikhoz kapcsolható, azok szélesebb elméleti kontextusba illesztését segíthetik elő.

- Allison, C., Auyeung, B., & Baron-Cohen, S. (2012). Toward Brief “Red Flags” for Autism Screening: The Short Autism Spectrum Quotient and the Short Quantitative Checklist in 1,000 Cases and 3,000 Controls. *Journal of the American Acad of Child & Adolescent Psychiatry*, 299-313
- Camilleri, J.A., Kuhlmeier, V.A., & Chu, J.Y.Y. (2010). Remembering helpers and hinderers depends on behavioral intentions of the agent and psychopathic characteristics of the observer. *Evolutionary Psychology*, 8, 303-316.

- Dunfield, K.A., O'Connell, L., Kuhlmeier, V.A., & Kelley, E.A. (2011). Examining the Diversity of Prosocial Behaviour: Helping, Sharing, and Comforting in Infancy. *Infancy*, 16(3), 227-247.
- Gergely, G. & Csibra, G. (in press). Natural pedagogy. In M. R. Banaji & S. A. Gelman (Eds.), *Navigating the Social World: What Infants, Children, and Other Species Can Teach Us*. Oxford University Press
- Hamann, K., Warneken, F. and Tomasello, M. (2012), Children's developing commitments to joint goals. *Child Development*, 83(1), 137–145.
- Riby DM, Back E. (2010). Can individuals with Williams syndrome interpret mental states from moving faces? *Neuropsychologia*, 48(7), 1914-1922.
- Riby DM, Hancock PJB. (2009). Looking at Movies and Cartoons: Eye-tracking evidence from Williams syndrome and Autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(2), 169–181
- Sloane, S., Baillargeon, R., & Premack, D. (2012). Do infants have a sense of fairness? *Psychological Science*, 1;23(2):196-204
- Warneken, F., Gräfenhain, M., & Tomasello, M. (2012). Collaborative partner or social tool? New evidence for young children's understanding of joint intentions in collaborative activities. *Developmental Science*, 15(1), 54-61.
- Yamaguchi, M., Kuhlmeier, V., Wynn, K. & vanMarle, K. (2009). Continuity in social cognition from infancy to childhood. *Developmental Science*, 1-7

### 3. SPECIFIKUS GONDOLKODÁSI FOLYAMATOK ÉS FEJLŐDÉSI ZAVARAIK

Krajcsi Attila

A kurzus a legmagasabb szintű megismerő funkciók kibontakozásának sarokköveit és felmerülő fejlődési zavarait tárgyalja. A tematika gerincét a specifikus verbális folyamatok (olvasás, írás) és a numerikus kogníció fejlődépszichológiai vonatkozásai adják.

Mintakurzus:

A numerikus kogníció fejlődése

A kurzus a numerikus fejlődés legfontosabb állomásait, kérdéseit és vitatott pontjait tárgyalja. Áttekintjük a csecsemők veleszületett képességeit, a reprezentációról folyó vitát, és a vizsgálati módszerek nehézségeit. A fejlődés második nagy állomása az óvodáskorban kialakuló természetes szám reprezentációja, amely a jelenségek szintjén egyre jobban ismert, azonban a fejlődést támogató reprezentációk kérdése nyitott. Az iskolai oktatás a fejlődés leírásának jelenleg legfontosabb alkalmazott területe, ahol részletes modellek állnak rendelkezésre a numerikus feladatok megoldásáról és a megoldási módok tanulásáról. Az egyik leggyakoribb fejlődési zavar a fejlődési diszkalkulia, amely okai, és így diagnózisa, illetve fejlesztése is egyelőre alig ismert: bár számos hipotézis fogalmazódott meg, ezeket egyelőre nem sikerült meggyőzően igazolni.

Irodalom:

Dehaene, S. (2003). *A számérzék*. Osiris könyvtár. Budapest: Osiris.

Dehaene, S., Piazza, M., Pinel, P., & Cohen, L. (2003). Three parietal circuits for number processing. *Cognitive Neuropsychology*, 20, 487-506.

Feigenson, L., Dehaene, S., & Spelke, E. S. (2004). Core systems of number. *Trends in Cognitive Sciences*, 8, 307-314.

Halberda, J., Mazocco, M. M. M., & Feigenson, L. (2008). Individual differences in non-verbal number acuity correlate with maths achievement. *Nature*, 455 (7213), 665-668. doi:10.1038/nature07246

- Krajcsi, A. (2010). A numerikus képességek zavarai és diagnózisuk. *Gyógypedagógiai Szemle*, 38(2), 1-21.
- Piazza, M. (2010). Neurocognitive start-up tools for symbolic number representations. *Trends in Cognitive Sciences*, 14(12), 542-551. doi:10.1016/j.tics.2010.09.008
- Siegler, R. S. (1999). Strategic development. *Trends in Cognitive Sciences*, 3 (11), 430-435.
- Sternberg, R. J., & Ben-Zeev, T. (Eds.). (1998). *A matematikai gondolkodás Természete* . Budapest: Vince.

#### 4. FEJLŐDÉSI FOLYAMATOK BIOLÓGIAI BEÁGYAZOTTSÁGA

Gervai Judit, Lakatos Kriszta

A kurzus a fejlődési folyamatok háttérében álló lehetséges biológiai alapokat tárgyalja, mégpedig a humán etológia, az összehasonlító fejlődéslélektan és a magatartás-genetika alapvető ismereteinek segítségével.

Mintakurzus:

Molekularis viselkedésgenetika

A kurzus célja a magatartásgenetikai kutatások relevanciájának és alapvető kutatási lehetőségeinek és módszereinek megismertetése a PhD hallgatókkal. A témák a hallgatók érdeklődésének megfelelően változnak, de a következők lehetnek: a viselkedés változatosságának háttérében meghúzódó genetikai változatosság; a genetikai megközelítés alapvető fogalmai és elvei; az öröklhetőség kérdései; magasrendű kognitív funkciók molekularis genetikai megközelítése; a Humán Genom projekt.

Irodalom:

Di Lalla, L. F. (2004) *Behavior Genetics Principles: Perspectives in Development, Personality, and Psychopathology*, American Psychological Association

Gazzaniga, M. S., Ivry, R. B., Mangun, G. R. (2008) *Cognitive neuroscience*, 3rd edition, W. W. Norton.

Rutter, M. (2006) *Genes and behavior: Nature-nurture interplay explained*, Blackwell

## **V. ALAP- ÉS ALKALMAZOTT SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA MODUL**

**Modulvezető: Hunyady György MHAS**

**A modul oktatói:** Hunyady György, Berkics Mihály, Fábri György, Felvinczi Katalin, Fülöp Márta, Kende Anna, Kiss Paszkál

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

#### **1. A szociálpszichológia múltja és irányai**

- a) A szociálpszichológia (kritikai) története (Hunyady György, Kende Anna)
- b) Kutatási paradigmák a szociálpszichológiában és társtudományaiban

#### **2. A társas és társadalmi kapcsolatok dinamikája: versengés és együttműködés**

- a) A versengés és együttműködés, mint a társas/társadalmi kapcsolódás alapfolyamatai
- b) A társas konfliktusok (interperszonális/csoportközi) természete
- c) Társas, én-tudatos és „versengő” érzelmek (affiliáció, büszkeség, zavar, bűntudat, szégyen, irigység, féltékenység)
- d) Az egyén és a csoport: a társas dilemmák és az állampolgáriság

#### **3. A motivált társadalom: a társadalmi viszonyok pszichológiája**

#### **4. Az eszmei-politikai pszichológia**

#### **5. Alkalmazott szociálpszichológia: szakpolitikák és programok értékelése**

- a) szakpolitikák és programok értékelése
- b) szakpolitikák és programok értékelése

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. A SZOCIÁLPSZICHOLOGIA MÚLTJA ÉS IRÁNYAI**

**Hunyady György, Kende Anna**

#### **a) A szociálpszichológia (kritikai) története**

#### **b) Kutatási paradigmák a szociálpszichológiában és társtudományaiban**

A szociálpszichológia előtörténetében lényeges szerepet játszik a nemzeti ébredés időszakában jelentkező nemzetkarakterológia, valamint a szocialista mozgalmak térhódítását – társadalomkritikai szempontból – tükröző tömeglélektan. Ezek a tudomány-előttres törekvések jelzik, hogy a pszichológia társadalomtudományi alkalmazására korán erőteljes igény jelentkezik. A 20. század elején a pszichológia és szociológia szempontjainak találkozása és kereszteződése nyomán jelenik meg a szociálpszichológia neve és módszeres empiriára épülő kutatási stratégiája. A szociálpszichológia kezdeteitől amerikai tudomány, amelynek kialakulásában az amerikai társadalom pragmatikus szellemképe lényeges szerepet játszik, és amelyben erős gyökeret eresztett a módszertani individualizmus. A leíró attitűdvizsgálatokat a csoportdinamika, az attitűddinamika és a kognitív stílus kutatása követi a II. világháború idején és ezután. Társadalmi fordulatok is magyarázzák az ún. kognitív forradalmat a '70-es évek hajnalán, amely az információ-feldolgozási paradigma elhatalmasodásához vezet egy hosszú, negyed-százados időtávon. A 21. század elején a csoport alapú érzelmek és ideológiák tanulmányozásának korszaka jött el, amelyben egyesül a két korábbi szubdomináns szempont, a kollektivistikus és affektív nézőpont. A szociálpszichológia előtörténetének és történetének feldolgozása bemutatja e tudományterület egymást váltó kutatási stratégiáit, az amerikai és az európai kulturális közeg érdemleges befolyását, valamint a hazai, kelet-közép-európai régió sajátos kihívásait, melyek a társadalom fejlődés ellentmondásai ellenére, sőt azok miatt egy sajátos, nemzetközi közfigyelemre érdemes problematika kimunkálását ígérlik. A történeti feldolgozás egyszersmind keresztmetszeti képet ad a szociálpszichológia nemzetközi szakirodalmáról, műhelyeiről, és az ezek közötti kapcsolatok rendszeréről.

- Baumeister, R.F., Vohs, K.D. (2012) (Eds.). *New directions in social psychology*. Vol. 1-5. (Sage Library in Social Psychology). Los Angeles: SAGE.
- Farr, R.M., 1996, *The roots of modern social psychology*. Oxford: Blackwell
- Fiske, S.T., Gilbert, D.T., Lindzey, G. (2010) (Eds.). *Handbook of social psychology*. (Fifth edition) Vol. 1-2. New York: Wiley.
- Graumann, C.F., Moscovici, S. (1985) (Eds.). *Changing conceptions of crowd mind and behavior*. New York: Springer.
- Hamilton, D.L. (2005). (Ed.). *Social cognition*. (Key readings in social psychology). New York: Psychology Press.
- Hunyady Gy. (2006). *A szociálpszichológia történeti olvasatai*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Jahoda, G. (2007). *A history of social psychology. From the Eighteenth-Century Enlightenment to the Second World War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kruglanski, A.W., Stroebe, W. (2012) (Eds.). *Handbook of the history of social psychology*. New York: Psychology Press.
- McGuire, W.J. (1999). *Constructing social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sahakian, W.S. (1982). *History and systems of social psychology*. (2nd edition). Washington: Hemisphere.
- Van Ginneken, J. (1992). *Crowds, psychology, and politics, 1871-1899*. (Cambridge studies in the history of psychology). Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Lange, P.A.M., Kruglanski, A.W., Higgins, E.T. (Eds.) *Theories of social psychology*. Los Angeles: SAGE.

## **2. A TÁRSAS ÉS TÁRSADALMI KAPCSOLATOK DINAMIKÁJA: VERSENGÉS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS**

**Fülöp Márta, Berkics Mihály**

- a) A versengés és együttműködés mint a társas/társadalmi kapcsolódás alapfolyamatai.**
- b) A társas konfliktusok (interperszonális/csoportközi) természete**
- c) Társas, én-tudatos és „versengő” érzelmek (affiliáció, büszkeség, zavar, bűntudat, szégyen, irigység, féltékenység)**
- d) Az egyén és a csoport: a társas dilemmák és az állampolgáriság**

A kurzus az interperszonális és társadalmi csoportok közötti **versengést és együttműködést** a társas/társadalmi magatartás alapjelenségeinek tekinti és ezt a tematikát bontja ki különböző megközelítésekben. A kurzus 4 lehetséges változatban kerül meghirdetésre és mindig más-más vonatkozását helyezi a fókuszba a versengés és együttműködés kérdésének. A versengés és együttműködés viszonyát, a versengés különböző formáit (konstruktív/destruktív), a győzelem és vesztes pszichológiáját és a versengés nemi és kulturális különbségeit végigvevő első tematika után a konfliktus, a versengéssel és együttműködéssel együtt járó társas érzelmek, valamint a társas dilemmák és állampolgáriság kérdése kerülnek a kurzus fókuszába.

### **Irodalom:**

A kapcsolódó szakirodalom a fenti széles tematika miatt igen változatos és kiterjedt lehet.

Bercovich, V., Kremenjuk, V., Zartman, I.V. (2009) *The Sage Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage Publications.

Charlesworth, W.R. (1988) Resources and resource acquisition during ontogeny. In: MacDonald, A.B. (szerk.) *Sociobiological Perspectives on Human Development*. Springer Verlag. 24-77  
Coleman, A.M. (eds.) *Cooperation and Competition in Humans and Animals*. Van Nostrand Reinhold.

- Fülöp, M.(2004) Competition as a culturally constructed concept. In: C. Baillie; E. Dunn, Y. Zheng (eds.) *Travelling facts. The Social Construction, Distribution, and Accumulation of Knowledge*. Frankfurt/New York: Campus Verlag. 124-148
- Fülöp, M., Berkics, M. (2007) A győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés mintázatai serdülőkorban. *Pszichológia*, 27, 3, 194-220
- Fülöp, M. (2008) Paradigmaváltás a versengéskutatásban. *Pszichológia*. 28.(2) 113-140
- Fülöp, M. (2008) Educating the cooperative competitive citizen. In: K. Tirri (eds.) *Educating moral sensibilities in Urban Schools*. Rotterdam: Sense Publishers. 171-187.
- Greer, J., (1992) *Adult Sibling Rivalry*, Crown Publishers, Inc., New York
- Henrich, N., Henrich, J. (2007) Why humans cooperate. A cultural and evolutionary explanation. Oxford: Oxford University Press.
- Keddy, P.A. (2001) *Competition*. Kluwer Academic Publishers.
- Navaro, L., Schwartzberg, S.L. (2007) *Envy, Competition and Gender*. London: Routledge
- Ninivaggi, F.J. (2010) *Envy Theory*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Olzak, S. (1992) *The dynamics of ethnic competition and conflict*. Stanford University Press.
- Ross, A., Fülöp, M., Pergar Kuscer, M. (2006) (eds.) *Teachers' and Pupils' Constructions of Competition and Cooperation: A three-country study of Slovenia, Hungary and England*. Ljubljana:University of Ljubljana Press. 1-266.
- Schneider, B.H, Soteras de Toro, M. sP., Woodburn, S., Fülöp, M., Cervino, C., Bernstein, S., Sandor, M., (2006) Cross-cultural differences in competition among children and adolescents. In: Chen, X., French. D., Schneider, B. (eds.) *Peer Relationships in Cultural Context*. Cambridge University Press. 310-339
- Schneider, B., Benenson, J., Fülöp, M., Berkics, M., Sándor, M. (2011) Cooperation and Competition. In: P.K. Smith, C.H. Hart (Eds) *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. London: Blackwell Publishing Ltd. 472-490
- Suleiman, R., Budescu, D.V., Fischer, I., Messick, D. M. (2004) Contemporary psychological research on social dilemmas. Cambridge: Cambridge University Press
- Sullivan, B.A., Snyder, M., Sullivan, J.L. (2008) *Cooperation*. Blackwell Publishing.
- Van de Vliert, E. (1999) Cooperation and Competition as Partners. *European Review of Social Psychology*. Vol. 10. 231-257

### 3. A MOTIVÁLT TÁRSADALOM: A TÁRSADALMI VISZONYOK PSZICHOLÓGIÁJA

Hunyady György, Fülöp Márta

A doktori modul tartalmi sajátossága, hogy nem téveszti szem elől a társadalom makrostrukturális viszonyait, és azokat a személyes szinten megjelenő, és társadalmi léptékben összegződő motívumokat, amelyek a társadalmat mozgásban tartják és a társadalom mozgásirányát kijelölik. A „motivált társadalom” nem teljesen bevett, de a hazai kutatásokban kiérlelt fogalmi konstrukciója támaszkodik mindazokra a szociálpszichológiai elméletekre, amelyek a társadalmi csoportok mozgató- és fékező erőivel, a hatalom motivációjával és hatékony működtetésével, valamint az igényszint és a gazdaság dinamikájával foglalkoznak. E tekintetben kitüntetett figyelmet érdemel a normatudat alakulásával együtt járó igazságosság/méltánytalanság felfogás és a kollektív cselekvés motivációja, a tekintélyelvű társadalom és személyiség ki nem merülő témája és a szimbolikus politizálás, a vállalkozás és fogyasztás dinamikája és az ebben is érdemben közrejátszó bizalom pszichológiája. A társadalmi közérzetet/érzelmi atmoszférát alakító tényezők és a belőle fakadó társadalmi konzekvenciák szakirodalmi modelljeinek bemutatására kerül sor. A makrostrukturális (réteg- és csoportközi) változások elemzését konkretizálja és kiteljesíti a személyközi társas kapcsolatok érzelmi színezetének és dinamikájának tanulmányozása, nemzetközi háttérrel és hazai viszonylatban.

Argyle, M. (1994). *The psychology of social class*. London: Routledge.

Bobocel, D.R., Kay, A.C., Zanna, M.P., Olson, J.M. (2010). *The psychology of justice and legitimacy: The Ontario Symposium Vol.11.*, New York: Psychology Press.

Cropanzano, R., Stein, J.H., Nadisic, T. (2011). *Social justice and the experience of emotion*. New York: Routledge.

Csepeli Gy., Murányi I., Prazsák G. (2011). *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon. Társadalmi csoportok hierarchiájának látásvizonyai*. Budapest: Apeiron.

De Rivera (1992). Emotional climate: Social structure and emotional dynamics. In: K. T. Strongman (ed.), *International Review of Studies on Emotion*. New York: John Wiley & Sons.

De Rivera – Paez (2007). Emotional climate, human security, and cultures of peace. *Journal of Social Issues*, 63(2), 233-253.

- Diener, E., Suh E. M. (2000). *Culture and subjective well-being*. Cambridge (Mass), The MIT Press.
- Ginar-Sorolla, R. (2012). *Judging passions. Moral emotions in persons and groups*. New York: Psychology Press.
- Hunyady Gy. (2010). *A társadalmi közérzet hullámverése*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Kapitány Á., Kapitány G. (2007). *Túlélési stratégiák. Társadalmi adaptációs módok*. Budapest: Kossuth.
- Lane R. E. (2000). *The Loss of Happiness in Market democracies*. New Haven. Yale University Press.
- Markova, I, Gillespie, A. (2012) (Eds). *Trust and conflict. Representation, culture and dialogue*. London: Routledge.
- Parrorr, W.G. (2001). (Ed.). *Emotions in social psychology*. (Key readings in social psychology)Philadelphia: Psychology Press.

#### 4. AZ ESZMEI-POLITIKAI PSZICHOLÓGIA

Hunyady György, Kiss Paszkál

Az egyén és társadalom viszonyának kitüntetett figyelmet érdemlő területe a köztudatban élő ideológiák és az ezekre való személyes fogékonyság, valamint a közélet intézményes kereteiben jelentkező politikai aktivitás. A történeti folyamatok, és sajátosan a diktatúrák hatalmi viszonyainak a tanulmányozása nélkülözhetetlen e tudományterület gondolati kiépítéséhez, de az eszmei és politikai pszichológia fókuszában ma mindenekelőtt a demokrácia, a demokratikus keretek között végbemenő kormányzati (és hatalmi) váltások állnak. Sajátos szint képvisel – történeti és nemzetközi összehasonlításban is – a hazai demokratikus közélet negyedszázados történetének módszeres vizsgálata, amely tapasztalati anyagával és elméleti-módszertani eszközrendszerével hosszabb távú tendenciák jövőbeni vizsgálatának támpontja és alapjául szolgál. A szociálpszichológia szakirodalmában ma centrális szerepet betöltő, a csoportközi viszony-elméletek relevánsak is és korrekcióra is szorulnak hazai közegben, amelyben sajátos értelemben jelentésteli fogalom a rendszerigazolás és a kontraszelekció élményvilága, köztudatban élő jogállamiság és demokráciafelfogás, az értékrendszerek és pártideológiák kölcsönviszonya. A konzervativizmus, a szocializmus és liberalizmus különböző árnyalatainak jobb megértéséhez szervesen hozzátartozna a köztudatban élő nemzetfelfogás, a társadalmi egyenlőség igényének motivációja és konzekvenciái, valamint a közéletből is fakadó, és arra erőteljes hatást gyakorló társadalmi közérzet (mint szociálpszichológiai kulcsfogalom).

Borgida, E., Federico, C.M., Sullivan, J.L., (Eds.), 2009, *The political psychology of democratic citizenship*. (Series in political psychology), Oxford: Oxford University Press.

Ferrero, G. (2001). A hatalom. A legitimitás elvei a történelemben. Budapest: Kairosz.

Haslam, S.A., Reicher, S.D., Platow, M.J., 2011, *The new psychology of leadership. Identity, influence and power*. New York: Psychology Press.

Hunyady, Gy. (2006) A politika pszichológiája: vázlatos megfontolások és rendező áttekintés.

In: *A szociálpszichológia történelmi olvasatai*. ELTE Eötvös kiadó, Budapest, 423-436.

Hunyady Gy. (2010) A társadalmi közérzet hullámverése. Budapest: Napvilág Kiadó.

James, P., 1996, *Nation formation. Towards a theory of abstract community*. London: SAGE

Jost, J., & Sidanius, J. (2004) (Eds.) *Political Psychology*. New York: Psychology Press.

- Kershaw, I., Lewin, M. (2005) *Sztálinizmus és nácizmus. Diktatúrák összehasonlítása*. Debrecen: Szukits. 105-157.
- Lipset, S. M. (1995.): *Homo Politicus*. Osiris, Budapest.
- Lukács, J., (2008) *Demokrácia és populizmus: Félelem és gyűlölet*. Budapest: Európa.
- McGuire, W. J. (1998) A poli-pszi kapcsolat: egy hosszú történet három szakasza. In Hunyady, Gy. (szerk.) *Történeti és politikai pszichológia*. Osiris Kiadó, 20-44.
- Sears, D. O., Huddy, L. & Jervis, R. (2003) (eds.) *Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford: Oxford University Press.

## **5. ALKALMAZOTT SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA: SZAKPOLITIKÁK ÉS PROGRAMOK ÉRTÉKELÉSE A) VÁLTOZAT**

**Felvinczi Katalin**

Napjainkban egyre növekvő érdeklődés fogalmazódik meg a szakmapolitikák értékelésével kapcsolatban. A kérdést - többek között - megalapozza az a felismerés, hogy bizonyos társadalompolitikák, szakpolitikák politikai kitettsége, sérülékenysége szembeötlő. Kiváltképpen igaz ez az olyan társadalmi jelenségek kezelését célzó szakpolitikák esetében, amelyek egy úgy nevezett morális térben (R. Room, 2005) értelmezhető jelenségekre kívánnak megoldást, vagy legalábbis kezelési eljárást kínálni. E tekintetben fontos támpontokat adhat a társadalmi attitűdök és hiedelemrendszerek vonatkozó szegmenseinek vizsgálata, vagyis, hogy a közgondolkodás mintázódása miképpen gyakorol hatást a sérülékenység kialakulására. A szakpolitikák értékelésének, elemzésének egy másik sajátos aspektusa, hogy esetükben nem rendelkezünk egy olyan jól definiált módszertannal, mint amilyennel az egyes intervenciók, vagy programok értékelése kapcsán. A tervezett kurzus a szociálpszichológia és a politikatudomány határmezsgyéjén kíván tájékozódni a fentiekben említett kérdések vonatkozásában. Minthogy azonban az alapképzésben és a mesterképzésben is éppen csak érintőlegesen kerülnek szóba az értékeléshez kapcsolódó elméleti és gyakorlati megfontolások a kurzus során bizonyos alapvető ismeretekkel és megközelítésekkel is meg kívánjuk ismertetni az abban részt vevő hallgatókat. A kurzus során lehetővé válik, hogy a hallgatók megismerjék a közpolitikák elemzésének, értékelésének alapvető elméleti és gyakorlati megközelítéseit. Kapcsolódva ahhoz az általános elváráshoz, hogy az egyetemi képzés minden szinten, így a doktori képzés keretében is olyan tudással, készségekkel és jártasságokkal ruházza fel a hallgatókat, amelyek a kutató munka során és/vagy a gyakorlatban hasznosíthatóak a kurzus lehetőséget kíván biztosítani arra is, hogy a hallgatók a való életben zajló közpolitika alkotás, illetve elemzés, értékelés folyamatába nyerhessenek betekintést. Az ismeretanyag strukturálása négy nagy kategória mentén történhet meg: (i) közpolitikai folyamatok, (ii) a közpolitika alkotásának folyamata, (iii) retrospektív (ex-post) és (iv) prospektív (ex-ante) elemzői/értékelő tevékenység. Az alkalmazott szociálpszichológia ismeretanyaga olyan témakörök mentén is jelentőséget nyerhet, mint az értékelés eredményeinek kommunikálása, policy brief készítése. A kurzusra is épülő egyéni

kutatómunka során fontos feladat lenne a közpolitikák értékeléséhez kapcsolódóan validált eszközrendszerek kimunkálása

Irodalom:

Birkland, T. A. (2005). *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making*. Second edition. M.E. Sharpe: Armonk, New York.

Dye, Thomas R. 2005. *Understanding Public Policy*. 11th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Haynes, S. A.; Derrick E. G.; Chapman S.; Redman, S.; Hall D. W.; Gillespie J.; Sturk, H. From “our world” to the “real world”: Exploring the views and behaviour of policy-influential Australian public health researchers, *Social Science & Medicine* 72 (2011) 1047-1055

Julian d. A., Jones, A., Deyo, D.: Open systems evaluation and the logic model: program planning and evaluation tools, *Evaluation and Program Planning*. Vol. 18. No. 4. pp. 333-341. 1995,

Miller, L., R.: Logic models: A useful way to study theories of evaluation practice? *Evaluation and Program Planning* xxx (2012) xxx–xxx

O’Brien, T., Payne, Sh., Nolan, M., Ingleton Ch.: Unpacking the Politics of Evaluation: A Dramaturgical Analysis, *Evaluation* October 2010 vol. 16 no. 4 431-444

Pawson R.: Evidence-based Policy: In Search of a Method<sup>1</sup>, *Evaluation*, Vol 8(2): 157–181, 2002

Rosenstock, L., Lee, L. J.: Attacks on Science: The Risks to Evidence-Based Policy, *American Journal of Public Health*, January 2002, Vol 92, No. 1

Sabatier, P. (2006) (ed.) *Theories of the Policy Process*. 2nd edition. Boulder: Westview Press

Sridharan S., Nakaima, A.: Ten steps to making evaluation matter, *Evaluation and Program Planning* 34 (2011) 135–146

William N. Dunn. 2004. *Public Policy Analysis: An Introduction*. 3rd. Ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice-Hall

Young, K., Ashby, D., Boaz A., Grayson, L.: Social Science and the Evidence-based Policy Movement, *Social Policy & Society* 1:3, 215±224, 2002

## **5. ALKALMAZOTT SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA: SZAKPOLITIKÁK ÉS PROGRAMOK ÉRTÉKELÉSE B) VÁLTOZAT**

**Fábri György**

A kurzus a tudomány, felsőoktatás és média területén érvényesülő szakpolitikák, intézményi működések társadalmi percepció és teljesítmény-értékelési vonatkozásait vizsgálja. A doktori hallgatók megismerik az ezen területeken használatos értékelési eszközök megismerés- és tudomány-elméleti alapjait, szociálpszichológiai vonatkozásait. A kurzus feladata, hogy a szakpolitikai és társadalmi programok társadalomelméleti, ideológiai és közgondolkodási előfeltevéseit, megalapozottságát is bemutassa..

Tematika:

- a) A szakpolitika-alkotás, mint kognitív és közösségi folyamat
- b) Az eredményesség és sikeresség értelmezése a társadalom, a közösségek percepció kontextusában
- c) A tudományos teljesítmény értelmezése, ennek intézményes megoldásai (citációs indexek, impact faktorok, szabadalmak, előrehaladás, stb.)
- d) Egyetemi rangsorok, ezek kommunikációs és szubsztanciális értelmezése.
- e) A közmédia funkciója, értékelési lehetőségei
- f) Indikátorok alkotása, előfeltevései, képzése, számításai.
- g) A piaci és meritokrata szempontok hatóereje, alkalmazásuk társadalmi háttere.
- h) A mérhetőség eszméje, történeti előzményei, tudományelméleti és módszertani vonatkozásai.

Irodalom:

- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása. Osiris, Budapest, 1999.
- Hazelkorn, Ellen: Rankings and the Reshaping of Higher Education. Palgrave Macmillan. Hampshire-New York, 2011.
- Leydesdorff, Loet: The Challenge of Scientometrics The Development, Measurement, and Self-Organization of Scientific Communications. Universal-Publishers Leiden. 2011.
- Porter, Theodor: Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life. Princeton University Press. Princeton. New Jersey, 1995
- Shin – Toutkoushian – Teichler (Ed.) : University Rankings Springer 2011. Heidelberg-London-New York

## **VI. SZOCIALIZÁCIÓ ÉS NEVELÉS**

**Modulfelelős: N. Kollár Katalin PhD**

**A modul oktatói:** N.Kollár Katalin, Szabó Laura, Bernáth László, Kalmár Magda,  
Ribiczei Nóra, Egyed Katalin, Jármí Éva Győri János, Szabó Mónika

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Társas kapcsolatok és szociálpszichológiai jelenségek az iskolában**
- 2. A szocializáció elméletei és kutatási irányai**
- 3. Pszichológiaoktatás a felsőoktatásban (módszertani ismeretek)**
- 4. Kisgyermekkorai fejlődés kutatása**
- 5. Az iskolai tanulás pszichológiai kérdései (motiváció, kognitív képességek és tanulási nehézségek)**
- 6. A családi és intézményes nevelés kulturális vonatkozásai**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

*Választható (a program elvégzéséhez a 1, 2, 3 közül kettőt kell elvégezni)*

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. TÁRSAS KAPCSOLATOK ÉS SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI JELENSÉGEK AZ ISKOLÁBAN**

**N. Kollár Katalin**

A kurzus az iskolai környezetben előforduló társas jelenségekkel, egyrészt a mindennapi tanítási és nevelési helyzetekben tapasztalható jelenségek értelmezésével a szociálpszichológiai ismeretek segítségével, másrészt azokkal a kutatásokkal, amelyek közvetlenül vizsgálják az iskolai közeg társas vonatkozásait.

Foglalkozunk a kortárskapcsolatok alakulásával és fejlesztési lehetőségeivel, a pedagógusokra vonatkozó vizsgálatokkal, a pedagógus-diák kapcsolat jellemzőivel és az ezt befolyásoló társadalmi, kommunikációs és érzelmi jellemzőkkel, a diákok közötti konfliktusokkal és a bullying jelenségével.

#### **Irodalom:**

Aronson, E. Columbine után. Budapest, 2009, Ab Ovo

Eggen, P. Kauchak, D. (2001) Educational Psychology. Windows on Classrooms. Merrill Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, Columbus, Ohio

Feldman, Robert S. (1990): The Social Psychology of Education: Current Research and Theory, Cambridge University Press

Medway and Cafferty (eds.) 1992 School Psychology. A Social Psychological perspective.

Meece, Judith Eccles, Jacquelynne Eccles Jacquelynne S. (2009) Handbook of Research on Schools, Schooling and Human Development, Routledge

## 2. A SZOCIALIZÁCIÓ ELMÉLETEI ÉS KUTATÁSI IRÁNYAI

Szabó Laura

A szocializáció folyamata

- hagyományos és új elméleti megközelítések a szocializációról
- a szocializáció célja, ágensei, módjai és eredményei

Biológiai és kulturális szemlélet a szocializációs folyamatok elemzésében

Szocializáció a családban

- *családi rendszer szemlélet*
  - a család struktúrája, funkciói, strukturális és funkcionális változások a családban
- *a családi szocializációs stratégiák meghatározó tényezői*
  - a gyermek jellemzői (életkori és egyéni jellemzők)
  - kihívást jelentő fejlődési szakaszok
  - a felelősségteljes gondoskodás előfeltételei a szülőknél (a szülők interakciós jellemzői, erőforrásai, a házasság minősége)

A makroszisztéma hatása a családi szocializációra

- szocioökonómiai státusz
- kultúra és szubkultúra
- vallás
- etnikai hovatartozás

A társadalmi és gazdasági változások hatása a családi és az intézményes szocializációra

A prevenció és az intervenció lehetőségei

A családi és az intézményes szocializáció kutatás módszertana

### Irodalom:

Hadjar, A., Baier, D., Boehnke, K. (2008). The socialization of hierarchic self-interest: Value socialization in the family. *Young*, 16(3), 279–301

McDowell, D. J., & Parke, R. D. (2005). Parental control and affect as predictors of children's display rule use and social competence with peers. *Social Development*, 14, 440–457

Parke, R.D. (2004) Development in the family. *Annual Review of Psychology*, 55, 365-399

- Seidl-de-Moura, M. L. et al. (2008). Brazilian mothers' socialization goals: Intracultural differences in seven Brazilian cities. *International Journal of Behavioral Development*, 32 (6), 465–472
- Simons, L. G., Simons, R. L., Conger R. D., Brody, G. H. (2004). Collective socialization and child conduct problems: A multilevel analysis with an African American sample. *Youth Society*, 35 (3), 267-292

### **3. PSZICHOLÓGIAOKTATÁS A FELSŐOKTATÁSBAN (MÓDSZERTANI ISMERETEK)**

**N. Kollár Katalin, Bernáth László**

A kurzus a felsőoktatás területén, elsősorban a pedagógus- és pszichológusképzésben oktatott pszichológia tárgyak tanítására készít fel egyrészt módszertani ismereteket nyújtva, másrészt a konkrét tanítási helyzetek elemzésével mikrotanítási és/vagy tényleges tanítási helyzetek elemzésén keresztül.

Foglalkozunk a tananyag összeállítás szempontjaival, a tanítási célok és az ezekhez megfelelő módszerek kérdéseivel és a curriculum fejlesztés kérdéseivel is.

A különböző tanítási módszerek alkalmazásának módszertani fogásait a gyakorlatban is alkalmazva közvetíti a kurzus.

Foglalkozunk a tanítás hatékonyságának mérésével és ennek felhasználásával a tanítás minőségének javítására.

A félév során alapvetően a résztvevő hallgatók tanítási tevékenységére alapítva jelöljük ki a vizsgált oktatási területeket, törekedve a módszertani változatosságra, és a konvertálható módszertani tudáselemekre.

#### **Irodalom:**

Gage, N. L., Berliner, D. C. (1998) Educational Psychology, 6. edition, Houghton Mifflin Co., Boston

N. Kollár Katalin, Szabó Éva 2004: Pszichológia pedagógusoknak Budapest, Osiris

Ryan, K. Cooper, J. M., (1988) Those, Who Can, Teach. Houghton Mifflin Co. Boston

## **4. KISGYERMEKKORI FEJLŐDÉS KUTATÁSA**

**Kalmár Magda**

A koragyermekkor-kép átalakulása a fejlődépszichológia történetében – változások a korszak jelentőségének és a gyermek kapacitásának a megítélésében. A korai fejlődés kutatásának módszertani problémái. A legfontosabb adatforrások: megfigyelés, valódi kísérlet és kvázi-kísérlet. A megfigyelés kitüntetett szerepe – a megfigyelés kutatási követelményei; a viselkedés kódolásának technikái. Kísérletezés gyerekekkel – az életkorból fakadó gondok és a megoldások. A szülő mint információforrás. A kompetens újszülött és csecsemő. Kurrens témák a perceptuális és a kognitív fejlődés, a nyelvelsajátítás, a temperamentum, az érzelmi fejlődés, a kötődés és a kortárs interakciók kutatásában. A játék funkciója és fejlődése. A fejlődés diagnosztikája – mit mondanak a korai fejlődés mutatószámai, és mit nem? A korai fejlődést veszélyeztető biológiai és környezeti-szociális rizikótényezők. A korai tapasztalatok jelentősége. Protektív faktorok – mitől lesz egy gyermek reziliens? Az iskola előtti intézményes nevelés (bölcsőde, óvoda) fejlődépszichológiai szempontból.

### **Irodalom:**

Bremner, G., Fogel, A. (eds): Blackwell Handbook of Infant Development. Oxford, Blackwell's, 2001.

Danis, I., Farkas, M., Herczog, M., Szilvási, L. (szerk.): A génektől a társadalomig: a koragyermekkorai fejlődés színterei. Biztos Kezdet Kötetek I. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet – Gyerekesély projekt, Budapest, 2011.

Danis, I., Farkas, M., Herczog, M., Szilvási, L. (szerk.): A koragyermekkorai fejlődés természete – fejlődési lépések és kihívások. Biztos Kezdet Kötetek II. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet – Gyerekesély projekt, Budapest, 2011.

Lamb, M.E., Ahnert, L.: Nonparental child care: context, concept, correlates, and consequences. In K.A Renninger, I.E. Siegel (eds), Handbook of Child Psychology, Vol.4. Chichester / New York, J. Wiley & Sons. 950-1015.

Shonkoff, J.P., Phillips, D.A. (eds): From neurons to Neighbourhoods. The Science of Early Childhood Development. Washington, D.C., National Academy Press, 2000.

Teti, D.M. (ed.): Handbook of Research Methods in Developmental Science. Oxford, Blackwell's, 2005.

## **5. AZ ISKOLAI TANULÁS PSZICHOLÓGIAI KÉRDÉSEI (MOTIVÁCIÓ, KOGNITÍV KÉPESSÉGEK ÉS TANULÁSI NEHÉZSÉGEK)**

**Egyed Katalin, Jármí Éva, Pajor Gabriella**

A kurzus a tanulás megismerési és motivációs kérdéseivel foglalkozik. A tipikus és atipikus megismerési folyamatok megértéséhez a fejlődésneuropszichológia és a fejlődési idegtudomány legújabb eredményei nyújtanak releváns ismereteket az agy és viselkedés kapcsolatáról. A leggyakoribb tanulási nehézségek elmélyültebb megértését az eseteleírások tárgyalása segíti elő, mely során az általános kép egyedi megnyilvánulási formái is kiemelésre kerülnek.

A motiváció elméletek és a hozzájuk kapcsolódó kutatások iskolai környezetben való alkalmazásuk mentén kerülnek megvitatásra, érintve többek között a tanulás, a tanítás, a tanulási nehézségek, a tanári, a tanulói, a szülői és a nemek közötti különbségek motivációs kérdéseit, a motiváció kulturális vonatkozásai.

A kurzus során külön hangsúlyt kap, hogy a pszichológia fenti eredményeit, alkalmazását az iskolai praxisban és ezek jelentőségét hogyan tehetjük érthetővé az iskolai döntéshozók és a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó pedagógusok számára.

### **Irodalom:**

- Donders, J. & Hunter, S.J. (Eds.) (2010). Principles and Practice of Lifespan Developmental Neuropsychology. Cambridge University Press
- Hale, James B. & Fiorello, Catherine A. (2004). School Neuropsychology: A Practitioner's Handbook. The Guilford Press
- Kaufman, Alan S. and Kaufman, Nadeen L. (eds.) (2001). Specific learning disabilities and difficulties in children and adolescents Psychological assessment and evaluation. Cambridge University Press
- Meadows, S. (2006). The Child as Thinker. The Development and Acquisition of Cognition in Childhood. Routledge
- Pléh, Cs. (szerk.) (2008). A nevelés és az új idegtudomány. Pedagógusképzés 6, No 1-2. tematikus szám
- Wendling, B. J. & Mather, N. (2009). Essentials of Evidence-Based Academic Interventions, Wiley
- Wentzel, K. & Wigfield, A. (eds.) (2009). Handbook of Motivation at School, Routledge
- Westwood, P. (2004). Learning and Learning Difficulties: A handbook for teachers, Acer Press
- Wigfield, A. & Eccles, J. S. (eds.) (2001). Development of Achievement Motivation, Academic Press - Educational Psychology Series

## 6. A CSALÁDI ÉS INTÉZMÉNYES NEVELÉS KULTURÁLIS VONATKOZÁSAI

Győri János, Szabó Mónika

**Tantárgy tematikája:** A kurzus az informális, illetve formális kultúrakonstruálás és kultúraátadás legfontosabb letéteményeseivel, a családi és az intézményes nevelés területeivel foglalkozik, ezeket, valamint működésmódjukat magukat is kulturális konstrukcióknak tekintve. A kurzus a legújabb kutatások segítségével elemzően tekinti át e nevelési rendszerek kulturálisan specifikus sajátosságait, s rávilágít arra, hogy a kulturális szempontrendszerek figyelembe vétele nélkül mind a családi, mind pedig az intézményi nevelés jelenségének megértése csupán parciális lehet, külön figyelemmel a Magyarországon kisebbségi létben nevelkedő gyermekek (mint például a bevándorlók, nemzetiségi, cigányok vagy más kisebbségek) családi és iskolai szocializációjára. A kurzus ugyancsak bemutatja, hogy milyen kutatási módszerekkel rendelkezik ma a pedagógia és pedagógiai pszichológia tudománya a családi és az intézményi nevelés kulturális vonatkozásainak feltárásában.

### Irodalom:

- Boreczky Ágnes (2004). *A szimbolikus család*. Budapest: Gondolat.
- Bruner, J. (2004). *Az oktatás kultúrája*. Budapest: Gondolat.
- Georgas, J., Berry, J.W., van de Vijver, F., Kagitcibasi, C. & Poortinga, Y.H. (Szerk.) (2006). *Families accross cultures: A 31-nation psychological study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gordon Győri János (2006). *Az oktatás világa Kelet- és Délkelet-Ázsiában: Japán és Szingapúr*. Budapest: Gondolat.
- Kagitcibasi, C. (200). *Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications*, Second Edition. Hillsdale: Laurence Erlbaum.

## **VII. DÖNTÉS ÉS SZERVEZETPSZICHOLÓGIAI MODUL**

**Modulfelelős:Faragó Klára CSC**

**A modul oktatói:** Faragó Klára, Kiss Orhidea, Móra Xavér László, Dúll Andrea

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Ítéletalkotás és döntéshozatal**
- 2. Pszichológiai tényezők szerepe a gazdaságban**
- 3. Szervezet- és vezetélméletek**
- 4.a Munkahelyi pszichés jóllét, szervezeti és munkahelyi mentálhigiénia választható**
- 4/b Munkahelyi társas kapcsolatok, szociális rendszerek fejlesztése választható**
- 5. Terepkutatások módszertana**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. ÍTÉLETALKOTÁS ÉS DÖNTÉSHOZATAL**

**Faragó Klára, Móra Xavér**

1. kognitív irányzatok
2. intuitív és analitikus döntések
3. szervezeti döntések.

Döntéseinket egy olyan világban hozzuk, amelyben bizonytalanság vesz körül bennünket. Ítéleteinket úgy kell kialakítanunk, hogy nem rendelkezünk az információk teljes körével, és nem áll sem elegendő idő, sem elegendő kognitív kapacitás a rendelkezésünkre. A kurzus az ítéletalkotás és a döntéshozatal mechanizmusainak és folyamatainak a feltárása mellett azt a kérdést tárgyalja, hogy mennyiben jelentenek hátrányt a fent említett korlátok, hogyan kompenzáljuk ezeket a hátrányokat, mi vezet téves és mi vezet helyes ítéletekhez, bemutatva az ítéletalkotási torzítások szerepéről folyó vitás kérdéseket. Az ítéletalkotás mellett az egyéni és a szervezeti döntések meghatározó tényezői között olyan kérdések is fókuszba kerülnek, mint az érzelmek szerepe, a társas és szervezeti normák szerepe, a méltányosság, a morális elkötelezettség és a társadalmi dilemmák. A kurzus a kognitív pszichológia, a döntépszichológia és a szervezetszichológia területeiből meríti anyagát. Az elméleti kérdések tárgyalása mellett rávilágít a döntépszichológia gyakorlatban való alkalmazásának lehetőségeire is a mindennapi életben, az orvosi, a jogi, a politikai döntések esetében. Egy-egy félévben a döntéshozatal egy kiemelt aspektusát állítjuk az olvasmányok kiválasztásával az elemzés és a vita fókuszába.

Irodalom:

Gigerenzer, G., Todd, P.M. 1999. Simple Heuristics That Make Us Smart Oxford University Press

Gowda, R., Fox, J.C. 2002. Judgments, Decision and Public Policy Cambridge University Press

Koehler, D.J., Harvey N. 2007. Blackwell Handbook of Judgement and Decision Making  
Blackwell Publishing

Schneider, S.L., Shanteau, J, 2003. Emerging Perspectives on Judgment and Decision  
Research, Cambridge University Press

Shapira, Z, 1997. Organizational Decision Making Cambridge University Press

Stanovich, K.E. 1999. Who Is Rational Studies of Individual Differences in Reasoning.  
Lawtrence Erlbaum Associates, New Jersey, London

Sustein, C.R., 2000. Behavioral Law and Economics Cambridge University Press

## **2. PSZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐK SZEREPE A GAZDASÁGBAN**

**Faragó Klára, Kovács Judit, Sass Judit , Dúll Andrea**

1. Kutatási témák és módszerek
2. A bizalom és a méltányosság szerepe
- 3 Szervezetek és munkahelyek környezetpszichológiája

A kurzus célja a gazdasági viselkedés pszichológiai elemzése. A kurzus nyomonköveti a gazdaságpszichológiai témák legújabb fejleményeit a szakirodalomban. A gazdaságpszichológia erősen támaszkodik a döntépszichológia megállapításaira, rámutat arra is, hogy a gazdasági elméletekkel ellentétben az emberi viselkedés nem egyértelműen hasznosságmaximalizáló, az egyén nem mindent egy pénzben is kifejezhető hasznosságskálán értékel és mér össze, viselkedését gazdaságon kívüli szempontok is meghatározzák, valamint a méltányosság olykor fontosabb szerepet játszik, mint a hasznosság. A kurzus kiemelten foglalkozik a gazdasági és szervezeti tranzakciókban fontos bizalom és méltányosság kérdésével. Bemutatja az emberi munkavégzés környezetpszichológiai folyamatait, amelyeket szimultán és egyenrangú módon határoznak meg a dolgozó és a szervezet humán jellemzői és a tér-épület-tárgyak szociofizikai sajátosságai. A pszichológia segítségével a gazdasági viselkedés leírására hatékonyabb, mivel az egyént a társadalomban, interperszonális viszonyok között kulturális meghatározottságában szemléli.

Irodalom:

- Brocas I., Carillo, J.D., 2004. The psychology of economic decisions , Oxford U.P.
- Kirchler, E., Hoelzl, E., Wahl, I., 2008. Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework Journal of Economic Psychology 29 (2008) 210–225
- Konrad, A. M. Prasad, P. Pringle, J. K. (eds.) 2006. Handbook of workplace diversity. Sage Publications.
- Peterson, R. S., Behfar, K.J., The dynamic relationship between performance feedback, trust, and conflict in groups: A longitudinal study. Organizational Behavior and Human Decision Processes 92 (2003) 102–112
- Sas J. 2005. Bizalommintázatok és bizalmi döntések a szervezetben, PhD disszertáció
- Sundstrom, E. 1993. Work places. The psychology of the physical environment in offices and factories. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thaler R.H. Sustein C.R. 2008. Nudges Yale University Press New Haven, London
- Wanke, M. (ed.) 2009. Social Psychology of Consumer Behavior, Psychology Press, NY

### 3. SZERVEZET- ÉS VEZETÉSELMÉLETEK

Móra László Xavér, Kiss Orhidea, Krasz Katalin, Juhász Márta

1. elméleti és tematikus irányzatok
2. A teljesítménymenedzsment szervezeti feltételei

A kurzus célja, hogy betekintést nyújtson a szervezetek és a vezetés kapcsán felmerülő pszichológiai vonatkozású problémák aktuális szakirodalmába. A kurzus során érintjük a legfontosabb elméleti irányzatokat és megismerjük a szervezet- és vezetéspszichológiára jellemző főbb tematikus kérdéseket is. Elsődleges cél az, hogy kialakuljon egyfajta mélyebb tudatosság a szervezetekkel kapcsolatos egyéni reflexiókban, a hallgatók tudjanak ezen a szakterületen felismerni problémákat, releváns kérdéseket, tudjanak megfogalmazni lehetséges további kutatási irányokat, és ehhez maguk tudják kiválasztani a megfelelő konceptuális és módszertani eszközöket. A szervezetek és vezetés korszerű kérdéseibe és speciális területeibe nyújt betekintést a kurzus, fókuszba állítva a szervezet külső környezetét és az egyének karakterisztikumait. Célja a mai szervezetek jelenségvilágának és problémáinak megismerése és elemzése. A kurzus célja, hogy rávilágítson a kiválasztás dinamikus folyamatára, valamint - a kiválasztást követő szervezeti teljesítményértékelés működésére hatást gyakorló - a teljesítménymenedzsmentet befolyásoló egyéni és szervezeti tényezőkre. A hallgatók áttekintést kapnak a munkaköri alkalmassággal és a teljesítményértékeléssel kapcsolatos elméleti és módszertani megközelítésekről, leíró modellekről.

Irodalom:

Barrick, M.R., Ryan, N.M. (2003) *Reconsidering the role of personality in organisations*. Jossey-Bass, I Wiley Imprint

De Meuse, K.P. (2003) *Resizing the Organisation. Managing Layoffs, Divestitures and Closing*. Jossey-Bass, I Wiley Imprint

Cooper, C.L., Robertson, I.T. (ed) (2004) *International Review of Industrial and Organisational Psychology*, vol. 19., John Willey and Sons, Ltd.

Heindrich B. (2001): *Szervezeti kultúra és interkulturális menedzsment*, Human Telex Consulting, Bp.

Hodgkinson, G., Ford, J.K., (2005) *International Review of Industrial and Organisational Psychology*, vol. 20., John Willey and Sons, Ltd.

Hofstede, G., Hofstede, G. (2008): *Kultúrák és szervezetek*, VHE Kft. Pécs

- Kossek, E.E., Lambert, S.J. (2005) *Work and Life Integration. Organisational, Cultural and Individual Perspective*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London
- Mészáros A. (szerk.) (2007): *Kommunikáció és konfliktusok kezelése a munkahelyen*, ELTE Eötvös Kiadó, Bp
- Messick, D.M., Kramer R.M. (2005) *The psychology of Leadership. New Perspective and Research*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London
- Schneider, B., Smith, D.B. (2004) *Personality and Organisations*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London
- Sonnentag, S. (2003) *Psychological management of individual performance*. John Willey and Sons, Ltd.
- Staw, B.M., Kramer, R.M. (2003) *Research in Organisational Behaviour*. vol. 25. Elsevier Ltd.
- Staw, B.M., Kramer, R.M. (2003) *Research in Organisational Behaviour*. vol. 26. Elsevier Ltd.

## **4. MUNKAHELYI PSZICHÉS JÓLLÉT, SZERVEZETI ÉS MUNKAHELYI MENTÁLHIGIÉRIA**

**Móra László Xavér, Kun Ágota, Fekete Olívia,**

1. Szervezeti és munkahelyi mentálhigiéné
2. Munkahelyi viselkedés, munka-magánélet kapcsolata
- 3 Emberi hibázás

A kurzus célja, hogy a munkahelyi pszichés egészségmegőrzés elméleti és gyakorlati kérdéseiben széleskörű ismeretanyagot nyújtson, emellett egészségvédelmi programok tervezésének és gyakorlatba ültetésének alapelveit is megismertesse a résztvevőkkel. A kurzus célja hogy megismertesse a hallgatókkal, hogy a legújabb kutatások eredményei szerint milyen tényezők járulnak hozzá a munkavállalók pszichés jóllétéhez. Áttekintést ad a nemkívánatos munkahelyi viselkedési formák típusairól és jellemzőiről (udvariatlanság, pletykálgatás, rombolás, lopás, zaklatás, besúgás, stb.), és a magatartásváltoztatás lehetséges módjairól.

A kurzus bemutatja a munka és a mentális egészség kapcsolatát leíró elméleti megközelítéseket és a modelleket alátámasztó legújabb kutatások eredményeit. Ismerteti a munkahelyi stressz-modelleket, a stressz és kiégés jelenségét. Ismerteti az egészségvédelmi intervenciós programok tervezésének fő irányvonalait, az egyéni és a szervezeti szintű intervenciók sajátosságait. Külön figyelmet fordít a pszichológiai intervenciós munka lehetőségeire.

### **Irodalom**

Barling, J., Kelloway, E.K., Frone, M.F. (eds.). (2004). Handbook of Work Stress. Thousand Oaks, Calif. : SAGE Publications

Bray, J.D. (2009). Healthy Employees, Healthy Business. Nolo.com

Izabela, Z., Schultz, E., Rogers, S. (2010). Work Accommodation and Retention in Mental Health. Springer.

Kinder, A., Hughes, R., and Cooper, C.L. (2008). Employee Well-being Support: A Workplace Resource. John Wiley & Sons Ltd

- Langan-Fox, J., Cooper, C.L., and Klimoski, R.J. (Eds) (2007). Research Companion to the Dysfunctional Workplace: Management Challenges and Symptoms (New Horizons in Management). Cheltenham, UK.
- Namie, G., and Namie, R.F. (2011). The Bully-Free Workplace: Stop Jerks, Weasels, and Snakes From Killing Your Organization. John Wiley and Sons. New Jersey.
- Privitera, M.R. (2010). Workplace violence in mental and general healthcare setting. New York.
- Sonnenstuhl, W.J. (1986). Inside an Emotional Health Program: A Field Study of Workplace Assistance for Troubled Employees. Ilr Pr.
- Thomas, J.C., and Hersen, M. (eds). (2002). Handbook of mental health in the workplace. Sage Publications.

## **4. MUNKAHELYI TÁRSAS KAPCSOLATOK, SZOCIÁLIS RENDSZEREK FEJLESZTÉSE**

**Móra László Xavér, Kiss Orhidea, Takács Ildikó**

1. Szervezeti szocializáció
2. Munkahalogatás, munkamánia
3. A Szervezeti pszichológiai tanácsadás elmélet és gyakorlata

A kurzus célja a legfrissebb szervezeti szocializációs elméletek bemutatása.

A kurzus során sor kerül olyan speciális munkahelyi problémák feltárására, mint pl. a munkamánia, a halogatás, vagy a potyautas-jelenség. A hallgatók megismerik egyes viselkedésformák megjelenését a munkahelyi környezetben, feltárják a viselkedést kiváltó sajátos motivációs és környezeti tényezőket, és megismerik a munkahelyi beavatkozás lehetőségeit.

A szervezetek működésének megértése, változásának támogatása, a beavatkozás formája nagymértékben függ attól, hogy milyen elméleti paradigma keretében tekintünk a szervezetekre. A kurzus során különböző elméleti paradigmák (magatartásalapú, kognitív, pszichoanalitikus) keretében tárgyaljuk a munkahelyi társas viselkedést és az intervenciók lehetséges módjait.

A kurzus bemutatja a különböző szervezetelméleti modellekhez kapcsolódó tanácsadási formákat, áttekinti azok gyakorlati alkalmazási lehetőségeit és korlátait, valamint ismerteti a hallgatókkal a legfontosabb hatás- és hatékonyság vizsgálatokat.

Ashkanasy, N.M., Härtel, C.E.J, and Zerbe, W.J. (2000). Emotions in the Workplace.

Research, Theory, and Practice. Quorum Books. Westport, Connecticut London.

Buzzanell, P.M. (2000). Rethinking Organizational and Managerial Communication from Feminist Perspectives. Purdue University, USA.

Clegg, S.R., Hardy, C., Lawrence, T., and Nord, W.R. (2006). The SAGE Handbook of Organization Studies. SAGE Publications.

Gilpatrick, S.J. (1999): Socialization in the workplace: A study of organizational socialization and how the socialization process affects newcomers. University of Maine.

Lutgen-Sandvik, P, and Sypher, B.D. (Eds.). (2009). Destructive Organizational Communication: Processes, Consequences, and Constructive Ways of Organizing. Routledge

Sievers, B, Brunning, De Gooijer, H.J., Gould, L.J., Mersky, R.R. (Eds) (2009). Psychoanalytic Studies of Organizations: Contributions from the International Society for the Psychoanalytic Study of Organizations. London: Karnac Books.

Thye, S.E, and Lawler, E.J. (eds). (2006). Advances in group processes. Vo.23. Social psychology of the workplace.

## 5. TEREPKUTATÁSOK MÓDSZERTANA

**Faragó Klára, Düll Andrea**

A döntéssz pszichológia hagyományos irányzatai főleg kísérleti pszichológiai módszertannal dolgoznak. Sokan felteszik azonban azt a kérdést, hogy a laboratóriumi körülmények között feltárt törvényszerűségek, eredmények alkalmazhatóak-e a valóság dinamikus változó, kontextusban gazdag és időnyomásnak kitett körülményei között, ahol a döntések meghatározzák a döntéshozó és mások rövid vagy hosszú távú jóllétét, ahol a döntéshozót felelősségre vonják döntésének következményeiért. A szervezetek tudományos vizsgálata a fentiekén kívül további módszertani kérdéseket is felvet: mi az érvényes elmélet a szervezetek vonatkozásában, és hogyan lehet azt tesztelni, a szervezetben mi a kutatás egysége, hogyan kell kezelni az elemszám és a reprezentativitás kérdését, figyelembe venni a gazdag és soktényezős szervezeti kontextust. Módszertani megfontolások sorát veti fel a vizsgálódás és a beavatkozás hatékony szervezeti kontextusának problémája: milyen fizikai és társas (azaz szociofizikai) környezeti kontextusban érhetők tetten és érthetők meg a szervezeti folyamatok, milyen léptékű és természetű tényezők befolyásolják látens és manifeszt módon a szervezeti döntési folyamatokat.

A kurzus célja a fent említett módszertani problémák elemző vizsgálata és a kínált megoldások számba vétele, kritikai elemzése.

Irodalom:

Anderson, N. 2002. Handbook of Industrial, Work and Organizational Psychology. Sage Publications

Banister, P., Burman, E., Parker, I. 2011. Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide. Open University Press

Bryman, A. 1995. Research Methods and Organization Studies, Loughborough University London and New York

Jones, S. 1999. Doing Internet Research: Critical Issues and Methods for Examining the Net. Sage Publications

Klein, G. 2004. The Power of Intuition, Currency, NY, London, Toronto

Klein, K.J., Kozlowski, S.W.J., 2000. Multilevel Theory, Research, and Methods in Organizations: Foundations, Extensions, and New Directions Jossey Bass, A Wiley Company

Mayo, M., Pastor, J-C., Seymour Wapner 1995. Linking Organizational Behavior and Environmental Psychology. Environment and Behavior; 27; 73-89.

Robson, C., 2011. Real World Research 3edition John Wiley and Sons

Wineman, J. D., Kabo, F. W., Davis, G. F. 2009. Spatial and Social Networks in Organizational Innovation. Environment and Behavior, 41, 3: 427-442.

## **VIII. KULTÚRKÖZI ÉS CSOPORTKÖZI FOLYAMATOK MODULJA**

**Modulfelelős: Nguyen Luu Lan Anh**

**A modul oktatói:** Nguyen Luu Lan Anh, Szabó Mónika, Kovács Mónika, Fülöp Márta

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Társadalmi hierarchia és előítéletek**
- 2. Kultúrák közötti találkozás: interkulturális kommunikáció és akkulturáció**
- 3. Társadalmi nem. Nemi ideológiák, nemi diszkrimináció, nem és karrier, nem és politika**
- 4.A. Kultúra, társas viselkedés és szocializáció**
- 4.B. Társas és társadalmi identitás és stigma**
- 5. Kultúrközi kutatás módszertana**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

A kultúrközi folyamatok tanulmányozása és a gender kutatás a szociálpszichológia egyik legfontosabb hagyományára, a csoportközi folyamatok kutatására épül, és dinamikusan kiegészíti azt. A kultúrközi és csoportközi folyamatok moduljában szervesen egymásra épülnek ezek a tartalmak, ezáltal egyrészt a nemzetközi szakirodalom egyik legkurrensebb területében specializálódni vágyóknak kínálva elméleti, módszertani és alkalmazási felkészítést. Másrészt pedig a doktori képzés további területein résztvevő doktoranduszoknak a társadalomkutatás két nélkülözhetetlen horizontális szempontját adja; a kulturális és a gender tudatosságot.

## RÉSZLEZTES TEMATIKÁK

### 1. TÁRSADALMI HIERARCHIA ÉS ELŐÍTÉLETEK

Kovács Mónika – Szabó Mónika

A kurzus áttekinti, miként integrálta a mai szociálpszichológia a kognitív és motivációs megközelítést az előítéletek kialakulásának és fennmaradásának vizsgálatában, mely tényezők magyarázzák az előítéletek dinamikáját társadalmi szinten és melyek az előítéletességben tapasztalható egyéni különbségeket. Vizsgáljuk a fennálló egyenlőtlen viszonyok legitimitásának, stabilitásának illetve változtathatóságának percepcióját meghatározó tényezőket, valamint a változtatásra irányuló motiváció olyan meghatározóit, mint a rendszerkritikai attitűdök és egalitarianizmus, valamint a privilegizált csoportok tagjainak büntudata. Külön vizsgáljuk a szélsőséges előítéletek társadalompszichológiai gyökereit és a szélsőséges előítéletek dinamikáját. A kurzus tárgyalja az előítélet kutatások módszertanát, kitekintve a magyarországi kutatások módszereire és eredményeire. Végül vizsgáljuk az előítélet-mentesség pszichológiáját és azokat a módszereket, amelyek hatékonynak bizonyultak az implicit és explicit előítéletek és sztereotípiák, valamint a csoportközi konfliktusok mérséklésében.

Irodalom:

Dovidio, J.F.; Glick, P.; Rudman, L.A. (eds.) *On the Nature of Prejudice. Fifty years after Allport*. Blackwell Publishing. 2005.

Fiske, S.T. *Envy Up, Scorn Down. How Status Divides Us*. Russel Sage Foundation, New York, 2011.

Augoustinos, M.; Reynolds, K.J. (eds.) *Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict*. Sage, 2001.

Altemeyer, B. *The Authoritarians*. Bob Altemeyer, 2006.

<http://home.cc.umanitoba.ca/~altemey/>

Kovács, M. (szerk.) Az előítéletek feltárása és csökkentése. Az Alkalmazott Pszichológia című folyóirat különszáma. In: *Alkalmazott Pszichológia*. 2010. 1-2.

## 2. KULTÚRÁK KÖZÖTTI TALÁLKOZÁS: INTERKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ ÉS AKKULTURÁCIÓ

Nguyen Luu Lan Anh

A kurzus a kommunikáció kulturális sajátosságaira, az interkulturális interakciók, kapcsolatok mechanizmusainak megértésére, az ezekben rejlő lehetőségek kiaknázására, a konfliktusok sikeresebb kezelésére fókuszál. Az interkulturális kompetencia fogalmára, fejlődésére, mérésére különös figyelmet fordít. A nyelvi és nonverbális kommunikációs különbségek mögött rejlő, az értelmezési keretet befolyásoló kulturális normákra, kognitív és érzelmi folyamatokra, motívumokra hívja fel a figyelmet.

A huzamosabb ideig tartó interkulturális találkozásokkal foglalkozó akkulturáció kutatásokba való bevezetés közben az identitás konstrukciók, a szociokulturális és a pszichológiai adaptáció, a közösség-alapú akkulturációs stratégiák nagy hangsúlyt kapnak. A különböző csoportok akkulturációs stratégiáinak bemutatásán keresztül is ad betekintést a kurzus az akkulturációs kutatások alkalmazási lehetőségeibe.

Az interkulturális kommunikáció és az akkulturáció elméleti kereteinek és kutatási eredményeinek kritikai elemzésében különös figyelmet szentelünk egyrészt a hatalmi, státuszbeli különbségekre és az ezekkel kapcsolatos identitásmechanizmusokra, másrészt a találkozások, interakciók tágabb társadalmi, történeti hátterére.

Irodalom:

Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., Vedder, P. (Eds.) (2006) *Immigrant youth in cultural transition: Acculturation, identity and adaptation across national contexts*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Chun, K.M., Organista, P.B., Marín, G. (Eds.) (2003) *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*. Washington DC: APA.

Deardorff, D.K. (Ed.) (2009) *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Demoulin, S. , Leyens, J.P. & Dovidio, J.F. (Eds.) (2009) Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities (pp. 21-38). New York, NY: Psychology Press.

Matsumoto, D. (Ed.) (2010) *APA Handbook of Intercultural Communication*. Washington, DC: American Psychological Association

Ting-Toomey, S. & Oetzel.J.G.(2001) *Managing Intercultural Conflict Effectively*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

### **3. TÁRSADALMI NEM. NEMI IDEOLÓGIÁK, NEMI DISZKRIMINÁCIÓ, NEM ÉS KARRIER, NEM ÉS POLITIKA**

**Kovács Mónika-Szabó Mónika-Nguyen Luu Lan Anh**

A kurzus a társadalmi hierarchia egyik alapidimenzióját, a társadalmi nemet helyezi a fókuszba, azzal a céllal, hogy bemutassa, miként szervezi a nemi különbségtétel az interperszonális és társadalmi kapcsolatokat és szerepeket. Vizsgáljuk a nemek közötti hatalmi különbséget igazoló sztereotípiákat és ideológiákat, valamint a nemi különbségek reprodukciójának mechanizmusait a társadalmi intézményekben. A kurzus kulcstémája a nem és karrier kérdésköre, a nyilvános szféra két kiemelt terepére, a munkahelyre és a politikára fókuszálva.

A kurzus az elméleti áttekintés mellett törekszik egyfajta kritikai szemléletmód bemutatására is a nemi egyenlőtlenségek és hatalmi viszonyok vonatkozásában. Ugyancsak kritikailag vizsgálja a nemi szempontot a szociálpszichológiai kutatásban: mikor releváns és mikor nem a mintán belüli nemi különbség vizsgálata; hogyan értelmezzük a nemi különbséget vagy a különbség hiányát az eredményekben; kitér a társadalmi nem szempontú kutatások tervezésének gyakorlatára is.

#### **Irodalom**

Ceci, S.J., Williams, W.M. (eds.) 2007. *Why Aren't More Women in Science? Top Researchers Debate the Evidence*. APA, Washington.

Chrisler, J. C. & McCreary, D. R. (Eds.) (2010) *Handbook of gender research in psychology*. New York: Springer.

Nagy I., Pongrácz T. (szerk.) (2011): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI - Nemzeti Erőforrás Minisztérium

Ridgeway, C.L. (2011). *Framed by Gender: How Gender Inequality Persists in the Modern World*. New York: Oxford University Press.

Ruminski, E.L., Holba, A.M., Eagly, A.H. and Fritz, J.H. (Eds.) (2011). [Communicative Understandings of Women's Leadership Development: From Ceilings of Glass to Labyrinth Paths](#). Lexington Books

Swann, W. B., Jr., Langlois, J. H. & Gilbert, L. A. (Eds.) (1999). *Sexism and stereotypes in modern society: The gender science of Janet Taylor Spence*. American Psychological Association: Washington, DC.

#### 4/A. KULTÚRA, TÁRSAS VISELKEDÉS ÉS SZOCIALIZÁCIÓ

Nguyen Luu Lan Anh

A kurzus a kultúra és pszichológiai folyamatok kölcsönhatását, az emberi viselkedés, gondolkodás és érzelmek kulturális meghatározottságát vizsgálja szociálpszichológiai és fejlődéslélektani, szocializációs kutatások területén, miközben a dinamikusan fejlődő terület kihívásaival, elméleti és módszertani kérdéseivel, a főáramú pszichológiában való térnyerésének folyamatával is foglalkozik.

A kulturális és a kulturális összehasonlító, valamint az indigenous (helyi/őshonos) pszichológia elméleti és fogalmi rendszerével, módszertani eszköztárával új megvilágításba helyezi és kritikával kezeli a főáramú pszichológia megközelítéseit, eredményeit. Mindezt olyan témák tárgyalásán keresztül teszi, mint az érték, az én és a szociális identitás, a személypercepció és az attribúció, a segítő viselkedés, a párkapcsolat, a pszichológiai jóllét, a társas befolyásolás, a családmodellek, a szülői viselkedés, a morális fejlődés, a nemi szocializáció.

Irodalom:

Cole, M. (2005) *Kulturális pszichológia*, Gondolat Kiadó, Budapest.

Greenfield, P.M.. & Cocking, R. (Eds.) (1994) *Cross-cultural roots of minority child development*: Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Fülöp, M. (szerk.) (2009) *Lélek a kultúrák között*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Kagitcibasi, C. (2007) *Family, self and human development across cultures. Theoy and application*. 2nd edition. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Kim, U., Yang, K-S. & Hwang K.-K.(Eds.) (2006) *Indigenous and cultural psychology: Understanding people in context*. Springer Series on International and Cultural Psychology. New York: Springer

Kitayama, S.& Cohen, D. (Eds.) (2007) *Handbook of cultural psychology*. New York: The Guilford Press.

Nguyen Luu.L.A., Fülöp M. (szerk.) (2003) *Kultúra és pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.

Wyer, R.S., Chiu, C., Hong, Y.(Eds.) (2009) *Understanding culture. Theory, research and application*. Psychology Press

## 4/B. TÁRSAS ÉS TÁRSADALMI IDENTITÁS ÉS STIGMA

Kovács Mónika-Szabó Mónika

A kurzus a saját csoporttal való azonosulással és annak következményeivel foglalkozik, különös figyelmet fordítva az olyan helyzetekre, ahol a saját csoporttal való azonosulásnak negatív következményei vannak a társadalmi státusra. Tárgyalja a többség és a kisebbség akkulturalizációs stratégiáit és ezek hatását a kisebbségi identitásra, a kisebbségi identitás és a többszörös identitások társadalmi kontextusát, valamint ezek következményeit a pszichológiai jóllétre és a pozitív kisebbségi identitás kialakulására. A kérdőíves módszerek bemutatása mellett a kurzus kitekint a stigma és a kisebbségi identitás szimbolikus interakcionista megközelítésére, a kisebbségi és többségi identitás társadalmi konstrukciójának vizsgálatára. Végül tárgyaljuk a saját csoport privilegizált státusával kapcsolatos negatív érzelmek - bűntudat és szégyen - hatását a csoportközi viszonyokra és a kisebbségek helyzetével kapcsolatos nézetekre, valamint a kisebbségi identitás megerősítésére és a státus különbségek csökkentésére kidolgozott módszereket.

Irodalom:

Demoulin, S.; Leyens, J-Ph., Dovidio, J.F. (eds.) *Intergroup Misunderstandings. Impact of Divergent Social Realities*. Psychology Press, 2009.

Brown, R., Capozza, D. (eds.) *Social Identities. Motivational, Emotional and Cultural Influences*. Psychology Press, 2006.

Heatherton, T.F., Klack, R.E.; Hebl, M.R., Hull, J.G. (eds.) *The Social Psychology of Stigma*. The Guilford Press, 2003.

Swim, J.K., Stangor, Ch. *Prejudice. The Target's Perspective*. Academic Press, 1998.

Eberhardt, J.L.; Fiske, S.F. *Confronting Racism. The Problem and the Response*. Sage, 1998.

Branscombe, N.R.; Doosje, B. (eds.) *Collective Guilt. International Perspectives*. Cambridge University Press, 2004.

## 5. KULTÚRKÖZI KUTATÁS MÓDSZERTANA

Fülöp Márta

A kurzus a kultúrközi kutatás módszertani sajátosságaival kívánja megismertetni a hallgatót. Első lépésben tárgyalja, hogy milyen elméleti alapokból kiindulva milyen kutatási módszerek alakultak ki a kulturális pszichológiában és a kulturális összehasonlító pszichológiában. A tematika végigveszi mindazokat a kérdéseket, amelyeket figyelembe kell venni egy jól megtervezett kulturális összehasonlító kutatás keretében: kulturálisan szenzitív kutatási módszerek alkalmazása, fogalmi ekvivalencia, mintavétel, fordítási sajátosságok, kvantitatív és kvalitatív módszerek alkalmazása, a válaszadási sajátosságok módszertani kezelése, az eredmények értelmezése és korlátaik felismerése, etikai kérdések.

A kurzus során kiválasztott kutatások és elkészült doktori disszertációk módszertani kritikai elemzésére is sor kerül, amelyek során a hallgatók javaslatot tesznek, hogy a tanultak alapján miként lehet hasonló hibákat elkerülni.

Irodalom:

Ægisdóttir, Stefánia; Gerstein, Lawrence & Canel, Deniz (2008). Equivalence, bias, and translations methodological issues in Cross-Cultural Counseling Research. *The Counseling Psychologist*, 36(2), 188-219.

Barata, P. C., Gucciardi, E., Ahmad, F., & Stewart, D. E. (2006). Cross-cultural perspectives on research participation and informed consent. *Social Science & Medicine*, 62(2), 479-490.

Greenfield, P., M. (2001) Culture as process: empirical methods for cultural psychology. In: J.W. Berry, Y.H. Poortinga, J. Pandey (eds.) *Handbook of Cross-Cultural Psychology*. Volume 1. *Theory and Method*. Boston: Allyn and Bacon. Pp. 301-346.

Liamputtong, P. (2008) (Ed.), *Doing cross-cultural research: Ethical and methodological perspectives*. Dordrecht, The Netherlands: Springer.

Liamputtong, P. (2010) *Performing qualitative cross-cultural research*. Cambridge: Cambridge University Press.

Matsumoto, D., Van de Vijver, F. (2011) *Cross-cultural research methods*. Cambridge: Cambridge University Press

Matsumoto, D., Yoo, S.H. (2006) Toward a new generation of cross-cultural research. *Perspectives in Psychological Science*, 1, 234-250

Pareek, Udai & Rao, Venkateswara (1980). Cross-cultural surveys and interviewing. In Harry Triandis & John Berry (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology*, Vol. 2 (pp.127-180). Boston: Allyn & Bacon.

## **IX. KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA MODUL**

**Modulfelelős: Dúll Andrea**

**A modul oktatói:** Dúll Andrea, Kiss Orhidea, Illyés Zsuzsanna, Letenyi László, Túri Ferenc, Bíró Eszter, Bárdos György, Izsó Lajos, Kökönyi Gyöngyi, Kende Anna, Nguyen Luu Lan Anh, Szentpéteri Márton

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

#### **1. Épített, természeti és virtuális terek környezetpszichológiai elemzése**

- a) Épített terek környezetpszichológiája
- b) A természeti környezet pszichológiája
- c) Virtuális terek, internet, mobilkommunikáció – környezetpszichológiai elemzések

#### **2. Téri eligazodás**

- a) Környezetészlelés
- b) Mentális térképezés
- c) Környezeti kommunikáció

#### **3. Személy-környezet összeillés life span megközelítésben**

- a). Színterek születéstől kamaszkorig
- b). A felnőtt- és érett felnőttkor környezeti kontextusa
- c). Az életút vége és generációkon átívelő hatások környezetpszichológiája

#### **4. A viselkedés makrokörnyezeti kontextusa**

- a). Ambiens ingerek, időjárás, klíma
- b) Környezeti egészségpszichológia
- c) Közösségi folyamatok térben, inkluzív térkialakítás

#### **5. Sokféleség a környezethasználatban**

- a) Környezetpszichológia és kulturális diverzitás
- b) Gender és környezet
- c) Környezet- és természetvédelem, környezeti attitűdök

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

A tematika kialakításakor figyelembe vettem, hogy nem csak pszichológusokat fogadna a modul, hanem más környezetszakmák képviselőit is: építészeket, táj- és tárgyszervezőket, rehabilitációs mérnököket, múzeumpedagógusokat, környezeti kommunikátorokat, geográfusokat, város-szakembereket, meteorológusokat stb. is. A meglévő kapcsolatok alapján a BME, a Corvinus, MOME stb. képzéseiből is várhatók jelentkezők, és ezen intézmények Doktori Iskoláiban tanulók körében is várható áthallgatásra (is) kereslet.

**RÉSZLETES TEMATIKÁK**  
**1. ÉPÍTETT, TERMÉSZETI ÉS VIRTUÁLIS TEREK**  
**KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSE**  
**Düll Andrea, Kiss Orhidea, Illyés Zsuzsanna (Corvinus)**

- a) Épített terek környezetpszichológiája
- b) A természeti környezet pszichológiája
- c) Virtuális terek, internet, mobilkommunikáció – környezetpszichológiai elemzések

A környezetpszichológia modul alapozó tanegysége. A kurzus célja, hogy szemléletformáló és rendszerező módon nyújtson áttekintést a környezetpszichológiai folyamatokról az alapvető környezettípusokban. A tér- és tárgyhasználatot tranzakcionális módon, az ember és a környezet kölcsönkapcsolatának kontextusában értelmezzük és így elemezzük: megvizsgáljuk, milyen épített, természeti és virtuális környezeti szituációkban zajlanak az emberek pszichológiai folyamatai és interakciói és viszont: mindez hogyan befolyásolja a környezetalakítást. A környezetpszichológiai szemléletnek megfelelően az elemzésekben a pszichológiai és a környezeti folyamatok azonos hangsúlyt kapnak. A kurzus során a pszichológia és a társtudományok (építészet, tájtervezés, design, belsőépítészet-enterőrdesign) kapcsolatára építve olyan elméleti és gyakorlati ismereteket adunk a hallgatóknak, amelyek talaján az emberi és a környezeti oldalt egyaránt figyelembe véve növelhető az ember környezet összeillés.

Altman, I. (1975) *The environment and social behavior. Privacy, personal space, territory and crowding*, Brooks/Cole, Monterey, California.

Ankerl, G. (1991) *Építészet és kommunikáció*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Bechtel, R. B., Churchman, A. (eds.) (2002) *Handbook of environmental psychology*. Wiley and Sons, New York.

Düll Andrea (2009) *A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés*. L'Harmattan, Budapest

Düll Andrea, Szokolszky Ágnes (szerk.) (2006) *Környezet – pszichológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Kaplan, R., Kaplan, S. (1989) *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

## 2. TÉRI ELIGAZODÁS

**Düll Andrea, Kiss orhidea, Letenyi László (Corvinus), Varga Katalin**

- a) Környezetészlelés
- b) Mentális térképezés
- c) Környezeti kommunikáció

Az eligazodás, az orientáció a környezetben a túlélés alapvető feltétele, ezért a téri eligazodás, a környezetkogníció a környezetpszichológia klasszikus témája. Az ember számos, ősi, evolúciósan kódolt tájékozódási folyamattal bír, amelyek lefutása részben ősidők óta változatlan, ugyanakkor a modern környezeti feltételek között új orientációs mechanizmusok kialakulására és hatékony alkalmazására volt és van szükség: konkrétan és átvitt értelemben „elveszve lenni” rendkívül erős stresszhelyzet. Az ember részben azonos, részben eltérő – tudatos és nem tudatos - tájékozódási stratégiákat használ természetes és épített, valamint újabban virtuális környezetekben. A tantárgy célja annak elemzése, milyen kognitív, érzelmi és viselkedési tényezők játszanak szerepet a tájékozódási folyamat során az egyes környezettípusokban, és milyen tárgyi és téri jellemzők gátolják, illetve optimalizálják az eligazodást. Tárgyaljuk a környezetészlelés hagyományos és ökológiai elméleteit, a terek mentális leképezését és a kognitív térképezés módszertanát, a környezet olvashatóságának problematikáját, a mentális reprezentáció és a környezeti információ típusának (látott, hallott, tapintott, érzett környezeti ingerek) szerepét az olvashatóságban, az orientációt segítő környezeti jellemzőket és a téri eligazodás fejleszthetőségének, rehabilitációjának lehetőségeit.

A környezeti kommunikáció (interakció a társak között a környezetben és tranzakció a környezettel) fontos az eligazodásban: a viselkedés fizikai környezeti kontextusa mindig társas és viszont: a szociális interakciók mindig fizikai kontextusban zajlanak. A környezeti kommunikáció tanulmányozása során a szociofizikai kontextusban zajló üzeneteket elemezzük az eligazodás, az érzelmek, a környezeti attitűdök stb. szempontjából.

Gärling, T., Evans, G.W. (1991) *Environment, cognition and action. An integrated approach*. Oxford University Press, New York.

- González-Navarro, P. Orango, V., Zornoza, A., Ripoll, P., Peiró, J. M. (2010) Group interaction styles in a virtual context: the effects on group outcomes, *Computers in Human Behavior*, 25., 1472-1480
- Lynch, K. (1960) *The image of the city*. MIT Press, Cambridge.
- Martens, B., Keul, A. G. (eds.) (2004) *Designing social innovation. Planning, building, evaluating*. Hogrefe, Vienna.
- Nasar, J. L. (Ed.) *Environmental aesthetics. Theory, research and applications*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Norman, D. A. (2004) *Emotional design*. Basic Books, New York.
- Rung. A., Kiss O. (2006) *Felhasználóbarát honlapok. Webergonómiai tanulmányok*. Gondolat. Budapest
- Swain, J., Finkelstein, V., French, S., Oliver, M. (eds.) (1998) *Disabling barriers – enabling environments*. Sage-Open University, London.

### 3. SZEMÉLY-KÖRNYEZET ÖSSZEILLÉS LIFE SPAN MEGKÖZELÍTÉSBEN

Bíró Eszter, Dúll Andrea, Kiss Orhidea, Túry Ferenc

- a) Színterek születéstől kamaszkorig
- b) A felnőtt- és érett felnőttkor környezeti kontextusa
- c) Az életút vége és generációkon átívelő hatások környezetpszichológiája

A kurzus során környezetpszichológiai szempontból elemezzük az emberi élet eriksoni életszakaszok szerint értelmezett periódusaiban fontos, kitüntetett tereket a fogantatástól a halálig, és a transzgenerációs és kulturális hatásokat is vizsgáljuk. Az elemzés a család formálódásának szociofizikai kontextusától (otthon) indul, majd szakaszonként halad: gyerekszületés helyei (kórház, alternatív szülési intézmények, otthon), (kis)gyermekkor színterei (bölcsőde, óvoda, játszóhelyek), iskoláskori edukációs helyszínek, serdülőkor (szórakozó- és kedvenc helyek, helyek szerepe az identitásban), fiatal- és felnőttkori terek (saját otthon, munkahely, fogyasztás és kikapcsolódás színhelyei), az időskor terei (átlagos öregedés: otthon- és egyéb környezethasználat, nyugdíjaskor, betegségek, leépülés: kórház, idősothon). Végül az életút vége: hol halnak meg az emberek manapság (kórház, otthon, Hospice), hova és hogyan temetkeznek. A kurzus a generációk közötti kulturális transzmisszió elemzésével zárul. Az életszakaszokhoz kapcsolódó térhasználatot viselkedés-környezet kölcsönhatásban elemezzük. A kurzus során a személy-környezet összeillés életszakaszonkénti specifikumai és ezek pszichológiai – környezetalakítási kontextusai állnak a fókuszban.

#### Irodalom:

- Augustin, S. (2009) Place advantage. Applied psychology for interior architecture. Wiley and Sons, Inc., Hoboken, NJ.
- Chaiklin, S., Lave, J. (eds.) (1993) Understanding practice. Perspectives on activity and context. Cambridge University Press, Cambridge.
- Csíkszentmihályi M., Halton, E. (2011) *Tárgyaink tükrében*. Libri, Budapest.
- Danis Ildikó, Farkas Mária, Herczog Mária, Szilvási Léna (szerk.) (2011) A génektől a társadalomig: a koragyermekkor fejlődés színterei. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest.

- Demetrovics Zsolt, Paksi Borbála, Dúll Andrea (szerk.) (2009) *Pláza, ifjúság, életmód. Egészséglélektani vizsgálatok a fiatalok körében*. L'Harmattan, Budapest.
- Dúll Andrea (2007) Edukációs környezetek: oktatási–nevelési helyszínek környezetpszichológiája. In Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kökönyi Gyöngyi (szerk.) *Iskolai egészségpszichológia*. L'Harmattan, Budapest. 44–69.
- Trigg, D. (2009) The place of trauma: Memory, hauntings, and the temporality of ruins. *Memory Studies*, 2: 87–101.
- Tuan, Y. F. (1974) *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes and values*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.

#### **4. A VISELKEDÉS MAKROKÖRNYEZETI KONTEXTUSA**

**Düll Andrea, Bárdos György, Izsó Lajos, Kökönyi Gyöngyi, Túry Ferenc**

- a) Ambiens ingerek, időjárás, klíma
- b) Környezeti egészségpszichológia
- c) Közösségi folyamatok térben, inkluzív térkialakítás

A viselkedésre, a pszichológiai folyamatokra erős hatást gyakorolnak az ambiens, „körülvevő” ingerek, annak ellenére, hogy ezek nem vagy nehezen tudatosuló természetűek. A földrajzi helyzet, a klíma és az időjárás elemeinek markáns hatásai tetten érhetők a fiziológiai folyamatok változásaitól kezdve a társas kapcsolatok alakulásáig sok területen – ezzel kapcsolatban számos kultúrközi összehasonlító vizsgálat is született belső és külső tereken (pl. közterek) egyaránt. A fény, a megvilágítás, a színek, az akusztikus ingerek, a terek hőmérséklete vagy a légkondicionálás is erősen befolyásolják az emberi magatartást. Mindez közvetlenül és közvetetten is kapcsolódik az egészség-betegség kontextusához: a betegítő környezeti hatásokon (pl. környezetszennyezés), illetve a megbetegedés-prevenció-egészségmegőrzés téri kontextusán keresztül. Környezetpszichológiai elemzésnek vetjük alá a rendelőintézetek, egészségügyi intézmények környezeteit, a terápiás térhasználatot, stb., illetve ez egészség- és betegségviselkedéseket (pl. evészavar, addikciók stb.).

A fentiekhez szervesen kapcsolódik a nagy léptékű épített terek (városi közterek, lakótelepek stb., és maga a város) és a viselkedés kapcsolatának elemzése. Vizsgáljuk a várost mint jelrendszert (eligazodás, street art, városi kommunikáció). További témák: város és szükségletek: slow city, város és emlékezet (identifikációk, szomszédság, kollektív emlékezet), séta és érzékek városa (pszichogeográfia, soundscapes), városkommunikáció (ikonikus építészet, városformák, városmarketing, felhőkarcolók, városutópiák, televáros), a környék (neighborhood) szerepe, az utca mint a városi élet színhelye, köztér/szabadtér, a (fél)nyilvános tér szerepe, lélektani funkciója. Befogadó térkialakítás és participáció. A köztér fenntarthatóságának környezetpszichológiai kérdései. Az exkluzivitás építésze. Közlekedés: városi forgalom, tömegközlekedés és ingázás. Közlekedés és környezeti attitűdök.

Düll Andrea (megjelenés alatt) Egészség–környezet–pszichológia. In Urbán Róbert, Rigó Adrienn, Demetrovics Zsolt (szerk.) Az egészségpszichológia elmélete és alkalmazása az egészségfejlesztésben: válogatott fejezetek. Eötvös Kiadó, Budapest

Florida, R. (2008) *Who's Your City?* Basic Book, New York

Havasréti József - K. Horváth Zsolt - Szijártó Zsolt (szerk.) (2010) *A város láthatatlan mintázata. Pécs városa mint az emlékezet helye.* Gondolat, Budapest.

Kihato, C. W., Massoumi, M., Ruble, B. A., Subirós, P., Garland, A., M. (eds.) (2010) *Urban diversity. Space, culture, and inclusive pluralism in cities worldwide.* Woodrow Wilson Center Press – The John Hopkins University, Baltimore.

## 5. SOKFÉLESÉG A KÖRNYEZETHASZNÁLATBAN

Dúll Andrea, Nguyen Luu Lan Anh, Kende Anna, Szentpéteri Márton (MOME),

- a) Környezetpszichológia és kulturális diverzitás
- b) Gender és környezet
- c) Környezet- és természetvédelem, környezeti attitűdök

Az identitás folyamataiban alapvető a szociofizikai kontextus: fontos helyeinken, tárgyainkon keresztül is meghatározzuk önmagunkat. A kurzus során vizsgáljuk a helyidentitás rövid és hosszú távú alakulásának folyamatait a környezet változásának, illetve kulturális jellemzőinek fényében: letelepedés-identitás, költözés, turizmus, kulturális sokk, migráció, hajléktalanság. Szervesen ide kapcsolódik hatalom és a tér problematikája is. A térhasználati sokféleségben markáns a nem szerepe: már gyermekkortól gyakorlatilag minden kultúrában eltérően szocializálják térhasználat szempontjából is a fiúkat-lányokat és vannak jellemzően női-férfi terek. Az inkluzív (befogadó) térkialakítás nem speciális dizájn, célja nem az átlagostól eltérő életkörülmények között élő emberek számára valamiféle elkülönített, különleges tárgyi világ megalkotása, hanem éppen ellenkezőleg: olyan funkcionális megoldások kialakítását tűzi ki célként, amely mindenki számára megfelelő, és a „közeget” más, illetve megváltozott képességgel élő ember is önállóan használni tudja. A z inkluzív tervezés a társadalmi befogadás (social inclusion) leghatékonyabb eszközeként fogható fel. Korunk nagyvárosaiban a leszakadó rétegek (idősek, fogyatékkal élők, szegények) társadalmi integrációja jellemzően „sokszakmász” (építész, pszichológus, szociológus, politikus stb.) feladat, sőt a befogadó tervezés alapoz a fogyasztóra és a megrendelőre is – széles körű kommunikációs folyamatot is feltételez, amelyben a környezetpszichológiának lényeges szerepe lehet (pl. mediáció, környezethasználati igények és folyamatok feltárása és közvetítés a tervezők felé és viszont a tervezői szándék kommunikálása a környezethasználó irányába)

- Altman, I., Chemers, M. M. (1980) *Culture and environment*. Brooks/Cole, Monterey, California.
- Gardner, G. T., Stern, P. C. (2002) *Environmental problems and human behavior* (2nd ed.). Pearson Custom Publ., Boston, MA.
- Jacobs, J. (2008) Gender and collective memory: Women and representation at Auschwitz. *Memory Studies*, 1(2): 211–225.

- Magnusson, E., Marecek, J. (2012) *Gender and culture in psychology: Theories and practices*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Prasad, P., Pringle, J. K., Konrad, A. M. (2006) *Handbook of workplace diversity: Examining the contours of workplace diversity: concepts, contexts and challenges*. Sage, London.
- Szentpéteri Márton (2010) *Design és kultúra. Befogadó designkultúra*. Építészfórum, Budapest

## **X. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIA MODUL**

**Modulfelelős: Balázs Judit CSC**

**A modul oktatói:** Kalmár Magda, Balázs Judit, Gervai Judit, Egyed Kata, Szabó Laura

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

#### **1. A fejlődés elméleti modelljei**

#### **2. Tipikus és atipikus fejlődés társas közegben**

- a) A társas megismerés tipikus és atipikus fejlődése
- b) Csecsemő- és gyermekkori kötődés; kötődési zavarok

#### **3. Szelf-fejlődés: a perceptuális szelftől a reprezentációs szelfig**

#### **4. Pszichés zavarok klasszifikációs modelljei, különös tekintettel a gyermekkorra**

#### **5. Fejlődés- és klinikai gyermekpszichológiai kutatósmódszertan**

- a) A fejlődés kutatásának módszertani problémái
- b) A kötődés mérési módszerei
- c) Fejlődépszichológiai kísérletezés
- d) Gyermekpszichiátria klinikai kutatások módszertani kérdései

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. A FEJLŐDÉS ELMÉLETI MODELLJEI**

**Kalmár Magda**

A kurzus célja a pszichológia fejlődés-fogalmának körüljárása, a fejlődés elméleti megközelítésének, magyarázatának történeti áttekintése és a modern fejlődés-modellek megismerése.

Témák:

Folyamatos vagy szakaszos-e a fejlődés? Fejlődési funkció és egyéni változatosság.

Terület-specifikus modellek. A kognitív fejlődés modelljei: konstruktivizmus, szociális konstruktivizmus, modularizmus, konnekcionizmus.

A fejlődés átfogó magyarázatának igénye – miért került az atipikus fejlődés az elméleti modell-alkotók érdeklődésének előterébe. A „nature – nurture” dilemma a fejlődépszichológiában. Főhatás és/vagy interakció? Evolúció és fejlődés. Rendszer-szemlélet; dinamikus rendszer-modellek. A tranzakciós modell jelentősége a fejlődépszichopatológia számára; rizikó és védőmechanizmusok, sérülékenység és reziliencia. A kumulatív rizikó – lineáris vagy küszöb hatás? Fejlődési utak: multi- és ekvifinalitás. Az ökológiai szemlélet; kontextualizmus. Proximális és disztális tényezők. Kultúra és fejlődés. Az idő-tényező: a kronoszisztéma. Az életpálya-perspektíva. Átmenetek, csomópontok a fejlődésben; normatív és paranormatív krízisek; horizontális és vertikális stresszorok.

Irodalom:

Appleyard, K., Egeland, B., Van Dulmen, M. H. M., Sroufe, L. A. (2005). When more is not better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 235-245.

Damon, W., Lerner, R.M. (Eds) (2006): *Theoretical Models of Human Development. Handbook of Child Psychology*, Vol.1. Chichester / New York, J. Wiley & Sons.

Hay, D.F., Angold, A. (Eds) (1993): *Precursors and Causes in Development and Psychopathology*. Chichester / New York, J. Wiley & Sons.

- Bronfenbrenner, U., Ceci, S. J. (1994): Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review*, 101, 568-586.
- Butterworth, G., Bryant, P. (eds.) *Causes of development: Interdisciplinary perspectives*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Carter, E. A., McGoldrick, M. (Eds.). (1990). *The family life cycle: A framework for family therapy*. New York: Gardner Press.
- Lewis, M. (1990). Models of developmental psychopathology. In Lewis, M., Miller, S.M. (Eds.) *Handbook of developmental psychopathology*. New York, Plenum, 455-462.
- Loeber, R. (1991). Questions and advances in the study of developmental pathways. In: Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.) *Rochester Symposium on Developmental Psychopathology*, Rochester, New York: Univ. Of Rochester Press, 97-116.
- Masten, A. S. (2001): *Ordinary Magic: Resilience Processes in Development*. *American Psychologist*, 56, Issue 3, 227-238.
- Rutter, M. (2005); Multiple meanings of a developmental perspective on psychopathology. *European Journal of Developmental Psychology*, 2(3), 221-252.
- Rutter, M. (2007): Resilience, competence, and coping. *Child Abuse & Neglect*, 31, 205–209.
- Sameroff, A. J., Fiese, B. H. (2005). Models of development and developmental risk. In Zeanah, C.H. (ed.) *Handbook of infant mental health*. 2nd Ed. New York, The Guilford Press.
- Werner, E. E. (2000). Protective factors and individual resilience. In Shonkoff, J. P., Meisels, S.J. (Eds.). *Handbook of Early Childhood Intervention*. Cambridge University Press, 115-135.

## **2/a. A TÁRSAS MEGISMERÉS TIPIKUS ÉS ATÍPIKUS FEJLŐDÉSE**

**Egyed Katalin**

A kurzus a társas megismerés fejlődésének területén zajló kutatások legkurrensebb kérdéseivel foglalkozik. A cél a terület uralkodó elméleteinek és empirikus - elsősorban kísérleti fejlődépszichológiai - eredményeinek áttekintése és megvitatása.

A közös elemzésnek és diszkusszióknak köszönhetően - az általános módszertani tanulságok mellett - körvonalazódnak a kortárs fejlődépszichológia által ma adható elméleti válaszok, illetve azok a kritikák, hiányok és megválaszolatlan elméleti kérdések, amelyek a következő évek kutatásait motiválhatják. Az autizmussal és a Williams szindrómával kapcsolatos alap- és alkalmazott kutatások adnak ízelítőt a területen érvényesülő fejlődépszichopatológiai megközelítésből.

A kurzus szakirodalmi háttéréül mindig a terület nemzetközi szinten elismert kutatócsoportjainak legfrissebb publikációiból készül aktuális válogatás, figyelembe véve a kurzus hallgatóinak érdeklődését is. Ennek révén lehetségessé válik, hogy a résztvevők olyan szakirodalomban mélyüljenek el, amely a saját kutatásaikhoz kapcsolható, azok szélesebb elméleti kontextusba illesztését segíthetik elő.

Irodalom:

Allison, C., Auyeung, B., & Baron-Cohen, S. (2012). Toward Brief “Red Flags” for Autism Screening: The Short Autism Spectrum Quotient and the Short Quantitative Checklist in 1,000 Cases and 3,000 Controls. *Journal of the American Acad of Child & Adolescent Psychiatry*, 299-313

Camilleri, J.A., Kuhlmeier, V.A., & Chu, J.Y.Y. (2010). Remembering helpers and hinderers depends on behavioral intentions of the agent and psychopathic characteristics of the observer. *Evolutionary Psychology*, 8, 303-316.

Dunfield, K.A., O'Connell, L., Kuhlmeier, V.A., & Kelley, E.A. (2011). Examining the Diversity of Prosocial Behaviour: Helping, Sharing, and Comforting in Infancy. *Infancy*, 16(3), 227-247.

- Gergely, G. & Csibra, G. (in press). Natural pedagogy. In M. R. Banaji & S. A. Gelman (Eds.), *Navigating the Social World: What Infants, Children, and Other Species Can Teach Us*. Oxford University Press
- Hamann, K., Warneken, F. and Tomasello, M. (2012), Children's developing commitments to joint goals. *Child Development*, 83(1), 137–145.
- Riby DM, Back E. (2010). Can individuals with Williams syndrome interpret mental states from moving faces? *Neuropsychologia*, 48(7), 1914-1922.
- Riby DM, Hancock PJB. (2009). Looking at Movies and Cartoons: Eye-tracking evidence from Williams syndrome and Autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(2), 169–181
- Sloane, S., Baillargeon, R., & Premack, D. (2012). Do infants have a sense of fairness? *Psychological Science*, 1;23(2):196-204
- Warneken, F., Gräfenhain, M., & Tomasello, M. (2012). Collaborative partner or social tool? New evidence for young children's understanding of joint intentions in collaborative activities. *Developmental Science*, 15(1), 54-61.
- Yamaguchi, M., Kuhlmeier, V., Wynn, K. & vanMarle, K. (2009). Continuity in social cognition from infancy to childhood. *Developmental Science*, 1-7

## **2/b. CSECSEMŐ- ÉS GYERMEKKORI KÖTŐDÉS, KÖTŐDÉSI ZAVAROK**

**Gervai Judit**

A kurzus fő témakörei a következők:

A korai kötődés elmélete, az anya(gondozó)-gyermek kapcsolat értelmezése evolúcióelméleti keretben.

Egyéni eltérések a korai kötődés minőségében. A kötődési biztonság mérése csecsemőkorban: az Idegen Helyzet Teszt. Biztonságos és bizonytalan kötődés. Klasszifikáció: A,B,C csoportok; alcsoportok. Gondozási háttér. Stabilitás.

A kötődési stratégiák szétesése: dezorganizált/dezorientált viselkedés Idegen Helyzetben. Gondozási háttér: atipikus gondozói viselkedésformák.

Gén-környezet kölcsönhatások a dezorganizált kötődés kialakulásában,.

Kötődési zavar a gyermekpszichiátriai diagnosztikában. Kötődési zavarok örökbefogadott gyermekeknél, bántalmazó családokban, anyai pszichoszociális problémák esetén.

Ajánlott szakirodalom:

Abrams, K. Y., Rifkin, A., & Hesse, E. (2006). Examining the role of parental frightened/frightening subtypes in predicting disorganized attachment within a brief observational procedure. *Development and Psychopathology*, 18, 345-361.

Bretherton, I. (1992): The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.

Bokhorst, C. L., Bakermans-Kranenburg, M. J., Fearon, R. M. P., van IJzendoorn, M. H., Fonagy, P., & Schuengel, C. (2003). The importance of shared environment in mother-infant attachment security: a behavioral genetic study. *Child Development*, 74, 1769-1782.

Carlson, V., Cicchetti, D., Barnett, D. & Braunwald, K. (1989). Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. *Developmental Psychology*, 25, 525-531.

- Carlson EA. 1998. A prospective longitudinal study of attachment disorganization/disorientation. *Child Dev* 69:1107-1128.
- Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), 2010. *Handbook of attachment: Theory, Research, and Clinical Implications*. New York: The Guilford Press.
- De Wolff MS, van IJzendoorn MH. 1997. Sensitivity and attachment: a meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Dev* 68:571-591.
- Gervai, J., Novak, A., Lakatos, K., Toth, I., Danis, I., Ronai, Z., Nemoda, Z., Sasvari-Szekely, M., Bureau, J-F., Bronfman, E., Lyons-Ruth, K. (2007): Infant genotype may moderate sensitivity to maternal affective communications: Attachment disorganization, quality of care, and the DRD4 gene polymorphism. *Social Neuroscience*, 2, 307-319.
- Gervai J. (2009). Environmental and genetic influences on early attachment. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3:25
- Goldberg, S., Benoit, D., Blokland, K., & Madigan, S. (2003). Atypical maternal behavior, maternal representations, and infant disorganized attachment. *Development and Psychopathology*, 15, 239-257.
- Lakatos, K., Toth, I., Nemoda, Z., Ney, K., Sasvari-Szekely, M., & Gervai, J. (2000). Dopamine D4 receptor (DRD4) gene polymorphism is associated with attachment disorganization. *Molecular Psychiatry*, 5, 633-637.
- Lyons-Ruth, K., & Jacobvitz, D. (1999). Attachment disorganization: Unresolved loss, relational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. In J. Cassidy and P. Shaver (Eds.) *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Implications*, (pp. 520-554). New York: Guilford.
- Madigan, S., Bakermans-Kranenburg, M.J., van IJzendoorn, M.H., Moran, G., Pederson, D., Benoit, D. (2006): Unresolved states of mind, anomalous parental behavior, and disorganized attachment: a review and meta-analysis of a transmission gap. *Attachment and Human Development*, 8, 89-111.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 121-160.), Chicago: University of Chicago Press.

- O'Connor TG, Bredenkamp D, Rutter M, ERA team. (1999) Attachment disturbances and disorders in children exposed to early severe deprivation. *Infant Mental Health Journal*, 20, 10-29.
- Ogawa, J. R., Sroufe, L. A., Weinfield, N. S., Carlson, E. A., & Egeland, B. (1997). Development and the fragmented self: longitudinal study of dissociative symptomatology in a nonclinical sample. *Development and Psychopathology*, 9, 855-879.
- Solomon J, Carol G. (Eds.) 2011. *Disorganized attachment and caregiving*. New York: Guilford.
- Spangler, G. & Grossmann, K.E. (1993). Biobehavioral organization in securely and insecurely attached infants. *Child Development*, 64, 1439-1450.
- Spangler G, Fremmer-Bombik E, Grossmann K. 1996. Social and individual determinants of infant attachment security and disorganization. *Infant Mental Health J* 17: 127-139.
- Thompson, R. A. (1999). Early attachment and later development. In J. Cassidy, & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment* (pp. 265-286). New York: Guilford.
- Van IJzendoorn, M. H., Juffer, F. & Duyvesteyn, M. G. C. (1995). Breaking the intergenerational cycle of insecure attachment: A review of the effect of attachment-based interventions on maternal sensitivity and infant security. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 225-248.
- van IJzendoorn MH, Schuengel C, Bakermans-Kranenburg, MK. 1999. Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants and sequelae. *Development and Psychopathology*;11:225-249.
- Zeanah, C. H. Jr., Mammen, O. K. & Lieberman, A. F. (1994). Disorders of attachment. In C. H. Zeanah, Jr. (Ed), *Handbook of Infant Mental Health*, (pp. 332-349). New York: The Guilford Press.

### **3. SZELF-FEJLŐDÉS: A PERCEPTUÁLIS SZELFTŐL A REPRESENTÁCIÓS SZELFIG**

**Szabó Laura**

A szelf-fejlődés kezdetei – különböző elméleti megközelítések

A test és a szelf kapcsolata – változások az életkorral

A szelf reprezentációi – változások az életkorral, a reprezentációk mérése

A kultúra szerepe a szelf-representációban

Területspecifikus és átfogó önértékelés, modellek az önbecsülés és az önértékelés viszonyáról, az önértékelés és az önbecsülés mérése

Az énfogalom – énfogalom és identitás, az identitás aspektusai, az énfogalom stabilitása és változásai

Az identitás fogalma és szerepe Erikson fejlődésméleteiben, az elmélet kritikája - a kritika hullámai az identitáskutatás empirikus eredményei nyomán

Az identitás empirikus megközelítése – ISP (Identitásállapot Paradigma), identitásállapot kérdőívek, a paradigma kiterjesztése a felnőttkori fejlődési szakaszokra, legújabb eredmények az identitás-vizsgálatban (az exploráció és az elköteleződés típusai, a típusok funkciója az identitásalakításban)

Próbálkozások az eriksoni identitás-leírás különböző elemeinek megjelenítésére az identitás empirikus megközelítésében – az énerők, az autonómia, a folyamatosság-érzés, a célstruktúrák, az identitástőke mérése

Az énfogalom, én-representáció és az identitás különböző konstruktumainak elméleti és empirikus elkülönítése

Új irányok az identitáskutatásban

Irodalom:

Harter, S. (2001). The construction of the self: A developmental perspective. Guilford Press.

Hoare, C. H. (2005). Erikson's general and adult developmental revisions of Freudian

thought: "Outward, forward, upward". *Journal of Adult Development*, 12(1), 19-31

- Kroger, J. (2000). Ego identity status research in the new millennium *International Journal of Behavioral Development* , 24(2), 145–148.
- Kunnen, E. S., Bosma, H. A. (2003). Fischer's skill theory applied to identity development: A response to Kroger. *Identity*, 3(3), 247–270
- Lichtwarck-Aschoff , A., van Geert, P., Bosma, H., Kunnen, S. (2008). Time and identity: A framework for research and theory formation. *Developmental Review*, 28, 370–400
- Marcia, J. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity*, 2(1), 7-28.
- Schwartz, S. J. (2002). In search of mechanisms of change in identity development: Integrating the constructivist and discovery perspectives on identity. *Identity*, 2, 317-339.
- Schwartz, S. J. (2006). Predicting identity consolidation from self-construction, eudaimonistic self-discovery, and agentic personality. *Journal of Adolescence*, 29, 777–793
- Schwartz, S. J., Côté, J. E., Arnett, J. J. (2005). Process identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization. *Youth & Society*; 37, 201-229
- Schwartz, S. J., Mullis, R. L., Waterman, A. S., Dunham, R. M. (2000). Ego identity status, identity style, and personal expressiveness: An empirical investigation of three convergent constructs. *Journal of Adolescent Research*, 15, 504-521
- Sneed, J. R., Krauss Whitbourne, S., Culang, M. E. (2006) Trust, identity, and ego integrity: Modeling Erikson's core stages over 34 years. *Journal of Adult Development*, 13, 148–157

## **4. PSZICHÉS ZAVAROK KLASSZIFIKÁCIÓS MODELLJEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A GYERMEKKORRA**

**Balázs Judit**

A félév során a hallgatók megismerkednek a különböző klasszifikációs modellek kialakulásával és fejlődésével, ezt a folyamatot motiváló tényezőkkel.

A kurzuson a hallgatók áttekintik, hogy a különböző klasszifikációs rendszerek segítségével a pszichés zavarokat milyen eltérő szempontok alapján osztályozhatjuk. Ennek során a hallgatók elmélyült tudást szerezhhetnek a mentális zavarok egyes aspektusairól.

A képzés foglalkozik annak jelentőségével, hogy a mentális zavarok tudományos adatokon alapuló standardizált klasszifikációja, hogyan járult hozzá ezen kórképek diagnosztikájának és kezelésének a fejlődéséhez országokon és kultúrákon át.

A klasszifikációs rendszerek különböző területen való felhasználását részletesen tárgyalja a kurzus: klinikum, kutatás, oktatás, statisztikai jelentések, népegészségügy.

A fejlesztés alatt álló klasszifikációs rendszerekről, a DSM-V-ről és a BNO 11-ről friss információkat kapnak a hallgatók.

A klasszifikációs modellek áttekintése során a képzés különös figyelmet fordít a gyermekkori sajátosságok megismerésére és tárgyalja azokat a szindrómákat, amelyeknél a gyermekkori jellegzetességeket nem veszik figyelembe a klasszifikációs modellek.

Irodalom:

Amrikai Pszichiátriai Társaság. (2001) DSM-IV-TR diagnosztikai kritériumai. Animula Kft, Budapest, ISBN: 9799 6380 8994 6

Amrikai Pszichiátriai Társaság. <http://www.dsm5.org/Pages/Default.aspx>. Utolsó megtekintés: 2011. November 30.

Costello EA, Egger H, Angold A. (2005) 10-year Research Update review: The epidemiology of Child and Adolescent Psychiatric Disorders: I. Methods and Public Health Burden. J Am Acad Child Adolesc Psych, 44(10):972-986.

Egészségügyi Világszervezet. (1995) BNO-10: A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása (10. revízió), Budapest, Népjóléti Minisztérium, ISBN 9637025413

First MB, Zimmerman M. (2006) Including laboratory tests in DSM-V diagnostic criteria. *Am J Psychiatry*. 163(12):2041-2.

Mellsop G, Lutchman R, Lillis S, Dutu G. (2011) The Views of Psychiatrists, General Practitioners, Psychologists and Consumers on Aspects of Present and Preferred Classification Systems. 26:61-63.

Phillips ML, Frank E. (2006) Redefining bipolar disorder: toward DSM-V. *Am J Psychiatry*. 2006 Jul;163(7):1135-6.

Saxena S, Reed GM. (2011) Needs and Priorities for the Development of ICD-11 Mental and Behavioural Disorders. *Europ Psychiatry* 26:2-5.

## **5. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIAI KUTATÁSMÓDSZERTAN**

### **a) A fejlődés kutatásának módszertani problémái**

**Kalmár Magda**

A fejlődéskutatás specifikus módszertani problémái. Tipikus hibaforrások a fejlődés okainak kutatásánál. Az életkor mint változó. Az időegységek életkorral változó jelentése. Az életkori illesztés. A kohorsz-hatás. Stratégiák a fejlődés megközelítésére: keresztmetszeti összehasonlítás, longitudinális stratégia, időintervallum-terv – előnyök, hiányok, hibaforrások. Komplex stratégiák – az előzők kombinációi. A fejlődés rendszer-modelljeinek metodológiai implikációi: longitudinális követés; a moderációs és mediációs hatások megragadása többváltozós megközelítéssel. A rizikó- és protektív hatások modellezése. Az életkor kezelése a fejlődés-pszichopatológiában: a fejlődés-epidemiológia szükségessége. Kultúrközi vizsgálatok. A fejlesztő hatások vizsgálata. A fejlődéskutatás legfontosabb adatforrásai: megfigyelés, valódi kísérlet és kvázi-kísérlet. A megfigyelés kitüntetett szerepe a fejlődésszichológiában – a megfigyelés kutatási követelményei. A viselkedés globális és mikroanalitikus kódolása. Az interakció megfigyelésének elemzése. Kísérletezés gyerekekkel – az életkorból fakadó gondok és a megoldások. Specifikus validitás és megbízhatóság problémák a fejlődéskutatásban (ökológiai validitás, prediktív validitás, időbeli stabilitás). Adat-típusok a fejlődéskutatásban. A változások megragadására használt különbség-értékek (difference / growth scores) és az életkor-ekvivalens valamint életkorhoz illesztett értékek problémái.

Irodalom:

Teti, D.M. (ed.): Handbook of Research Methods in Developmental Science. Oxford, Blackwell's, 2005.

Angold, A. & Costello, E.J (1991): Developing a developmental epidemiology. In D. Cicchetti & S.L. Toth (Eds.), Rochester Symposium on Developmental Psychopathology, Rochester, NY: Univ. of Rochester Press, 75-96.

Aylward, G.P. (2002); Methodological issues in outcome studies of at-risk infants. Journal of Pediatric Psychology, 27, 37-45.

Bakeman, R. (2010): Reflections on measuring behavior: Time and the grid. In G. Walford, E. Tucker, M. Viswanathan (eds): *The Sage Handbook of Measurement*, Newbury Park: Sage Publ., 221-237.

Burchinal, M.R., Roberts, J.E., Hooper, S., & Zeisel, S.A. (2000); Cumulative risk and early cognitive development: A comparison of statistical risk models. *Developmental Psychology*, 36, 793-807.

Hartmann, D.P. (1991): Design, measurement, and analysis: Technical issues in developmental research. In M.H. Bornstein & M.E. Lamb (Eds.), *Developmental Psychology*. New Jersey: LEA, 3-58.

Holmbeck, G.N. (1997): Toward terminological, conceptual, and statistical clarity in the study of mediators and moderators: Examples from the child-clinical and pediatric psychology literatures. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 599-610.

Lewkowicz, D.J. (2001): The concept of ecological validity: What are its limitations and is it bad to be invalid? *Infancy*, 2, 437-450.

Schmuckler, M.A. (2001): What is ecological validity? A dimensional analysis. *Infancy*, 2, 419-437.

## **5. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIAI**

### **KUTATÁSMÓDSZERTAN:**

#### **b) A kötődés mérési módszerei.**

**Gervai Judit**

A kurzuson a ismertetjük a kötődés gyermekkori mérésének módszereit. Közelebbről a csecsemőkori viselkedés és az iskolás kori mentális reprezentáció szintjén megjelenő kötődési mintázatokkal, valamint az ezek felismerésére, mérésére alkalmazott Idegen Helyzet Teszt és Manchester Child Attachment Story Task módszerekkel ismerkednek meg a hallgatók.

Az Idegen Helyzet Teszt a korai kötődés mérésének egyik legsikeresebb és szinte kizárólagos kísérleti paradigmája csecsemőkorban, amelyet az 1970-es évek óta világszerte alkalmaznak kutatásban. Az értékelés négy fő kapcsolati mintázatot és néhány alosztályt különít el, amelyek háttérben eltérő gondozási mintázatot lehet találni, s amelyek valamelyest eltérő módon prediktálják a későbbi szociális fejlődést.

Gyermekkorban a kötődés vizsgálatának módszertana már korántsem olyan egységes, mint csecsemőkorban. Az 5-8 éves korosztályra validált Manchester Child Attachment Story Task (MCAST) bábukkal eljátszott, kötődés-releváns történet kezdemények befejezésére kéri a kísérleti személyeket. Az értékelés a csecsemőkori kötődési kategóriákkal analóg típusokat különít el a gyermekek által befejezett történetek tartalma és előadásmódja alapján. A módszer egyaránt alkalmazható normál és klinikai populációkban.

#### **Irodalom:**

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation. Hillsdale: Erlbaum. 391 p.

Green, J. M., Stanley, C., Smith, V., & Goldwyn, R. (2000). A new method of evaluating attachment representations in young school-age children: The Manchester Attachment Story Task. *Attachment and Human Development*, 2, 48–70.

Green J. M., Goldwyn, R. (2002). Attachment disorganisation and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 835–846.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Kindler, H., Zimmermann, P. (2008). A wider view of attachment and exploration: The influence of mothers and fathers on the development

of psychological security from infancy to young adulthood. In: Cassidy, J., Shaver, P. R. (Eds.): Handbook of attachment. Theory, research, and clinical applications. Second edition. The Guilford Press, New York/London. 857–879.

Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention (pp. 121-160.), Chicago: University of Chicago Press.

Tóth, Gervai: (2005) A kötődés minőségének mérése csecsemő és óvodás korban. Alkalmazott Pszichológia, , VII/4, p. 14-26.

Tóth I. (2011): Az érzelmi-társas kapcsolatok fejlődése: korai gondozás és kötődés. In: Danis I., Farkas M., Herczog M., Szilvási L. (szerk.): A génektől a társadalomig: a koragyermekkorai fejlődés színterei. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 320-372. (ISBN: 978-963-7366-27-7)

## **5. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIAI KUTATÁSMÓDSZERTAN:**

### **c) Fejlődépszichológiai kísérletezés**

#### **Egyed Katalin**

A kurzus a fejlődépszichológiai kísérletezéshez kíván gyakorlati terepet nyújtani, elsősorban a társas megismerés korai fejlődésének kurrens kutatási kérdéseivel kapcsolatban. A szeminárium tagjai a félév során kutatócsoportot alkotva működnek.

A cél, hogy a hallgatók - beleértve azokat is, akik aktuális kutatásukban más területen és más módszertannal dolgoznak - részt vegyenek egy közös kutatási kérdés kialakításában, amelyre egy kísérlet segítségével adható válasz. A félév során a résztvevők egy olyan kivitelezésre alkalmas kísérleti tervet készítenek, melyben a predikciók megfogalmazásától eljutnak az adatok lehetséges elemzéséig. A csoport közvetlen tapasztalatot szerezhet arról, hogy milyen előnyökkel jár a dilemmák megbeszélése egy kritikus, de konstruktív csoportban. Amennyiben a csoport összetétele lehetővé teszi, egynél több kísérleti terv is készíthető, illetve a résztvevők szándékától függően döntés születhet a kísérlet lebonyolításáról.

A kurzus szakirodalmi háttérként fejlődés orientált kutatómódszertani könyvek állnak rendelkezésre és olyan friss publikációk, amelyek megvitatásából kivitelezésre érdemes kutatási tervek születhetnek.

Szakirodalom:

Christensen, P. & James, A. (2008). Research With Children: Perspectives and Practices. Routledge Taylor & Francis Group

Greene, S. & Hogan, D. (2005). Researching Children's Experience: Approaches and Methods. Sage Pub.

Henderson, A.M.E., & Woodward, A. L. (2011). Let's work together: What do infants understand about collaborative goals? Cognition, 121, 12-21

- Henderson, A.M.E., & Woodward, A. L. (in press). Nine-month-old infants generalize object labels, but not object preferences across individuals
- Lyons, Derek E., Damrosch Diana H., Lin, Jennifer K., Macris Deanna M., and Keil, Frank C. (2011). The scope and limits of overimitation in the transmission of artefact culture. *Phil. Trans. R. Soc. B.* 366, 1158-1167
- Sloane, S., Baillargeon, R., & Premack, D. (2012). Do infants have a sense of fairness? *Psychological Science*, 1;23(2):196-204
- Surian, L. & Caldi, S. (2010). Infants' individuation of agents and inert objects. *Developmental Science* 13:1, pp 143–150
- Teti, D. M. (ed.) (2006). *Handbook of Research Methods in Developmental Science*, Blackwell Pub.
- Warneken, F., Gräfenhain, M., & Tomasello, M. (2012). Collaborative partner or social tool? New evidence for young children's understanding of joint intentions in collaborative activities. *Developmental Science*, 15(1), 54-61

## **5. FEJLŐDÉS- ÉS KLINIKAI GYERMEKPSZICHOLÓGIAI KUTATÁSMÓDSZERTAN:**

### **d) Gyermekpszichiátria klinikai kutatások módszertani kérdései**

**Balázs Judit**

A félév során a hallgatók megismerkedhetnek a gyermekpszichiátriai klinikai kutatások főbb módszertani kérdéseivel: a vizsgálat elsődleges és másodlagos céljainak meghatározásával, a vizsgálati csoportok körülhatárolásával, a bevételi/kizárási kritériumok összeállításával, a megfelelő vizsgálati eszközök kiválasztásával és a különböző típusú vizsgálatok előnyeivel és hátrányaival (pl. eset-kontroll vizsgálat, kohort vizsgálat, randomizált-duplavak vizsgálat).

Az elméleti ismeretel elsajátítása után a hallgatók részletesen, kritikusan áttekintik számos, a gyermekpszichiátriai kutatások terén meghatározó vizsgálat módszertanát, eredményeinek bemutatását, értelmezését és limitációit, valamint ezeknek a jövőbeli vizsgálatokra tett hatását.

A kurzus során a klinikai kutatások és különös tekintettel a gyermekklinikai kutatások etikai kérdéseivel is foglalkoznak a hallgatók.

A kurzus hangsúlyt fektet arra, hogy a hallgatók a gyermekpszichiátriai kutatásokban alkalmazható lehető legtöbb eszközzel ismerkedhessenek meg.

A félév során cél, hogy a hallgató maga megtervezzen egy klinikai gyermekpszichiátriai vizsgálatot: megfogalmazza a célkitűzését és arra megfelelő metodikájú vizsgálatot tervezzen.

Irodalom:

Biederman J, Spencer TJ, Monuteaux MC, Faraone SV. (2010) A naturalistic 10-year prospective study of height and weight in children with attention-deficit hyperactivity disorder grown up: sex and treatment effects. *J Pediatr.* 157(4):635-40

Franklin ME, Sapyta J, Freeman JB, Khanna M, Compton S, Almirall D, Moore P, Choate-Summers M, Garcia A, Edson AL, Foa EB, March JS. (2011) Cognitive behavior therapy augmentation of pharmacotherapy in pediatric obsessive-compulsive disorder: the Pediatric OCD Treatment Study II (POTS II) randomized controlled trial. *JAMA.* 306(11):1224-32.

- Freeman C, Tyrer P. (edited) (2006) Research Methods in Psychiatry: A Beginner's Guide. 3rd edn. Gaskell, London, ISBN:1904671330 9781904671336
- Gádos J, Balázs J. (2011) A gyermekpszichiátria körébe tartozó zavarok. In: A pszichiátria rövidített kézikönyve. Szerk: Németh A. Medicina, Budapest, pp:421-436. ISBN 978 963 226 321 2
- Kaess M, Parzer P, Haffner J, Steen R, Roos J, Klett M, Brunner R, Resch F. (2011) Explaining gender differences in non-fatal suicidal behaviour among adolescents: a population-based study. BMC Public Health. 28;11:597.
- Kasari C, Rotheram-Fuller E, Locke J, Gulsrud A. (2012) Making the connection: randomized controlled trial of social skills at school for children with autism spectrum disorders. J Child Psychol Psychiatry. 53(4):431-9.
- Keenan K, Boeldt D, Chen D, Coyne C, Donald R, Duax J, Hart K, Perrott J, Strickland J, Danis B, Hill C, Davis S, Kampani S, Humphries M. (2011) Predictive validity of DSM-IV oppositional defiant and conduct disorders in clinically referred preschoolers. J Child Psychol Psychiatry. 52(1):47-55.
- Vetró Ágnes (szerk.) (2008) Gyermek- és ifjúságpszichiátria, Medicina Kiadó, Budapest, ISBN: 978 963 226 158 4

## **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

### **Tudományos kutatás a fejlődés- és klinikai gyermekpszichológia területén**

**Balázs Judit, Egyed Katalin, Kalmár Magda, Szabó Laura**

A hallgatók az elméleti ismereteiket gyakorlati órák keretében mélyíthetik el és ültethetik a kutatások gyakorlatába, melyre mind a fejlődépszichológia, mind a klinikai gyermekpszichológia területén lehetőségük nyílik. A terepgyakorlat során a hallgatók a kutatások aktív részvevőivé válnak: lehetőséget kapnak arra, hogy megismerjék az eltérő módszertannal dolgozó kutatásokat, illetve hogy csatlakozzanak az adott vizsgálaton dolgozó munkacsoport kutatási megbeszéléseihez. A kutatási feladat során a hallgatók közvetlen szakmai irányítás alatt egy kutatási műhely munkájába kapcsolódhatnak be.

Balázs Judit kutatásai a gyermek- és serdülőkorai pszichés zavarok vizsgálatával foglalkoznak, különös tekintettel azok előfordulási gyakoriságára, tünettanára, életminőségre gyakorolt hatásukra, kockázati tényezőire és prevenciós lehetőségekre.

Egyed Katalin kutatásai a társas megismerés és viselkedés csecsemő- és kisgyermekkorai fejlődésére fókuszálnak. Aktuális kísérleti munkái az utánzás folyamatain, valamint a referenciális attitűdök és a célok megértésén keresztül igyekeznek megragadni a társas helyzetek adott életkorra jellemző értelmezését és a nyomukban megjelenő társas viselkedést.

Kalmár Magda kutatási érdeklődése a perinatális rizikó és a környezeti feltételek fejlődésben betöltött szerepére valamint a korai intervenció lehetőségeire, továbbá a korai fejlődés diagnosztikájára irányul.

Szabó Laura kutatásai az egyetemi hallgatók tanulmányi halogatásának okait igyekeznek megvilágítani. A vizsgálatok célja az egyetemi tanulmányi halogatás természetének tanulmányozásán túl az, hogy feltárják a tanulmányi halogatási hajlam csökkentésének lehetőségeit az egyetemi oktatásban.

Irodalom:

Az aktuális kutatáshoz kapcsolódó szakirodalmat a temavezető jelöli ki.

Balázs J, Dallos G, Keresztény A, Czobor P, Gádoros J. (2011) Methylphenidate Treatment and Dyskinesia in Children with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *J Child and Adoles Psychopharm* 21(2):133-138.

Balázs J, Benazzi F, Rihmer Z, Rihmer A, Akiskal KK, Akiskal HS. (2006) The close link between suicide attempts and mixed (bipolar) depression: Implications for suicide prevention. *J Affect Disord* 91: 133–138.

Egyed, K., Gergely, G., & Király, I (2009). Tanulni másoktól és másokról. *Pszichológia* 29, 3, 237-254.

Gergely, G., Egyed, K., & Király, I. (2007). On pedagogy. *Developmental Science*, 10:1, 139-146.

Kalmár M.: Az intelligencia alakulásának előrejelezhetősége és váratlan fordulatai. Rizikómentesen született valamint koraszülött gyerekek követésének tanulságai. Eötvös Kiadó, Budapest, 2007.

Ribiczey N., Kalmár M., Tóth I.: Anyák és 1 éves gyerekeik interakciója játék helyzetben – számít-e, hogy a csecsemő koraszülött volt? *Pszichológia*, 2010, 30, 43-58.

Szabó, L. (2012). A célstruktúra és a kognitív tartalmak szerepe az egyetemi tanulmányi halogatásban. (Készülő kötet Hunyady György 70. születésnapjának tiszteletére)

## **XI. POZITÍV PSZICHOLÓGIA**

**Modulfelelős: Oláh Attila CSC**

A modul oktatói: Oláh Attila, a modul oktatói: Barkóczi Ilona, Urbán Róbert, Pigniczkiné Rigó Adrien, Nagy Henriett, Vargha András

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. A pozitív pszichológia mint a pszichológiai jóllét és az emberi erősségek tudománya.**
- 2. A pozitív állapotok létrehozásának és fenntartásának biopszichoszociális feltételei.**
- 3. A pozitív pszichológia a klinikai egészségpszichológiában.**
- 4. Az érzelmi intelligencia, a kreativitás, a bölcsesség és a mindfulness elméletei és mérési alternatívái**
- 5. A pszichológiai védettség személyiségbeli meghatározói. A megküzdés pozitív pszichológiai modellje.**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

A pozitív pszichológia a pszichológia tudomány tíz éves múlta visszatekintő legdinamikusabban fejlődő ága amelynek empirikus alapkutatási eredményeiből legszélesebb körben építkezhet az egészségpszichológia mint alkalmazott tudomány. A modul célkitűzése a pozitív pszichológiában elsősorban a pszichológiai jóllét, a humán erősségek és pozitív állapotok vonatkozásában kibontakozó elméletek, modellek összehasonlító elemzése az ezeken a területeken jelentkező empirikus alapkutatások eredményeinek integrálása és alkalmazásuk lehetőségének megvizsgálása az egészségpszichológia gyakorlatában, kitüntetetten az egészségfejlesztésre koncentrálva. Célkitűzésünk továbbá a korábbi- a megküzdést, a protektív személyiségtényezőket és az optimális fejlődést fókuszba hozó-program tárgyaink kibővítése a jóllét fenntartó stratégiák az erősségeket fejlesztő módszerek rendszerező áttekintésével és a pozitív állapotok pszichofiziológiájának részletekbe menő feldolgozásával. A modul egyik központi eleme a pozitív pszichológiai változók mérési eszköztárának áttekintése, adaptációra történő előkészítése és új eszközök fejlesztése. A modul a Positive Psychological Network-n keresztül tartja a kapcsolatot a pozitív pszichológia nemzetközi hálózatával.

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. A POZITÍV PSZICHOLÓGIA MINT A PSZICHOLÓGIAI JÓLLÉT ÉS AZ EMBERI ERŐSSÉGEK TUDOMÁNYA**

**Oláh Attila, Nagy Henriett**

A kurzus célja a pozitív pszichológia történeti gyökereinek pszichológia történeti előzményeinek áttekintésével párhuzamosan az évezred tudományaként fellépő pozitív pszichológiában folyamatosan megjelenő innovációk, kutatási témák, módszertani újítások és témakörök elemző feldolgozása, fókuszálva a személyiség és egészségpszichológia területére.

A kurzus egyik központi témája az erősségek mentén történő személyiségelemzés összevetése a személyiségpszichológia klasszikus elméleteinek konstruktumaival.

Irodalom:

Kennon M. Sheldon – Todd B. Kashdan – Michael F. Steger (eds.): Designing Positive Psychology - Taking Stock and Moving Forward Oxford University Press, New York, 2011, 470 oldal

## **2. A POZITÍV ÁLLAPOTOK LÉTREHOZÁSÁNAK ÉS FENNTARTÁSÁNAK BIOPSZICHOSZOCIÁLIS FELTÉTELEI.**

**Oláh Attila, Nagy Henriett**

A kurzus célja az egész életet átfogó longitudinális vizsgálatok eredményeire támaszkodva elemezni az egészségben és jóllétben megvalósuló személyiségépülés folyamatát, koncentrálni az érzelmi, a pszichológiai, a szociális és a spirituális jóllét meghatározó tényezőire a szocializáció folyamatában. Cél továbbá a jóllét strukturális jellemzőit befolyásoló tényezők feltárása, szisztematikus elemzése a jóllét kutatás módszertanának áttekintése.

Cloninger, C. R. (2004). *Feeling Good. The Science of Well-Being*. New York: Oxford, University Press.

Snyder, C. R., Shane J. L. (2007), /eds./. *Positive Psychology*. Sage Publications. London  
Ryff, C. D., Singer, B. H., Dienberg Love, G. (2004). Positive health: connecting well-being with biology. *Philosophical transactions of the Royal Society of London: Biological sciences*, 359 (1449), 1383-1394.

### 3. A POZITÍV PSZICHOLÓGIA A KLINIKAI EGÉSZSÉGPSZICHOLÓGIÁBAN.

Pigniczkiné Rigó Adrien

A kurzus keretében arra fókuszálunk, hogy az akut és krónikus szomatikus betegségek pszichoszociális tényezőinek megértésében hogyan nyert fokozatosan teret a pozitív pszichológiai szemlélet, hogyan integrálódott a területen zajló kutatásokba, a betegségekkel való megküzdés megértésébe és segítésébe. Olyan konstruktumok klinikai egészségpszichológiában betöltött szerepét vesszük górcső alá, mint az előnytalálás, a poszttraumás növekedés, a pozitív érzelmek, optimizmus és boldogság, spiritualitás, megbocsátás, jelentudatosság.

#### ***Irodalom:***

Kulcsár Zsuzsanna: A spiritualitás, mint a személyiség hatodik dimenziója, Trefort kiadó, 185 p.

Kulcsár Zs., Rózsa S. és Reinhardt M.: A poszttraumás növekedés feltételei és empirikus vizsgálata., Trefort Kiadó, Budapest, 71 p.

[Aspinwall, L.G.](#), [Tedeschi, R.G.](#) (2010) The value of positive psychology for health psychology: progress and pitfalls in examining the relation of positive phenomena to health, [Ann Behav Med.](#) (1):4-15.

[Coyne, J.C.](#); [Tennen, H.](#) (2010) Positive psychology in cancer care: bad science, exaggerated claims, and unproven medicine. [Ann Behav Med.](#),(1):16-26.

Bohlmeijera,E.; Prengera, R.; Taala, E.; Cuijpersb, P. (2010) The effects of mindfulness-based stress reduction therapy on mental health of adults with a chronic medical disease: A meta-analysis, *Journal of Psychosomatic Research* 68., 539–544.

#### **4. AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA, A KREATIVITÁS, A BÖLCSESSÉG ÉS A MINDFULNESS ELMÉLETEI ÉS MÉRÉSI ALTERNATÍVÁI**

**Nagy Henriett, Barkóczy Ilona, Pigniczkiné Rigó Adrien, Vargha András**

A pozitív pszichológia egyik fontos alappillére a pozitív individuális jellemzők tanulmányozása. A kurzus fókuszában a három legtöbbet vizsgált pozitív individuális jellemző: az érzelmi intelligencia, a kreativitás és a bölcsesség állnak. Célkitűzéseink között szerepel e konstruktumok múltjának, történeti előzményeinek felvázolása, a fogalmak köré szerveződő kurrens elméletek összehasonlító elemzése, a lehetséges mérési alternatívák áttekintése, valamint az idekapcsolódó aktuális kutatások eredményeinek összefoglalása. A kurzus foglalkozik az empirikus kutatási eredmények alkalmazási lehetőségeinek ismertetésével is, kiemelve a klinikai és egészségpszichológia, valamint a személykiválasztás alkalmazott területeit. A kurzus keretében kísérletet teszünk arra, hogy elhelyezzük a mindfulness jelenségét a pszichológiában, tárgyaljuk a rokon-konstruktumokkal való kapcsolatát, kitérünk a konceptualizásával és mérésével kapcsolatos kérdésekre. Tágabb perspektívában foglalkozunk a mindfulness más tudományterületeken és vallásokban fellelhető gyökereivel, jelentőségével. Áttekintjük a pszichoterápiás gyakorlatban, és az egyéb alkalmazási területeken megjelenő mindfulness-alapú technikákat, azok hatékonyságát, korlátait; s külön figyelmet szentelünk azoknak a kutatásoknak, amelyek a mindfulness hatásmechanizmusát próbálják megragadni.

Irodalom:

STOUGH, C; SAKLOFSKE, D. H; PARKER, J. D. A. (eds.) (2009) *Assesing emotional intelligence. Theory, Research, and Applications*. London: Springer.

MATTHEWS, G; ZEIDNER, M; ROBERTS R. D. (eds.) (2007) *The science of emotional intelligence. Knowns and unknowns*. Oxford University Press.

SNYDER, C. R; – LOPEZ, S. J. (Eds.) (2002) *Handbook of positive psychology*. Oxford, University Press, New York, 767 oldal

Jon Kabat-Zinn: Bárhová mész, ott vagy. Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2009.

Garland, E.L.; Gaylord, S.A.; Fredrickson, B.L. (2011) Positive Reappraisal Mediates the Stress-Reductive Effects of Mindfulness: An Upward Spiral Process, *Mindfulness* 2:59–67.

Black, D.S.; Semple, R.J.; Pokhrel, P.; Grenard, J.L. (2011) Component Processes of Executive Function—Mindfulness, Self-control, and Working Memory—and Their Relationships with Mental and Behavioral Health, *Mindfulness* 2:179–185.

Coffey, K.A.; Hartman, M.; Fredrickson, B.L. (2010) Deconstructing Mindfulness and Constructing Mental Health: Understanding Mindfulness and its Mechanisms of Action, *Mindfulness*, 1:235–253.

Mindfulness and Psychotherapy; Ed: Germer, Ch, K.; Siegel, R.D.; Fulton, P.R. The Guilford Press, New York, 2005.

## **5. A PSZICHOLÓGIAI VÉDETTSÉG SZEMÉLYISÉGBELI MEGHATÁROZÓI. A MEGKÜZDÉS POZITÍV PSZICHOLÓGIAI MODELLJE.**

**Oláh Attila, Nagy Henriett**

A kurzus célja a stressz és megküzdés salutogenetikus keretben történő értelmezésének áttekintése, a személyiség protektív vonásainak, a pszichológiai immunitást biztosító személyiség komponenseknek szisztematikus elemzése. Pozitív pszichológiai fordulatként a kurzus foglalkozik a coping-savoring tandem működési hatékonyságának és a levertség-virágzás dimenzión való elhelyezkedés összefüggésének elemzésével illetve a jóllét és a mentális egészség fokozataival.

Irodalom:

Peterson, C., Seligman, M. (2004) Character strengths and virtues: A handbook and classification. New York, Oxford University Press.

Keyes, C. L. (2007). Promoting and Protecting Mental Health as Flourishing: A Complementary Strategy for Improving National Mental Health. American Psychologist, 62 (2), 95-108.

## **XII. KVANTITATÍV MÓDSZERTAN**

**Modulvezető: Urbán Róbert PhD**

**A modul oktatói:** Urbán Róbert, Berkics Mihály, Demetrovics Zsolt, Kökönyei Gyöngyi,  
Vargha András

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. Személyorientált többváltozós statisztikai eljárások**
- 2. Bevezetés a Strukturális Egyenlet Modellezésbe**
- 3. Szociálpszichológiai módszerek: a kísérlet és a kultúraközi összehasonlítás**
- 4. Az empirikus kutatás lépései**
- 5. Tudományos közlemények elkészítése és kritikai elemzése**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## RÉSZLETES TEMATIKÁK

### 1. SZEMÉLYORIENTÁLT TÖBBVÁLTOZÓS STATISZTIKAI ELJÁRÁSOK

Vargha András

A személyorientált többváltozós statisztikai eljárások közös célja a személyeket egyedien leírni képes mintázatok feltárása, homogén alcsoportok feltárása, elsősorban a ROPstat programcsomag segítségével. A kurzus először megismerteti a hiányzó adatok struktúrájának feltárásával és a hiányzó adatok pótlásának különböző módszereivel, majd a kilógó, extrém esetek azonosításával (reziduálanalízis). Ezután részletesen ismerteti a konfigurációelemzést, a hierarchikus és nem hierarchikus klaszteranalízist, valamint a sűrűsödéselemzést. Végül a klasszifikációs elemzések eredményeinek értelmezését megkönnyítő kisegítő elemzések (pl. a centroid módszer) és néhány azokat komplex módon integráló eljárás (LICUR, ISOA, TYFO) bemutatásával zár a kurzus.

A kurzus szakirodalma az oktató által összeállított jegyzeten túl:

Bergman L. R. Magnusson, D., El-Khoury, B. M. (2003). *Studying individual development in an interindividual context: a person-oriented approach*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

## **2. BEVEZETÉS A STRUKTURÁLIS EGYENLET MODELLEZÉS GYAKORLATÁBA (STRUCTURAL EQUATION MODELING)**

**Urbán Róbert**

A kurzus a látens változók modellezésébe nyújt betekintést gyakorlati példákon keresztül. A látens változók kezelésében gyakran alkalmazott Strukturális Egyenlet Modellezés (structural equation modeling) alapfogalmaiba (megfigyelt vs. látens változó, a modellek illeszkedése, a modellek illeszkedési mutatói, a modellek respecifikációja, ekvivalens modellek problematikája, stb.) való bevezetést követően a kurzus kitér a megerősítő faktorelemzés, az útelemzés, a strukturális regressziós elemzések és a látens profil és osztály elemzés alkalmazására az AMOS és az Mplus programok használatán keresztül:

1. A megerősítő faktorelemzés alkalmas arra, hogy a mérési modellre vonatkozó elmélet vagy alternatív elméleteket megerősítsünk vagy elvessük.
2. Az útelemzés alatt a strukturális egyenlet modellezésben a csak megfigyelt változókat alkalmazó regressziós módszereket értjük.
3. A strukturális regressziós elemzések során az útelemzésbe már látens változókat is bevonunk.
4. A látens osztály/profil elemzést akkor használjuk, amikor a látens változó kategoriális.

A kurzus interaktív foglalkozásain mód nyílik az oktató és/vagy a doktorandusz hallgatók valós adatbázisain végzett elemzések elvégzésére, azok megbeszélésére.

A kurzus szakirodalma az oktató által összeállított jegyzeten túl:

Kline R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press 3rd Edition.

Brown, T.A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York: The Guilford Press.

### **3. SZOCIÁLPSZICHOLÓGIAI MÓDSZEREK: A KÍSÉRLET ÉS A KULTÚRAKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS**

**Berkics Mihály**

A kurzus két részből áll. Az első rész célja, hogy a hallgatók elsajátítsák a szociálpszichológiai kísérletek megtervezéséhez és lebonyolításához, valamint a kapott adatok elemzéséhez szükséges készségeket és tudást. A kurzus az alapokon (ld. Szokolszky, 2004; Trochim, 2006) túlmenően részletesen foglalkozik a kísérletezés kifejezetten szociálpszichológiai aspektusaival és problémáival (Wilson et al, 2010; Judd et al, 2010). A szociálpszichológiai kísérletezés módszertani problémáit az irodalomjegyzékben szereplő tananyagon kívül a hallgatók a kurrens szakirodalmon (pl. Journal of Experimental Social Psychology friss cikkein), valamint saját kísérlet tervezésén keresztül is megismerhetik. A kurzus második része a kultúrközi összehasonlító vizsgálatok módszereivel foglalkozik, különös tekintettel a kérdőíves kutatások problémáira, melyek módszertani szempontból kvázi-kísérletnek is tekinthetők (Van de Vijver és Leung, 1997).

Judd, C.M., Kenny, D.A. (2010): Data analysis in social psychology: recent and recurring issues. In Fiske, S.T., Gilbert, D.T., Lindzey, G. (eds) Handbook of social psychology, 5th edition. Wiley. Vol. 1. 115-142.

Szokolszky Á. (2004): Kutatómunka a pszichológiában. Osiris Kiadó, Budapest.

Trochim, W.M. (2006): The Research Methods Knowledge Base, 2nd Edition. Internet WWW page, at URL: <<http://www.socialresearchmethods.net/kb/>>

Van de Vijver, F.J.R., Leung, K. (1997): Methods and data analysis for cross-cultural research. SAGE Publications.

Wilson, T.D., Aronson, E., Carlsmith, K. (2010): The art of laboratory experimentation. In Fiske, S.T., Gilbert, D.T., Lindzey, G. (eds) Handbook of social psychology, 5th edition. Wiley. Vol. 1. 51-81.

## **4. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS LÉPÉSEI ÉS KÉRDÉSEI**

**Urbán Róbert – Demetrovics Zsolt**

A kutatás az empirikus munka alapvető kérdéseivel foglalkozik, és segíti a felkészülést az önálló empirikus munka végzésére és a doktori disszertáció elkészítésére. A kurzus fő témái:

- (a) a kutatás folyamata és az empirikusan vizsgálható kutatási kérdések megfogalmazása és a hipotézis validitás kérdése;
- (b) a kutatás tervezésének alapvető kérdései;
- (c) a kutatási megközelítések típusai és ezek alapelvei, az ökológiai validitás kérdésére;
- (c) a mintavétel kérdései, a külső és belső validitás problematikája;
- (d) a mérés kérdései, a klasszikus pszichometria, a reliabilitás mutatók típusai;
- (e) az adatelemzéssel kapcsolatos kérdések, a statisztikai elemzések kiválasztásának szempontjai;
- (f) a moderátor és a mediátor változók vizsgálata;
- (g) etikai kérdések az empirikus kutatásokban, etikai kérelmek írásának szempontjai.

A kurzus szakirodalma az oktató által összeállított jegyzeten túl:

Kazdin A. E. (2002). *Methodological Issues and Strategies in Clinical Research* (3rd Ed.). Washington: American Psychological Association.

## 5. TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK KÉSZÍTÉSE ÉS KRITIKAI ELEMZÉSE

Demetrovics Zsolt – Kökönyi Gyöngyi – Urbán Róbert

A kurzus gyakorlati foglalkozásokon keresztül nyújt bevezetést a hazai és nemzetközi tudományos közlemények elkészítésének alapelveibe és lépéseibe beleértve a konferencia előadást, a tudományos posztert, és a tudományos szakcikkeket.

A kurzus hangsúlyt helyez továbbá a tudományos közleményekben közölt adatok adekvát és szemléletes bemutatásának elveibe és gyakorlatába. A kurzus bemutatja az APA Publication Manualt, valamint gyakorlati példákon keresztül a gyakorlati alkalmazására is teret nyújt.

A kurzus továbbá áttekintést ad a tudományos közlemények megjelentetésének folyamatába és ennek nehézségeibe egyaránt.

A kurzus továbbá gyakorlati feladatokon keresztül vezet be a hazai és a nemzetközi publikációk kritikus olvasásának szempontjaiba és a lektori vélemények készítésébe. Részletesen tárgyaljuk a kutatási eredményeket bemutató tanulmányok elméleti bevezetőjének, eredményeinek és diszkussziójának, az eredmények általánosíthatósága és korlátjainak értékeléséhez szükséges szempontokat, a módszer rész – minta, eszközök, eljárás, statisztikai eljárások – dokumentálásának követelményeit, kitérünk a vizsgálatok etikai engedélyeztetésének folyamatára is. A tartalmi követelmények mellett a tanulmányok formai és stilisztikai jellemzőit is vizsgáljuk. A kurzus során megismerkedünk továbbá a szisztematikus áttekintések és meta-analízisek értékelésének szempontjaival, valamint foglalkozunk a kvalitatív vizsgálatokat bemutató tanulmányok értékelésével.

A kurzus szakirodalma az oktató által összeállított jegyzeten túl:

American Psychological Association (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association*. Washington DC. 6th edition.

Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med* 6(6): e1000097.

Schulz, K. F. et al. (2010). CONSORT 2010 Statement: Updated Guidelines for Reporting Parallel Group Randomized Trials. *Annals of Internal Medicine*, 152, 1-7.

Shea, J. et al (2007). Development of AMSTAR: a measurement tool to assess the methodological quality of systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 7:10.

West R. (2000). A checklist for writing up research reports. *Addiction*. 95(12), 1759–1761.

Wilkinson, L. et al. (1999). Statistical methods in psychology journal: Guidelines and explanations. *American Psychologist*, 54, 594-604.

Williamson, K.M. (2009). Evidence-based practice: Critical appraisals of qualitative evidence. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 15, 202-207.

Nagyobb kiadók, így pl. az Elsevier lektoroknak készült útmutatója (<http://www.elsevier.com/wps/find/reviewershome.reviewers/reviewersguidelines>)

# **XIII.KVALITATÍV PSZICHOLÓGIAI KUTATÁSI MÓDSZERTANI MODUL**

**Modulvezető: Rácz József**

**A modul oktatói:** Rácz József, Ehmann Bea, Fülöp Márta, Pólya Tibor

## **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

- 1. A kvalitatív megközelítés fő elméletei (episztemológia és metodológia)**
- 2. A kvalitatív pszichológiai kutatási dizájn és az adatok közlése**
- 3. A pszichológiai tartalomelemzés módszertana**
- 4. Narratív pszichológiai módszerek**
- 5. Kvalitatív módszerek alkalmazása a szociálpszichológiában és a fejlődés-  
szociálpszichológiában**

## **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

A modul célja a kvalitatív pszichológiai módszertan megismerése az adatfelvételtől, illetve a terepen végzett munkától az adatok rögzítéséig, feldolgozásáig, végül a közlésig. A kvalitatív módszertan szükségessé teszi a kutató reflexív viszonyulását a tanulmányozandó jelenséggel kapcsolatban, valamint annak felmutatását, hogyan alkotja meg a szerző/kutató magát a kvalitatív szövegben. Néhány adatgyűjtő módszer különösen elterjedt a kvalitatív pszichológiai kutatásokban: elsősorban az interjú, a megfigyelés, valamint az így – vagy más módon – létrejövő szövegek, illetve a multimodális szövegek tanulmányozása.

A kvalitatív adatok többféle módszerrel is feldolgozhatók, a narratív megközelítést és a tartalomelemzést emeljük ki ezek sorában.

A kvalitatív módszertan felveti a validitás és a reliabilitás kérdését e módszertani csoport tekintetében, valamint a kvantitatív adatfelvételekkel és statisztikai eljárásokkal kapott eredményekkel történő összehasonlítást. A két, eltérő szerveződésű módszer alkalmazása tekintetében elsőrendű a kutatás célja, problémafelvetése, ami az alkalmazott módszertant is alapvetően befolyásolja. A kvalitatív módszerválasztásnál a kutatói kérdés mellett – mint legfőbb iránytű mellett –, mérlegelnünk kell a módszer előnyeit és hátrányait (azaz korlátait), valamint a módszer kivitelezhetőségét.

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. A KVALITATÍV MEGKÖZELÍTÉS FŐ ELMÉLETEI (EPISZTEMOLÓGIA ÉS METODOLÓGIA)**

**Rácz József**

A kvalitatív módszerekre általánosságban jellemző: 1. a megfigyelt valóság ismeretelméleti státusának értelmezése; 2. a megfigyelt valóság és a megfigyelő viszonya, a megértés mint a Wittgenstein-i nyelvjáték része; 3. az eredmények ellenőrizhetőségének és reprodukálhatóságának kérdése (validitás és reliabilitás a kvalitatív kutatásokban).

Denzin és Lincoln (2000) a kvalitatív kutatások történetét így bontják fel:

1. tradicionális korszak: 1900–1950;
2. modernista vagy az „aranykor”: 1950–1970;
3. az elmosódó stílusok kora: 1970–1986;
4. a reprezentáció krízise: 1986–1990;
5. a posztmodern, a kísérleti és az új etnográfiai korszak: 1990–1995;
6. a posztexperimentális kutatás: 1995–2000;
7. és a jövő, ami már elkezdődött: 2000– a morális diskurzusok előtérbe helyezése és a szövegszerűség hangsúlyozásával. A pszichológiai kvalitatív kutatásokban az utóbbi években egyszerre több módszer és perspektíva együttes használatát javasolják a kutatók.

Mindegyik korszakra jellemző volt egy vagy több, jellegzetes episztemológiai alapvetés és egy vagy több preferált módszer és értelmezési gyakorlat.

#### **Irodalom**

Buber M (1994): *Én és Te*. Budapest, Európa Kiadó.

Denzin N K és Lincoln Y S (szerk.)(2000): Handbook of qualitative research. Sage, Thousan Oak. 1., 2., 7., 16., 19., 22., 24., 29., 31., 41. fejezet

Fountain J, Hartnoll R, Olszewski D, Vicente J, Greenwood G és Robertson K (szerk.) (2000): Understanding and responding to drug use: the role of qualitative research. EMCDDA Scientific Monograph Series, No. 4, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Frost NA és Nolas SM (2011): Exploring and Expanding on Pluralism in Qualitative Research in Psychology, Qualitative Research in Psychology, 8:2, 115-119

Jones RA és Wales C (2003): Between the analytical and the critical: implications for theorizing the self<sup>1</sup>. Journal of Analytical Psychology, 48, 355–370

László J (2005): A történetek tudománya. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Tengelyi L (1988): Élettörténet és sorseseemény. Budapest, Atlantisz Kiadó.

## 2. A KVALITATÍV PSZICHOLÓGIAI KUTATÁSI DIZÁJN ÉS AZ ADATOK KÖZLÉSE

Rácz József

### *A kutatási dizájn*

a. a kutatási dizájn meghatározása: a kutatói kérdés, a terep és vagy a minta meghatározása, a módszer vagy módszerkombinációk kiválasztása, a cirkuláris kutatás elve; b. a terepen végzett munka (megfigyelés, résztvevő megfigyelés, interjú) egyéb módszerek: interjú (narratív és féligstruktúrált), fókuszcsoport, klinikai kutatások); c. szerepek, identitások a terepen; d. multimodális szövegek kvalitatív kutatása (online és offline lehetőségek); e. mintaválasztáson alapuló kvalitatív kutatások: a hólabda módszer, a privilegizált hozzáféréseken, a célzott és a kvótán alapuló mintavétel. Lehetőség szerint a hallgatók saját tapasztalatokra tegyenek szert; tapasztalataikat írásban rögzítsék. Ez a saját kutatási alapja a következő témakörnek, a kvalitatív adatok feldolgozásának.

### *A kvalitatív pszichológiai adatok feldolgozása*

a. a terepszövegtől a kutatási szövegig: memók és kódolási lehetőségek; b. szövegnyelvészeti alapismeretek; c. Grounded Theory; d. Interpretatív Fenomenológiai Analízis; e. heurisztikus adatgyűjtés és analízis; f. narratív analízis; g. szövegfeldolgozó szoftverek alkalmazásának lehetőségei (CAQDAS: computer-assisted qualitative data analysis software): bevezetés. Esettanulmányok készítése a különböző elméletek alapján (pilot study-k).

### *A kvalitatív pszichológiai közlemény*

a. a szerzőiség kérdése, szerző és olvasó viszonya; b. a kvalitatív adatgyűjtésből nyert kvantitatív adatok prezentálása; c. publikáció: a kvalitatív pszichológiai kutatásokat közlő lapok elvárásai, elsősorban a kutatói szövegekből nyert idézetek és kódok viszonyában.

## **Irodalom**

Czarniawska B (2004): Narratives in social science research. Sage, London.

Denzin N K és Lincoln Y S (szerk.)(2000): Handbook of qualitative research. Sage, Thousan Oak.

Geertz C (1994): Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások. Századvég Kiadó, Budapest.

Gelencsér K (2003): Grounded Theory. Szociológiai Szemle 1:143-154.

Goffman E (2000 [1959]): Az én bemutatása a mindennapi életben. Pólya Kiadó, Budapest.

Gürtler L, Kiegelmann M és Huber GL (eds.)(2005): Areas of qualitative psychology – Special focus on design. Vol 4, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Huber GL (eds.)(2008): Qualitative approaches into the field of psychology.. Vol 8, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Kiegelmann M (ed.)(2002): Qualitative research in psychology. Vol 1, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Kiegelmann M és Gürtler L (eds.)(2003): Research questions and matching methods of analysis. Vol 3, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Kiegelmann M (ed.)(2004): The role of the researcher in qualitative psychology. Vol 2, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Maslo I és Huber GL (eds.)(2008): Qualitative psychology in the changing academic context. Vol 6, Verlag Ingeborg Huber, Tübingen.

Pringle J, Drummond J, McLafferty E, Hendry C (2011) Interpretative phenomenological analysis: a discussion and critique. Nurse Researcher. 18, 3, 20-24.

Shank GD (2002): Qualitative research. A personal skills approach. New Jersey Columbus, Ohio. Observing: 18-33.

Smith, J. A. (1996). Beyond the divide between cognition and discourse: using interpretative phenomenological analysis in health psychology. *Psychology and Health*, 11, 261–271.

Smith J A (Ed.) (2008): Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods. Second Edition. SAGE, Los Angeles.

Shinebourne P és Smith JA (2009): Alcohol and the self: An interpretative phenomenological analysis of the experience of addiction and its impact on the sense of self and identity. *Addiction Research and Theory* April 17(2): 152–167

Whyte WF [1955] (1999): Utcasarki társadalom. Budapest, Új Mandátum.

Willig C and Stainton-Rogers W (Eds.) (2008): The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology. Sage, Los Angeles.

### 3. A PSZICHOLÓGIAI TARTALOMELEMZÉS MÓDSZERTANA

**Ehmann Bea**

#### *A pszichológiai tartalomelemzés elmélete*

A tartalomelemzés fogalmi alapvetései és történeti fejlődésének szakaszai. A kvalitatív és a kvantitatív tartalomelemzés alkalmazási lehetőségei a manifest és latens szövegtartalmak felismerésében, klasszikus szerzők példái alapján. A korpusznyelvészet alapfogalmai.

#### *A pszichológiai tartalomelemzés gyakorlat*

A pszichológiai tartalomelemzés nyelvtechnológiai eszközeinek elvei (szógyakorisági elemzés, tematikai elemzés, gráf alapú keresőalgoritmusok, lokális keresőnyelvtanok). A legkorszerűbb korpusznyelvészeti eredmények pszichológiai kutatásban és diagnosztikában történő felhasználására irányuló törekvések és eredmények. A narratív pszichológiai tartalomelemzés módszere.

#### *Pszichológiai tartalomelemző szoftverek*

a. Szógyakoriság alapú elemzőprogram (LIWC – Linguistic Inquiry Word Count, J.W. Pennebaker, és munkatársai); b. Tematikus alapú elemzőprogram (ATLAS.ti, Th. Muhr, és mtsai); c. Korpusznyelvészeti (gráf alapú) elemzőprogram (NooJ): M. Silberztein, és munkatársai, Váradi Tamás, és munkatársai, László János, Ehmann Bea, és munkatársaik.

#### **Irodalom**

Ehmann B (2002): A szöveg mélyén. Pszichológiai tartalomelemzés. Budapest, Új Mandátum.

László J (2008): The science of stories: An introduction to narrative psychology. London and New York, Routledge, 2008

Krippendorff K (2004): Content Analysis. An Introduction to its Methodology. SAGE, Thousand Oaks.

Neuendorf K. (2002): The Content Analysis Guidebook. SAGE, Thousand Oaks. p. 301.

Pennebaker J (2005): Rejtett érzelmeink, valódi önmagunk. Az őszinte beszéd és írás gyógyító ereje. Háttér Kiadó, Budapest. .

Smith Ch P (Ed.) (2002): Motivation and Personality. Handbook of Thematic Content Analysis. Cambridge University Press, Cambridge.

## **4. NARRATÍV PSZICHOLOGIAI MÓDSZEREK**

**Pólya Tibor**

A narratív pszichológiai megközelítés kezdetei (Sarbin és Bruner). A történet mint jelentés létrehozó szerveződés.

A történet fogalma. A történet elemzés irányzatai: irodalomtudomány (orosz formalizmus, műfaji típusok, narratológia), kognitív pszichológia (történetnyelvtanok), szociolingvisztika (Labov strukturális modellje). A történet szerveződésének szintjei: koherencia, idői és logikai szerveződés, perspektíva, értékelő struktúra. Történetek mint a mentális működés szervezőelvei. Identitás: az identitás élettörténeti modellje (McAdams), a szociális identitás narratív modellje (László). Gondolkodás: a gondolkodás két formája (Bruner, Schank). Önéletrajzi emlékezés (Rubin, Kónya). Az érzelmek narratív szerveződése (Oatley, Stein). Tudatáramlás (Chafe). Traumafeldolgozás (Pennebaker). Narratív kutatás módszertana: narratív interjú technika, lejegyzés, szegmentálás, elemzést támogató programok, kvalitatív és kvantitatív elemzés.

### **Irodalom**

Bruner J (1990): Acts of Meaning. Harvard University Press, Cambridge, MA. Capps, L. & Ochs, E. (1995). Constructing panic. The Discourse of Ago. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Chafe W (1994): Discourse, Consciousness and Time. The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing. The University of Chicago Press, Chicago.

László J, Thomka B (szerk.) (2001): Narratív Pszichológia, Narratívák 5., Kijarat Kiadó, Pécs.

László J (2005): A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

## **5. KVALITATÍV MÓDSZEREK ALKALMAZÁSA A SZOCIÁLPSZICHOLOGIÁBAN ÉS A FEJLŐDÉS-SZOCIÁLPSZICHOLOGIÁBAN**

**Fülöp Márta**

A kurzus célja, hogy a hallgatókat részletesebben megismertesse néhány kvalitatív kutatási módszer alkalmazásával, az adatok feldolgozásával és a kutatási eredmények prezentációjának módozataival.

A kurzus egyik fókusza az interjú technika: a kurzus során megvizsgáljuk, hogy mikor, milyen tudományos kérdések megválaszolására célszerű az interjú módszert alkalmazni, végigmegyünk az interjú alkalmazásának technikai kérdésein, az interjú helyzet interperszonális dinamikájának részletein, az interjúval felvett adatok nem kvantitatív tartalomelemzési technikáin. A kurzus tárgyalja a gyerekekkel készült kutatási interjúk jellegzetességeit, technikai kívánalmait és etikai vonatkozásait is.

A kurzus tárgyalni kívánja a kvalitatív módszerek közül a szociálpszichológiában gyakran alkalmazott asszociációs technikákat, gyerekek esetében is, valamint a nyílt kérdéses kérdőívek módszertanát is.

A kvalitatív kutatásokkal kapcsolatos egyik kulcs kérdés, hogy a kvalitatív adatok miként vehetők össze a kvantitatív adatokkal, illetve ez a két módszertan miként kombinálható. A kurzus a legújabb szakirodalmak tükrében kíván ezekre is választ adni.

### **Irodalom**

Millar R. Crute V. Hargie, O. (1992): Professional Interviewing. Routledge.

Weiss RS (1994): Learning from strangers. The art and method of qualitative interview studies. The Free Press.

Seidman I (2006): Interviewing as qualitative research. Teachers College Columbia University

Todd Z et al (2004): Mixing methods in psychology. The integration of qualitative and quantitative methods in theory and practice. Psychology Press.

Greene S & Hogan D (2005): Researching children's experience. Approaches and Methods. London: Sage.

### **Ajánlott honlapok:**

1. LIWC HONLAP:

<http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/Faculty/Pennebaker/Home2000;>

2. ATLAS.ti HONLAP:

[http://www.atlasti.com/de/;](http://www.atlasti.com/de/)

3. NooJ HONLAPOK:

- NooJ Community fejlesztői honlap: <http://www.nooj4nlp.net/>
- Magyar korpusznyelvészeti fejlesztői honlap: <http://corpus.nytud.hu/nooj/>
- Magyar pszichológiai fejlesztői honlap: <http://narrativpszichologia.pte.hu/>

### **Kvalitatív folyóiratok:**

Gyűjtemény:

<http://www.slu.edu/organizations/qrc/QRjournals.html>

Kiemelt lapok:

[Forum: Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research](#)

[Social Science & Medicine](#)

[Qualitative Health Research](#)

[Qualitative Research](#)

Qualitative Research in Psychology

### **Kvalitatív pszichológiai kutatással foglalkozó honlapok gyűjteménye:**

[http://qmip.bps.org.uk/qmip/web\\_resources.cfm](http://qmip.bps.org.uk/qmip/web_resources.cfm)

## **XIV. ADDIKTOLÓGIA**

**Modulvezető: Demetrovics Zsolt**

**A modul oktatói:** Demetrovics Zsolt, Rácz József, Kökönyei Gyöngyi, Kuntshe Emmanuel, Felvinczi Katalin, Urbán Róbert

### **A MODUL TANEGYSÉGEI:**

#### **1. Az addiktológiai pszichológia elméleti megalapozása I.**

- a) Az addiktológiai pszichológia modelljei
- b) Addikciók a narratív pszichológia szemszögéből
- c) Érzelemszabályozás a kémiai és a viselkedési addikciókban
- d) A társas-kognitív és az önszabályozási modellek alkalmazása az addikciókban

#### **2. Az addiktológiai pszichológia elméleti megalapozása II.**

- a) Addikciós problémák kezelését célzó beavatkozások és beavatkozás rendszerek értékelése
- b) Viselkedési addikciók
- c) Trauma és az addikciók kapcsolata

#### **3. Kurrens kutatások az addiktológiában**

#### **4. Kvantitatív és kvalitatív módszerek az addiktológiai kutatásban**

- a) Kvalitatív drogműhelyek
- b) Individual behavior in social and environmental context
- c) A populációs vizsgálatok módszertana
- d) Szisztematikus irodalomlemezés és meta-analízis

#### **5. Az addiktológia kutatás gyakorlata**

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1/A. AZ ADDIKTOLÓGIAI PSZICHOLOGIA MODELLJEI**

**Demetrovics Zsolt**

A kurzus célja a kémiai és viselkedési függőségeket magyarázó biológiai, pszichológiai és társadalom lélektani modellek számbavétele és elemző feldolgozása. Az óra célja a különböző megközelítések ütköztetése, illetve ezek empirikus hátterének elemzése a vonatkozó szakirodalom mentén.

Demetrovics Zs. (2007). *A droghasználat funkciói*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Demetrovics Zs. (szerk.) (2007, 2009). *Az addiktológia alapjai I-III*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

Marlatt, G. A., Witkiewitz, K. (Eds.) (2009). *Addictive behaviors: New readings on etiology, prevention, and treatment*. Washington: American Psychological Association.

Scheier, L. M. (2009). *Handbook of drug use etiology: Theory, methods, and empirical findings*. Washington: American Psychological Association.

### **1/B. ADDIKCIÓK A NARRATÍV PSZICHOLOGIA SZEMSZÖGÉBŐL**

**Rácz József**

Betegség (addikciós) és felépülési narratívák: a narratív identitásváltozás folyamata, a nem-addikt identitás szerveződése és a fordulópontok jelentősége. A kockázat narratív megközelítése droghasználók beszámolóí alapján: a kockázatvállalás és a kockázatnak kitettség narratív reprezentációja. A terápia folyamata: szerhasználói kliensek és a szakértők narratívái: egyezések, különbözőségek, stratégiák és taktikák: az „igazságjátzsma” szabályai (Ning, 2005). A kurrens narratív pszichológiai és addiktológiai irodalom feldolgozása.

Frank, A. W. (1995). *The Wounded Storyteller: Body, illness, and ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Häninen, V., Koski-Jännes, A. (1999). Narratives of recovery from addictive behaviours. *Addiction*, 94(12), 1837-1848.
- Jensen, G. H. (2000). *Storytelling in Alcoholics Anonymous. A rhetorical analysis*. Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville.
- László, J. (2005). *A történetek tudománya*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- McIntosh, J., McKeganey, N. (2000). Addicts' Narratives of Recovery from Drug Use. *Social Science & Medicine*, 50(10), 1501-1510.
- Ning, A. M. (2005). Games of Truth: Rethinking Conformity and Resistance in Narratives of Heroin Recovery. *Medical Anthropology*, 24, 349–382.
- Péley B. (2002). *Rítus és történet. Beavatás és kábítószeres létezés mód*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Rhodes, T., Watts, L., Davies, S., Martin, A., Smith, J., Clark, D., Craine, N., Lyons, M. (2007). Risk, shame and the public injector: A qualitative study of drug injecting in South Wales. *Social Science & Medicine*, 65, 572–585.

## **1/C. ÉRZELEMSZABÁLYOZÁS A KÉMIAI ÉS A VISELKEDÉSI ADDIKCIÓKBAN**

### **Kököneyi Gyöngyi**

Klasszikus és modern elméletek és kutatási adatok is egyértelműen bizonyítják, hogy az érzelmi élet jellegzetességei – így a negatív érzelmek, érzelemszabályozási nehézségek, maladaptív érzelemszabályozási stratégiák – az addikciók kialakulásában és/vagy fennmaradásában szerepet játszanak. A kurzus célja ennek megfelelően a kurrens érzelemszabályozási megközelítések, valamint az ezekhez kapcsolódó vizsgálati módszerek megismerése. Ennek során elemezzük az érzelemszabályozási definíciókat, az érzelemszabályozás főbb formáit, valamint az érzelemszabályozásra használt stratégiák jellemzőit is. Az érzelemszabályozásban szerepet játszó neurobiológiai háttér mellett azokra a szocializációs történésekre is kitérünk, melyek alakítják az érzelemszabályozási képességeket. Mivel az érzelemszabályozást az élet különböző szakaszaiban más kontextus-specifikus motivációs és szociális folyamatok irányítják, ezért áttekintjük érzelemszabályozási folyamatok (és stratégiák) fejlődési szekvenciát is. Cél továbbá az érzelemszabályozásra

vonatkozó ismeretek olyan rendszerezése is, amely a pszichoaktív szerhasználat, valamint a viselkedéses addikciók területén új kutatási irányokat jelölhet ki.

Greenberg, L.S. (2007). Emotion Coming of Age. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 14, 414-421.

Gross, J.J., Thompson, R.A. (2007). Emotion regulation. Conceptual foundations. In: Gross, J.J. (ed). *Handbook of Emotion Regulation*. Guilford Publications. 3-24.

A Clinical Psychology: Science and Practice 2007-es decemberi száma

*Child Development* folyóirat 2004-es tematikus kötete Nathan Fox szerkesztésében gyűjteményes kötet: The development of emotion regulation and dysregulation: Biological and behavioral aspects. Monographs of the Society for Research in Child Development).

Mueser, K.T., Kavanagh. D.J., Brunette, M.F. (2007). Implications of Research on Comorbidity for the Nature and Management of Substance Misuse. In: P.M. Miller & D.J. Kavanagh (Eds.), Translation of addictions science into practice. pp. 227-320. Oxford: Elsevier.

## **1/D. A TÁRSAS-KOGNITÍV ÉS AZ ÖNSZABÁLYOZÁSI MODELLEK ALKALMAZÁSA AZ ADDIKCIÓKBAN**

**Urbán Róbert**

A kurzus a társas-kognitív elméletek és az önszabályozási modellek aktuális fejleményeit fogja át az addikciós problémákra való alkalmazással. A kurzus során áttekintjük a vonatkozó klasszikus (az akaraterő (Mischel), önszabályozási erő (Baumeister), a célirányított viselkedés (Carver és Scheier)) és újabb modelleket beleértve az addikció racionális versus irracionális döntési modelljeit (West, 2005), az impulzuskontrollal kapcsolatos kutatásokat, a társas kognitív elmélet fogalmait, a relapsus prevenció modelljeit, az önszabályozás specifikus kérdéseit (pl. sóvárgás, készletelés). A kurzus során áttekintjük az ezeken az elméleteken alapuló prevenció és/vagy intervenció stratégiákra vonatkozó kutatásokat is.

Bardo et al. (2011). *Inhibitory Control and Drug Abuse Prevention: From Research to Translation*. London: Springer.

Vohs, K. D. & Baumeister, R. F. (2011). *Handbook of self-regulation*. New York: The Guilford Press.

West, R. (2005). *Theory of addiction*. London: Backwell Publishing.

## **2/A. ADDIKCIÓS PROBLÉMÁK KEZELÉSÉT CÉLZÓ BEAVATKOZÁSOK ÉS BEAVATKOZÁS RENDSZEREK ÉRTÉKELÉSE**

**Felvinczi Katalin**

A beavatkozások, beavatkozás rendszerek értékelésével kapcsolatosan fokozatosan növekszik az igény mind a szakmai megvalósítók, mind pedig az azokat finanszírozó szereplők körében. Az értékelés módszertana általában jobban kidolgozott az egyes beavatkozások, programok eredmény és folyamat értékelése szempontjából, ezen a területen részletesen kimunkált kutatási protokollok, állnak rendelkezésre, ugyanakkor a policy szintű, szakpolitika értékelések módszertana rendkívül összetett, különböző vizsgálati technikák, megközelítések ismeretesei; és ezek alkalmazhatóságát, valamint módszertanát nem övezi egyértelmű konszenzus a szakemberek körében (lásd bővebben Stern, 2007).

A tanegység keretében a résztvevők áttekintik a program, beavatkozás értékelés különböző formáit, (RTC, kvázi kísérleti elrendezés, pre-teszt/poszt-teszt, meta-elemzések), az evidenciák szintjeit. Konkrét program/beavatkozás értékelési kutatások tapasztalataival és kritikai elemzésével foglalkoznak. Megismerkednek az evidence based/evidence informed programok sajátosságaival, a jó gyakorlatok/bevált gyakorlatok tényleges tartalmával, a vonatkozó nemzetközi adatbázisokkal (Cochrane, EDDRA, EMCDDA best practice portal). Szintén megismerkednek a szakpolitikák értékelésével kapcsolatos kurrens gyakorlatokkal, és konkrét addikciós szakpolitikák értékelési tapasztalataival (lásd bővebben pl.: Trautmann és mtsai, 2006; Mintzberg, 2007; Vitrai és mtsai 2009; McDonald és mtsai, 2010, 2011).

Az értékelési módszerek és tapasztalatok áttekintését követően a modul foglalkozik a program, beavatkozás, szakpolitika tervezéshez kapcsolódó módszerekkel, a szakirodalomban megjelenő jó gyakorlatokkal és ajánlásokkal.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (1998). *Guidelines for the evaluation of drug prevention. A manual for programme-planners and evaluators.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2000). *Evaluation: a key tool for improving drug prevention.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2010). Prevention and Evaluation Resources Kit (PERK). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- McDonald, D. (2011). Developing and trialing a checklist of criteria for assessing the excellence of drug strategy documentation through assessing the respective qualities of the new (2010/2011) national drug strategies of the USA, the United Kingdom and Australia, International Society for the Study of Drug Policy Annual Conference, Utrecht, 23-24 May
- Mintzberg, H. (2007). *Tracking strategies: toward a general theory*. Oxford University Press.
- Paksi B., Demetrovics Zs. (2003). *A prevenció gyakorlat megismerése*. Budapest: L'Harmattan.
- Stern, E. (ed.) (2007). *Evaluation research methods*. Sage Publications.
- Trautmann, F., Galla, M., Gageldonk, A. (2006). *How to strengthen the coordination of drug policy formulation and evaluation in Hungary*. Utrecht: Trimbos Institute.
- Vitrai, J. és mtsai. (2009). Tanulmány a „Nemzeti drogstratégia a kábítószer probléma visszaszorítására” megvalósulásának dokumentum és mélyinterjú-elemzésen alapuló értékeléséről, EgészségMonitor Kutató és Tanácsadó Közhasznú Kft. Budapest, 2009

## **2/B. VISELKEDESI ADDIKCIÓK**

**Demetrovics Zsolt**

A kurzus célja specifikusan a viselkedési addikciók jelenségkörének a feldolgozása. Cél, ezen zavarok részletes elemzése, tünettanuk, lefolyásuk, etiológiájuk és a vonatkozó terápiás intervenciók bemutatása. Ezen túlmenően célja a kurzusnak a kémiai és viselkedési addikciók viszonyának az elemzése, a közös etiológiai faktorok, illetve az eltérések feltárása, elemzése. Az óra keretében elsődlegesen a következő zavarok kerülnek elemzésre: kóros játékszenvedély, online játékokkal kapcsolatos függőség, internetfüggőség, munkafüggőség, trichotillománia, kényszeres vásárlás, testedzésfüggőség. A megadott irodalom mellett az óra elsődlegesen az aktuális empirikus szakirodalomra épül.

Demetrovics Zs., Kun B. (szerk.) (2010). *Az addiktológia alapjai IV*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

Petry, N. M. (2005). *Pathological Gambling: Etiology, Comorbidity and Treatment*. Washington: American Psychological Association.

## **2/C. TRAUMA ÉS AZ ADDIKCIÓK KAPCSOLATA**

**Kököneyi Gyöngyi**

A kurzus célja kettős (1) egyrészt a különböző addikciós problémák hátterében álló kapcsolati traumákkal (így elhanyagolás és bántalmazás), (2) másrészt a traumákra adott lehetséges válaszok közül a szerhasználat mint maladaptív megoldási móddal foglalkozik. Ez utóbbi keretében a poszttraumás stressz zavar (PTSD) és a szerhasználat kapcsolatára vonatkozó kutatási eredményeket a kurrens PTSD modellek keretében tárgyaljuk. A kapcsolati traumák és az addikciós problémák közötti kapcsolat megértéséhez elemezzük a kapcsolati traumák biológiai és pszichés hatásait, és azoknak a longitudinális vizsgálatoknak az eredményeit is áttekintjük, amelyek a hosszú távú hatásokra mutatnak rá. Áttekintjük továbbá azokat a prevenciós és intervenciós stratégiákat, amelyek a kapcsolati traumák hatásainak kivédésében szerepet játszhatnak. Ennek kapcsán tárgyaljuk a reziliencia kérdéskörét, valamint a poszttraumás fejlődésről szóló releváns ismereteket.

Alistic, E. (et al). (2011). Building child trauma theory from longitudinal studies: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 5, 736-747.

Ehlers, A., Clark, D.M. (2000). A poszttraumás stresszbetegség kognitív modellje. *Psychiatria Hungarica*, 15(3), 249-275.

Kököneyi Gyöngyi, Várnai Dóra (2007). A korai kapcsolati traumák –elhanyagolás és bántalmazás – hatása az agyi, a biológiai és a lelki fejlődésre. In: Demetrovics, Zs., Kököneyi, Gy., Oláh, A (szerk.). *Személyiséglélektantól az egészségpszichológiáig. Tanulmányok Kulcsár Zsuzsanna tiszteletére*. Trefort Kiadó, Bp. 224-269.

Kulcsár Zs. (szerk.): *Teher alatt...* Trefort Kiadó, Bp. kötet tanulmányai

Schore, A.N. (1994). *Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

### 3. KURRENS KUTATÁSOK AZ ADDIKTOLÓGIÁBAN

**Kököneyi Gyöngyi, Urbán Róbert, Demetrovics Zsolt**

A kurzus a „journal club” műfaját alkalmazva a kurrens publikációk áttekintésével és kritikus olvasásával vezet be a szakterület aktuális kérdéseibe. A kurzus során az addiktológia vezető szaklapjaiban megjelenő közleményeket dolgozzuk fel, s az ezekben fellelhető kutatások kritikus olvasása révén mélyítjük el a vonatkozó ismereteket. A fókuszban lévő folyóiratok: *Addiction*, *Addictive Behaviors*, *Psychology of Addictive Behaviors*, *Nicotine and Tobacco Research*, *European Addiction Research*, *Journal of Behavioral Addictions*.

#### 4/A. KVALITATÍV DROGKUTATÁSOK

**Rácz József**

A kvalitatív megközelítés fő elméletei: a Bruner-i paradigmatis és narratív gondolkodás ismérvei, a hermeneutikai kör fogalma (episztemológia alapozás). A kvalitatív adatfelvétel módszerei a gyakorlatban: a terepen végzett munka (megfigyelés, résztvevő megfigyelés, interjú, fókuszcsoport, klinikai kutatások); szerepek és identitások a terepen; multimodális szövegek kvalitatív kutatása (online és offline lehetőségek). A kvalitatív adatok feldolgozása: a terepszövegtől a kutatási szövegig: kódolási lehetőségek; a szöveg párhuzamos rétegeinek narratív szempontú elemzése (elsősorban a perspektíva, a modalitás, a szerzőiség kérdése alapján). A Grounded Theory alkalmazási lehetőségei. A kvalitatív adatok prezentációja, „megírása”: szerző és olvasó viszonya; a kvalitatív adatgyűjtésből nyert kvantitatív adatok prezentálása. A kvalitatív kutatásokat közlő lapok elvárásai, elsősorban a kutatási szövegekből vett idézetek kezelésével kapcsolatban. A kurrens, addikciókkal és kvalitatív kutatásokkal foglalkozó folyóiratcikkek szemlézése.

Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (Eds.) (2000). *Handbook of qualitative research*. Sage, Thousand Oak.

Fountain, J., Hartnoll, R., Olszewski, D., Vicente, J., Greenwood, G., Robertson, K. (Eds.) (2000). *Understanding and responding to drug use: the role of qualitative research*. EMCDDA Scientific Monograph Series, No. 4, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Gelencsér K. (2003). Grounded Theory. *Szociológiai Szemle* 1, 143-154.

Laczkó K. (é.n.) *Adalékok a szövegtan tanításához*. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=285>

László J. (2005). *A történetek tudománya*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Rácz J. (2006). *Kvalitatív drogkutatások. Kvalitatív kutatások budapesti droghasználók között*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

## **4/B. INDIVIDUAL BEHAVIOR IN SOCIAL AND ENVIRONMENTAL CONTEXT**

**Kuntsche, Emmanuel**

In social sciences, researchers are often confronted with nested data structures, which is the case, for example, in diary studies when daily or situational assessments are nested within individuals, or in survey research, when students are nested within classrooms or faculties within schools or universities or when employees are nested within departments or working groups with companies or organizations. Moreover, these school, universities, companies, and organizations themselves are clustered within regions, countries, and continents. The clustering of data brings along some inconveniences but also considerable strengths. Among the inconveniences is the fact that individuals due to the higher interaction density tend to be or to behave more similar inside the clusters than individuals between the clusters. This circumstance also affects significance testing since the standard errors in cluster sampling designs are usually smaller than they normally would be when using random sampling, for example, by selecting randomly one individual per cluster. However, cluster sampling designs also incorporate strong features. Basic advantages are the easy feasibility and the high cost-effectiveness. However, among the most prominent advantages is the circumstance that information about the characteristics of the different clusters can be used to explain differences and relationships within the units in the clusters (individuals, days, situations, etc.). For example, the specific characteristics of the country, region, or neighborhood in which a high school, university, company, or organization is located might (partly) explain why the individual behave differently in one location compared to another high school, university, company, or organization. Why individuals react differently in different situations might be (partly) explained by the particular personality factors of these individuals. The present lecture will provide an introduction in the characteristics of nested data structures and their properties. It will deal with ways to describe the magnitude of clustering and to adjust for sampling design effects in (regression) analyses. Furthermore, innovative analytic techniques will be presented and ways to use inter-individual characteristics to explain intra-individual relationships.

Hox, J.J. (2002). *Multilevel analysis: Techniques and applications*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Kish, L. (1965). *Survey Sampling*. New York: Wiley.
- Kuntsche, E. & Cooper, M. L. (under review). Drinking motives are better predictors of weekend drinking than drinking habits themselves. Results from an SMS diary study.
- Kuntsche, E., Overpeck, M., & Dallago, L. (2008). Television viewing, computer use and hostile perception of classmates among adolescents from 34 countries. *Swiss Journal of Psychology*, 67(2), 97-106.
- Kuntsche, E., Gmel, G., Wicki, M., Rehm, J., & Grichting, E. (2006). Disentangling gender and age effects of risky single occasion drinking during adolescence. *European Journal of Public Health*, 16(6), 670-675.
- Kuntsche, E., Kuendig, H., & Gmel, G. (2008). Alcohol outlet density, perceived availability, and adolescent alcohol use – A multi-level structural equation model. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 62(9), 811-816.
- Kuntsche, E. N. & Kuendig, H. (2005). Do school surroundings matter? Alcohol outlet density, perception of adolescent drinking in public, and adolescent alcohol use. *Addictive Behaviors*, 30(1), 151-158.
- Kuntsche, E., Stewart, S. H., & Cooper, M. L. (2008). How stable is the motive-alcohol use link? A cross-national validation of the Drinking Motive Questionnaire Revised (DMQ-R, Cooper, 1994) among adolescents from Switzerland, Canada, and the US. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 69(3), 388-396.

#### 4/C. POPULÁCIÓS VIZSGÁLATOK AZ ADDIKTOLÓGIÁBAN ÉS AZ EGÉSZSÉGGUTATÁSOKBAN

Kököneyi Gyöngyi

A kurzus célja a hazai és nemzetközi (reprezentatív), egészségmagatartást feltérképező populációs kutatások elméleti hátterének, módszertanának és eredményeinek az áttekintése. Ennek során elemezzük a mintavétel jellegzetességeit, a súlyozási, kódolási és adatelemzési folyamatokat, azok nehézségeit, buktatóit, esetleges torzításait is. Kiemelten foglalkozunk a felnőtt korú populáció mellett az iskoláskorúakra vonatkozó kutatásokkal (pl. Iskoláskorú Gyermek Egészségmagatartása, ESPAD), valamint speciális populációk – pl. fogvatartottak, nevelőintézetekben élő gyerekek – szerhasználatával. Az egészségmagatartások előfordulása mellett, a pszichoszociális színtér hatására vonatkozó ismereteket is áttekintjük. Elemezzük továbbá a kedvezőtlen egészségmagatartások hazai és nemzetközi trendjeit, a mögötte meghúzódó esetleges okokat. A keresztmetszeti kutatások mellett a longitudinális adatokat is felvonultató vizsgálatok eredményeivel is foglalkozunk, és ennek kapcsán kitérünk az elsődleges prevenció (univerzális, szelektív és indikált prevenció) kérdésére.

Németh Á. (szerk.). (2007). *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja. Az Iskoláskorú Gyermek Egészségmagatartása elnevezésű, az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben zajló nemzetközi kutatás 2006. évi felmérésének nemzeti jelentése.* Országos Gyermkegészségügyi Intézet, Budapest.

Németh Á., Költő A. (szerk.). (2011). *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja 2010. Az Iskoláskorú Gyermek Egészségmagatartása című, az Egészségügyi Világszervezettel együttműködésben zajló nemzetközi kutatás 2010. évi felméréséről készült nemzeti jelentés.* Országos Gyermkegészségügyi Intézet, Budapest.

Currie, C., Giebler, R., Inchley, J., Theunissen, A., Molcho, M., Samdal, O. & Dür, W. (eds.) (2010). *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) Study Protocol: Background, Methodology and Mandatory Items for 2009/10 Survey.* Edinburgh: CAHRU c Vienna: LBIHPR. <http://www.hbsc.org>

Elekes, Zs. (2009). *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 41-49.

- Paksi, B. et al (2009). A magyar népesség addiktológiai problémái: az Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról (OLAAP) reprezentatív felmérés módszertana és a minta leíró jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 10, 273-300.
- Boros J, Németh R, Vitrai J. (szerk.) *Országos Lakossági Egészségfelmérés OLEF2000. Kutatási Jelentés*. Országos Epidemiológiai Központ, Budapest 2002.

#### **4/D. SZISZTEMATIKUS IRODALOMELEMZÉS ÉS META-ANALÍZIS**

**Demetrovics Zsolt**

A kurzus célja a szisztematikus irodalomelemzés és a meta-analízis készítés módszertanának elsajátítása. A kurzus során a hallgatók elsajátítják azokat a tudásokat és készségeket, amelyek képessé teszik őket valamely téma vagy kutatási kérdéssel kapcsolatos szakirodalom szisztematikus elemzésére.

Higgins, J. P. T., Green, S. (Eds.) (2011). *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions Version 5.1.0 [updated March 2011]*. The Cochrane Collaboration. Available from <http://www.cochrane-handbook.org/>

#### **5. AZ ADDIKTOLÓGIA KUTATÁS GYAKORLATA**

A kurzus célja a vezetett kutatómunkában való tapasztalatszerzés. A kurzus során az addiktológiai kutatás különböző fázisaiba kapcsolódhat be a doktorandusz, illetve végezheti, szupervízió mellett, saját kutatómunkáját. A kurzus a tényleges kutatómunka valamennyi fázisára kiterjed, így magába foglalja a pályázati munkát, az irodalomfeldolgozást, a vizsgálattervezést, a kutatásszervezési és kutatáskivitelezési feladatokat, adatrögzítés- és feldolgozás feladatait, illetve a tanulmányírást.

## **XV. SPORT- ÉS EGÉSZSÉGPSZICHOFIZIOLÓGIA MODUL**

**Modulfelelős:** Dr. Bárdos György, DSC

**A modul oktatói:** Bárdos György, Ábrahám Júlia, Bérdi Márk, Szabó Attila, Köteles Ferenc

**A MODUL TANEGYSÉGEI:**

### **1. Sport, egészség, viselkedés**

- a) A testedzés és sport pszichológiája
- b) Edzésfüggőség és más viselkedési zavarok a sportban
- c) Viselkedésélettan

### **2. Életmód és kultúra**

- a) Életmód és rekreáció
- b) Egészség és kultúra
- c) Nem-specifikus egészségproblémák és egészségfeltés

### **3. Egészség- és sportpszichofiziológia**

- a) Sportpszichofiziológia
- b) Sportpszichofiziológia gyakorlat
- c) Egészségpszichofiziológia gyakorlat

### **4. Placebo és testi tudatosság**

- a) Testi tudatosság
- b) Placebo/nocebo
- c) Sport és placebo

Választandó: valamennyi témakörből legalább egy, összesen 5 tanegység (35 kreditpont). Az 5. tanegységet a doktori kutatási témához legközelebb álló témakörből érdemes választani.

### **IRÁNYÍTOTT KUTATÓMUNKA**

A hallgató az alprogram kutatóihoz csatlakozva önálló kutatást végez a témavezető irányításával (21 kreditpont).

## **RÉSZLETES TEMATIKÁK**

### **1. SPORT, EGÉSZSÉG, VISELKEDÉS**

#### **A). A TESTEDZÉS ÉS SPORT PSZICHOLÓGIÁJA**

**Dr. Szabo Attila**

A hallgatók megismerkednek azokkal a pszichológiai elméletekkel és gyakorlati kérdésekkel, amelyek a testedzéssel, illetve sportolással kapcsolatosak. Megvizsgálják és elemezik különböző motivációs elméleteket, és azok gyakorlati oldalát, különös tekintettel a belső és külső motiváció kérdőíves mérésére és annak a kiértékelésére. További témát képeznek a versenysportban jól ismert felkészülési, és közvetlen verseny előtti szorongás elméleti és gyakorlati kérdései. Megismerkednek a magyar nyelven is validált szorongást-felmérő kérdőívekkel, majd a gyakorlatban összehasonlítják a különböző eszközökkel gyűjtött adatok eredményeit. A csapatsport pszichológiáján belül foglalkoznak a hatékony vezetői stílussal, a fair-play-el, a kommunikációval, a szociális magatartási alkalmazkodással, a kohézióval és annak konstruktív, illetve destruktív változóival. Az egyén egyedi pszichés reakcióit a csapatdinamika különböző aspektusaira gyakorlati-szubjektív, és elméleti-objektív szempontokból vizsgálják meg. A felsoroltakon kívül szóba jönnek a figyelem, a koncentráció, az észlelés, a vizualizáció, a relaxáció, a flow (áramlat), a kudarckezelés, az esélyegyenlőség, és célba érés témakörei is.

Irodalom:

Budavári Ágota: Sportpszichológia. Medicina Kiadó, 2007.

Gyömbér N. és Kovács K. (szerk.) *Sportpszichológia a gyakorlatban*. Noran Libro Kiadó, Budapest. Megjelenés alatt.

## B). EDZÉSFÜGGŐSÉG ÉS MÁS VISELKEDÉSI ZAVAROK A SPORTBAN

**Dr. Szabo Attila**

A kurzus első harmadában a függőségek közös nevezőit vizsgáljuk meg biológiai és pszichológiai szempontból. Kiemeljük a hasonlóságot a magatartási és fogyasztási, illetve anyaghoz-kötött (drog, nikotin, alkohol, stb.) függőségek között. Választ próbálunk keresni arra a kérdésre, hogy létezik-e egy személyiségi diszpozíció a függőségekre, és ha igen, általános vagy specifikus diszpozícióról beszélhetünk-e? A tanulmányi egység második harmadában az edzésfüggőségről tanulunk esettanulmányok alapján, majd az általános tünetet és következményeket elméleti síkon értelmezzük. Megválaszoljuk az a kérdést, hogy az edzésfüggőség önálló patológiát képvisel, vagy csak egy másik pszichés morbiditás megnyilvánulási tünete. Az utolsó harmadban a sportban előforduló más diszfunkcióról lesz szó, ilyenek például az étkezési zavarok. Megbeszéljük a túlzott mennyiségű edzés és az étkezési zavarok közötti kapcsolatot. Ebben a tekintetben megkülönböztetjük az elsődleges edzésfüggőséget, az étkezési zavarokhoz szorosan kötődő másodlagos edzésfüggőségtől. Végül tanulmányozni fogjuk a szociális megjelenési fóbiát, az edzés okozta kiégést és a vele járó pszichés zavarokat, a személyiségi diszfunkciókat, és a szexuális sztereotípiát.

Irodalom:

Demetrovics Zsolt, Kun Bernadett (szerk). Az addiktológia alapjai IV. – Viselkedési függőségek. ELTE Eötvös Kiadó, 2010.

## **C) VISELKEDÉSELETTAN**

**Dr. Bárdos György**

A kurzus első része a viselkedés és magatartás mechanizmusait pszichofiziológiai megközelítésben vizsgálja. Foglalkozik az információ-felvétel folyamatával, a kommunikáció biológiai formáival, az aktivitás és reaktivitás viszonyával, a belső viselkedés-szervező rendszer (késztetések, emóciók, motivációk) működésével, a homeosztázis modern értelmezésével, a viselkedés és magatartás viszonyával, a pszicho-vegetatív kölcsönhatásokkal.

A kurzus második része a fájdalom kérdéskörével, az öregedés és halál pszichofiziológiájával, a nem-specifikus egészségproblémákkal és hátterükkel, valamint az életmód és egészség viszonyával foglalkozik.

Az egyes témakörök feldolgozásában a rendszerszemlélet és a pszichofiziológiai megközelítés adja a keretet, a bio-pszicho-szociális elmélet pedig a hátteret. Az egész kurzus-szemléletében – egészséges, holisztikus jellegű, a mentális és szomatikus funkciókat egységében szemléli.

Irodalom:

Bárdos Gy. Viselkedésélettan I. Pszichovegetatív kölcsönhatások. Scolar, Budapest, 2003.

Bárdos Gy. Viselkedésélettan II. Az élet árnyoldalai: fájdalom, öregedés, halál. Scolar, Budapest, 2006.

## **2. ÉLETMÓD ÉS KULTÚRA**

### **A). ÉLETMÓD ÉS REKREÁCIÓ**

**Dr. Bárdos György - dr. Ábrahám Júlia**

Lehet-e az életmódról és a rekreációról tudományos megközelítésben beszélni? Milyen tudományterületek, milyen ismereteket tártak már fel az életmód és a rekreáció vonatkozásában? Melyek a fő kutatás irányok, és vannak-e már igazolt elméletek? Milyen nemzetközileg elfogadott irodalma van e témáknak? Ugyanakkor mit nyújthat a tudomány az életmódváltást tervezőknek? A teoretikus elmélkedés mellett tud-e valamilyen támpontul szolgálni a hétköznapi örömteliségéhez? Létezik-e egyáltalán a jól-létnek valamilyen belülről megépített kultúrája, valamilyen általánosítható magatartás gyakorlata? Tud-e - és egyáltalán kell-e - segíteni a rossz közérzet csapdáinak elkerülésében? Valószínűleg igen, és vélhetően konstruálhatók olyan multidiszciplináris modellek, amelyek irányt mutathatnak az egyénileg kimunkálendő minőségi élethez.

Többek között ezekkel a kérdésekkel foglalkozik a kurzus azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az életmód és rekreáció szerteágazó területén egyre több hallgató találja meg az érdeklődési körének megfelelő kutatási témát. A kurzus célja, hogy hidat építsen az elvont elméletek és magazinok „életmódpraktikái” közé, hogy az elmélet hasznosulhasson a gyakorlatban, illetve, hogy olyan módszerek terjedjenek, melyeknek van megalapozott tudományos háttér. Ma még nincsenek evidens válaszok és megoldási módok a jóllétreteremtésben, az útkeresés korszakát éljük, melyre szeretném meghívni a téma iránt fogékony hallgatókat.

Irodalom:

Jackson E. J. – Burton T. L. (1999): Leisure Studies. Venture Publishing , Pennsylvania

Kopp M. – Kovács M. E. (2006): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis Kiadó, Budapest

Leitner, M. J. – Leitner S. F. (1996): Leisure Enhancement. The Haworth Press, London

Ornish, D. (2010): Spektrum. Személyre szabott egészségprogram. HVG Kiadó, Budapest

## B). EGÉSZSÉG ÉS KULTÚRA

**Dr. Bárdos György**

A kurzus azokkal a szocio-kulturális tényezőkkel foglalkozik, amelyek meghatározzák az egészséghez és betegséghez való viszonyunkat. Szó lesz az egészség-betegség fogalomról, annak dimenzionális kérdéseiről, a fogalmak definiálásának problémáiról. Az emberi genom lehetséges változásainak, illetve konzervatív voltának fényében elemezzük az egészségi állapot fogalmát, és azt, hogy a kultúra miként változtatta meg ezeket a viszonyokat. Megvizsgáljuk a biológiai evolúció és a kulturális fejlődés viszonyát, a kognitív redundancia létrejöttét és alakulását. Ennek fényében elemezzük az információterhelés és a mentális kapacitás viszonyát. Foglalkozunk a mentális és élettani folyamatok időviszonyaival, és az élettani adaptáció lehetséges zavaraiival.

A kurzus befejező részében áttekintjük azokat a lehetőségeket, amik a biológiai és a szocio-kulturális fejlődés közti diszharmonia feloldásában rendelkezésünkre állhatnak, elsősorban az ember-központú nevelési és oktatási megközelítés lehetőségeit. Megvizsgáljuk, hogy elkerülhető-e a pszichoszomatikus katasztrófa, van-e megfelelő alternatíva a szocio-medicinális krízis megoldása felé.

### Irodalom:

Bárdos Gy. Viselkedésettan I. Pszichovegetatív kölcsönhatások. Scolar, Budapest, 2003.

Eaton, S.B., Konner, M. and Shostak, M. Stone-agers in the fast lane: chronic degenerative diseases in evolutionary perspective. Am. J. Med. 84: 739-749, 1988.

Lipowsky, Z.J. Sensory and information overload. Behavioral effects. Compreh. Psychiatry, 16: 199-221, 1975

Lipowsky, Z.J. What does the word „psychosomatic“ really mean? A historical and semantic inquiry. Psychosom. Med., 46: 153-171, 1984.

Ádám, Gy. A megismerés csapdái. Magvető, Budapest. 1987.

Dawkins, R. Az önző gén. Gondolat, Budapest, 1986

Clark, H.H., & Chase, W.G.(1972). On the process of comparing sentences against pictures. Cognitive Psychology, 3, 472-517.

## **C). NEM-SPECIFIKUS EGÉSZSÉGPROBLÉMÁK ÉS EGÉSZSÉGFÉLTÉS**

**Dr. Köteles Ferenc – Dr. Bárdos György**

A nem-specifikus egészségproblémák olyan, az egészségügy által nehezen kezelhető eltérések, amelyek nem járnak kimutatható szervi elváltozással, nem eredményeznek tartós változást valamely élettani vagy labordiagnosztikai változó értékeiben, ezért orvosi módszerekkel nem azonosíthatók. Mégis panaszokat okoznak, hatással vannak az életminőségre, szorongást, aggodalmat keltenek. A tünetek nem következetesek, nehezen körülhatárolhatók. Lehetnek kellemetlen karakterűek (émelygés, izom spazmusok, fejfájások), kellemes karakterűek (könnyűség érzet, ellazulás, melegérzet), és közvetettek (diffúz teljesítménycsökkenés, enyhe kognitív zavarok, bizonytalan érzelmi állapotok, kismotivációcsökkenés). Kialakulásáért orvosi diagnózis hiányában a betegek gyakran tesznek felelőssé környezeti tényezőket és a modern élet bizonyos jellegzetességeit, pl. a mobiltelefonokból vagy mikrohullámú sütőből eredő elektromágneses sugárzást, környezetszennyezést, gén-manipulált élelmiszereket vagy a védőoltásokat. Utóbbi jelenséget modernkori egészségfélértésnek nevezik. A kurzus célja az egészségfélértés és a nem-specifikus egészségproblémák kapcsolatának, lehetséges ok-okozati viszonyának bemutatása, a kialakulásukban szerepet játszó környezeti, pszichoszociális, illetve fiziológiai tényezők és mechanizmusok áttekintése.

Irodalom:

Bailer, J., Witthöft, M., & Rist, F. (2008a). Modern health worries and idiopathic environmental intolerance. *Journal of Psychosomatic Research*, 65(5), 425—433.

Bárdos, Gy. (2003). *Pszichovegetatív kölcsönhatások. Viselkedés-élettan 1.* Budapest: Scolar Kft.

Filipkowski, K.B., Smyth, J.M., Rutchick, A.M., Santuzzi, A.M., Adya, M., Petrie, K.J., et al. (2010). Do healthy people worry? Modern health worries, subjective health complaints, perceived health, and health care utilization. *International Journal of Behavioral Medicine*, 17(3), 182—188.

Köteles, F., Szemerszky, R., Freyler, A., & Bárdos, Gy. (2011). Somatosensory amplification as a possible source of subjective symptoms behind modern health worries. *Scandinavian Journal of Psychology*, 52(2), 174—178.

Petrie, K.J., Sivertsen, B., Hysing, M., Broadbent, E., Moss-Morris, R., Eriksen, H.R., et al.

(2001). Thoroughly modern worries: the relationship of worries about modernity to reported symptoms, health and medical care utilization. *Journal of Psychosomatic Research*, 51(1), 395—401.

Petrie, K.J., & Wessely, S. (2002). Modern worries, new technology, and medicine. *British Medical Journal*, 324(7339), 690—691.

### **3. EGÉSZSÉG- ÉS SPORTPSZICHOFIZIOLÓGIA**

#### **A). SPORTPSZICHOFIZIOLÓGIA**

**Szemerszky Renáta – Dr. Bárdos György**

A kurzus célja a rövid- és hosszútávú fizikai terhelés hatására bekövetkező élettani és pszichés változások bemutatása, valamint a sportteljesítményt meghatározó edzettségi és pszichológiai tényezők interakciójának áttekintése. A kurzus során a legfontosabb sportpszichofiziológiai mérőmódszerek elméleti hátterének ismertetésére is sor kerül. Tárgyaljuk a sportteljesítményt befolyásoló legfontosabb pszichológiai folyamatokat és fogalmakat, valamint azok mérőeszközeit is. A kurzus során elsajátított ismeretek elméleti alapot biztosítanak ahhoz, hogy a hallgatók megértsék a fizikai terhelés rövid- és hosszú távú következményeit, és szükség esetén optimálisan tudják a terhelést meghatározni, valamint a terhelés hatására bekövetkező egyes folyamatokat befolyásolni. A kurzus a terhelés és terhelhetőség problémáját komplex bio-pszicho-szociális keretben tárgyalja.

Irodalom:

Hughdal, K. *Psychophysiology, The Mind-Body Perspectives* (Perspectives in in Cognitive Neuroscience series). Harward University Press, Cambridge, MA, 1995.

Andreassi, J.A. *Psychophysiology, Human Behavior and Physiological Response*. Lawrence Erlbaum Assoc. Publishers, Mahwah, New Jersey, London, 2007

Cacioppo, J.T., Tassinary, L.G., Berntson, G. (eds). *Handbook of Psychophysiology*. (Third Edition), Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Carlstedt, R.A. *Critical Moments During Competition. A Mind-Body Model of Sport Performance When It Counts the Most*. Psychology Press, London, 2004.

Whyte, G. *The Physiology of Training*. Advances in Sport and Exercise Science series. Churchill and Livingstone, 2006.

## **B). SPORTPSZICHOFIZIOLÓGIA GYAKORLAT**

**Szemerszky Renáta – Dr. Köteles Ferenc – Berkes Tímea- Dr. Bárdos György**

A gyakorlat célja megismertetni a hallgatókat azokkal a sportélettani és sportpszichológiai módszerekkel, melyekkel komplex módon jellemezni tudják a szervezet pszichofiziológiai – edzettségi állapotát, és melyek segítséget nyújtanak abban, hogy az optimális terhelést meghatározzák. A kurzus során megismerkedünk az alapvető antropometriai módszerekkel, illetve a különböző mértékű terhelés hatására bekövetkező fiziológiai változásokkal; központi szerepet kap a szív- és érrendszer, a légzőrendszer és az izomzat működésének vizsgálata. A legfontosabb élettani paraméterek mérésének gyakorlatát is elsajátítjuk. A gyakorlat során hangsúlyt kap az edzések során alkalmazható mérőeszköz (pulzusmérő óra) használatának elsajátítása. A sportteljesítményt befolyásoló legfontosabb pszichés tényezők áttekintésére és mérésének megismerésére is sor kerül. A hallgatók részt vesznek egy felmérés-sorozatban is, vagyis az elsajátított ismereteket alkalmazhatják is.

Irodalom:

Eston, R., Reilly, T. Kinantropometry and Exercise Physiology Laboratory Manual, Routledge, London and New York, 2009.

Beam, W.C., Adams, G.M. Exercise Physiology Laboratory Manual. (5th Edition), McGraw Hill Education, EMEA, Berkshire, 2010.

## **C). EGÉSZSÉGPSZICHOFIZIOLÓGIA GYAKORLAT**

**Dr. Köteles Ferenc, Szemerszky Renáta, Dr. Bárdos György**

A gyakorlat célja az, hogy a leggyakrabban vizsgált pszichofiziológiai jellemzők (elektrodermális aktivitás, szívfrekvencia, szívfrekvencia-variabilitás, vérnyomás, légzési paraméterek, elektromiográfia, EEG, fájdalom) használatának, mérésének és kiértékelésének alapjaival megismertesse a hallgatókat. A kurzus során áttekintjük az egyes módszerek használhatóságát, elméleti hátterét, a feltett kérdések megválaszolásához megfelelő változók kiválasztásának szempontjait, valamint a kiértékelés során felmerülő gyakori problémákat.

A hallgatók a félév során egyéni feladatot is kapnak, melynek megoldásában a maguk választotta mérési kombinációt alkalmazhatják. Feladatuk a kísérleti hipotézis felállítása, a

módszer kiválasztása, a kísérlet megtervezése és kivitelezése, az adatok feldolgozása és kiértékelése. A vizsgálatról teljes jegyzőkönyv és záró-riport formájában számolnak be.

Irodalom:

Cacioppo et al. (eds) (2007): Handbook of psychophysiology. Cambridge University Press, Cambridge

Hugdahl (2001): Psychophysiology: the mind-body perspective. Harvard University Press, Cambridge

Andreassi, J. L. (2007): Psychophysiology. Human Behavior and Physiological Response. Psychology Press, New York and London

Stern et al. (2001): Psychophysiological recording. Oxford University Press, Oxford

## **4. PLACEBO ÉS TESTI TUDATOSSÁG**

### **A). TESTI TUDATOSSÁG**

**Dr. Köteles Ferenc**

Testi tudatosság alatt az interoceptív és propioceptív információk alapján felépített, tudatos test-reprezentációt, illetve ennek mindennapi „használatát” értjük. A saját testről felépített belső reprezentáció elemi (még nem tudatos) formájában az éntudat és a személyiség alapjául szolgál. A fejlődés későbbi időszakában felépülő tudatos reprezentáció kétarcú jelenség: a testből érkező információkra irányuló figyelem egyrészt megfelelő szűrés és feldolgozás után hozzájárulhat a mindennapi jólléthez, az egészséges érzelmi élethez és funkcionáláshoz, másrészt (főképpen negatív affektussal összekapcsolódva) tünetképzésre hajlamosíthat. A kurzus célja a testi tudatosság felépüléséhez szükséges információk kialakulásának és feldolgozásának áttekintése, valamint a testi tudatosság klinikai és hétköznapi felhasználási lehetőségeinek áttekintése.

Irodalom:

Damasio, A. (2010): Self comes to mind. Pantheon Books, New York

Fogel, A. (2009): The psychophysiology of self-awareness. W.W. Norton, New York and London

Bárdos, Gy. (2003): Pszichovegetatív kölcsönhatások. Scolar, Budapest

Cameron, O. G. (2002): Visceral sensory neuroscience, Oxford University Press, Oxford  
Bakal, D. (1999): Minding the body. Clinical uses of somatic awareness. The Guildford Press, New York and London  
Ádám, Gy. (1998): Visceral perception. Plenum Press, New York  
Pennebaker, J.W. (1982): The psychology of physical symptoms. Springer, New York

## **B). PLACEBO/NOCEBO**

**Dr. Köteles Ferenc**

A kurzus célja a (nemcsak orvosi értelemben vett) placebo-válasz átfogó körüljárása. Ennek kapcsán foglalkozunk a placebo-jelenség történeti hátterével, definíciós problémáival, valamint az ezzel összefüggő tudatfilozófiai és kutatómódszertani nehézségekkel. Ezután rátérünk a placebo-választ kiváltó helyzeti és személyiségtényezőkre, a legfontosabb klinikai és hétköznapi megnyilvánulási területekre (fájdalom, depresszió, komplementer medicina, pszichoterápia, ill. koffein, alkohol), és a háttérben meghúzódó pszichológiai és neurobiológiai mechanizmusok problémakörére. Végül megpróbáljuk evolúciós és élettani szempontból is elhelyezni és értelmezni a placebo-jelenséget.

Irodalom:

Moerman, D. (2002): Meaning, medicine and the 'placebo effect'. Cambridge University Press, Cambridge  
Guess et al. (eds.) (2002): The science of the placebo. BMJ Books, London  
Thompson, W.G. (2005): The placebo effect and health. Prometheus Books, New York  
Benedetti, F. (2009): Placebo effects. Oxford University Press, Oxford  
Kirsch, I. (2010): The emperor's new drugs. Basic Books, New York

## **C). SPORT ÉS PLACEBO**

**Dr. Bérdi Márk**

A placebo-hatást legalább négy faktor befolyásolja: a szer (gyógyszer, táplálékkiegészítő, stb.), a kezelést kapó (beteg, sportoló), a kezelést adó (orvos, edző) személy és a környezet tulajdonságai. A klinikai vizsgálatokkal ellentétben sport területen ezekről a faktorokról még elég keveset tudunk. A sport-placebó vizsgálatok célja a placebo-hatás mérése mellett a hatást, ill. rezpondanciát (placebo-kezelésre adott választ) befolyásoló személyiségtényezők,

valamint a sportteljesítményt fokozó, koncentrációt és regenerációt javító ismert szerek érzékszervi tulajdonságai által keltett elvárások mérése.

Alig tíz évvel a sport-placebo vizsgálatok kezdete óta, amit tudunk ezen vizsgálatok alapján az, hogy 1) a sportteljesítményben van mérhető placebo-hatás, 2) ezt többféle szer is ki tudja váltani, valamint arról is vannak már adataink, hogy 3) a placebo-kezelést kapó személy tulajdonságainak és 4) a különböző sport (táplálékkiegészítő) szerek érzékszervi tulajdonságainak milyen szerepük lehet a placebo-hatás megjelenésében.

A placebo-kezelés hatására mutatott teljesítményjavulás esetén feltételezhető, hogy ismeretlen, vagy nem mért, „rejtett” pszichológiai tényezők játszanak szerepet, ezért a kutatások másik fő iránya nem csak a sportoló placebo-reszpondanciát meghatározó általános személyiségtulajdonságainak, hanem sport, ill. sportoló specifikus faktorok mérésére is – mint pl. teljesítménymotiváció, koncentrációs képesség, testi tudatosság, abszorpció és egyéb, a (kritikus) versenyhelyzetben a teljesítményt befolyásoló egyéni jellemzőkre.

Mivel a placebo hatás az esetek bizonyos részében alapvetően a beteg, sportoló tudatos megtévesztésén alapul, ezért a kurzus során kitérünk a placebo-használat általános és sporttal kapcsolatos etikai problémáira. Tágabb kontextusban a kurzus célja a placebo-hatáson keresztül bemutatni a sportteljesítményt fokozó pszichés “tartalékokat”.

## Irodalom

Ariel, G., Saville, W. (1972) Anabolic steroids. The physiological effects of placebos. *Medicine and Science in Sports*, 4, 124-126.

Beedie, C.J., Foad, A.J. (2009) The placebo effect in sports performance: a brief review. *Sports Medicine (Auckland, N.Z.)*, 39, 313-329.

Bérdi, M., Köteles, F., Gáspár, Z., Bárdos, Gy. (2010) Perceptual characteristics of sport nutrition and placebo effect on performance. *Psychology & Health*, 26, 156-157.

Bérdi, M., Köteles, F., Szabó, A., Bárdos, Gy. (2011) Placebo effect in sport performance: a metaanalysis. *European Journal of Mental Health*, in press.

Claridge, G. (1970) *Drugs and Human Behaviour*. London: Allen Lane.

Clark, V.R., Hopkins, W.G., Hawley, J.A., Burke, L.M. (2000) Placebo effect of carbohydrate feedings during a 40-km cycling time trial. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 32, 1642-1647.

Köteles, F., Fodor, D., Cziboly, Á., Bárdos, Gy. (2009) Expectations of drug effects based on colours and sizes — The importance of learning. *Clinical and Experimental Medical Journal*, 3, 99-107.